

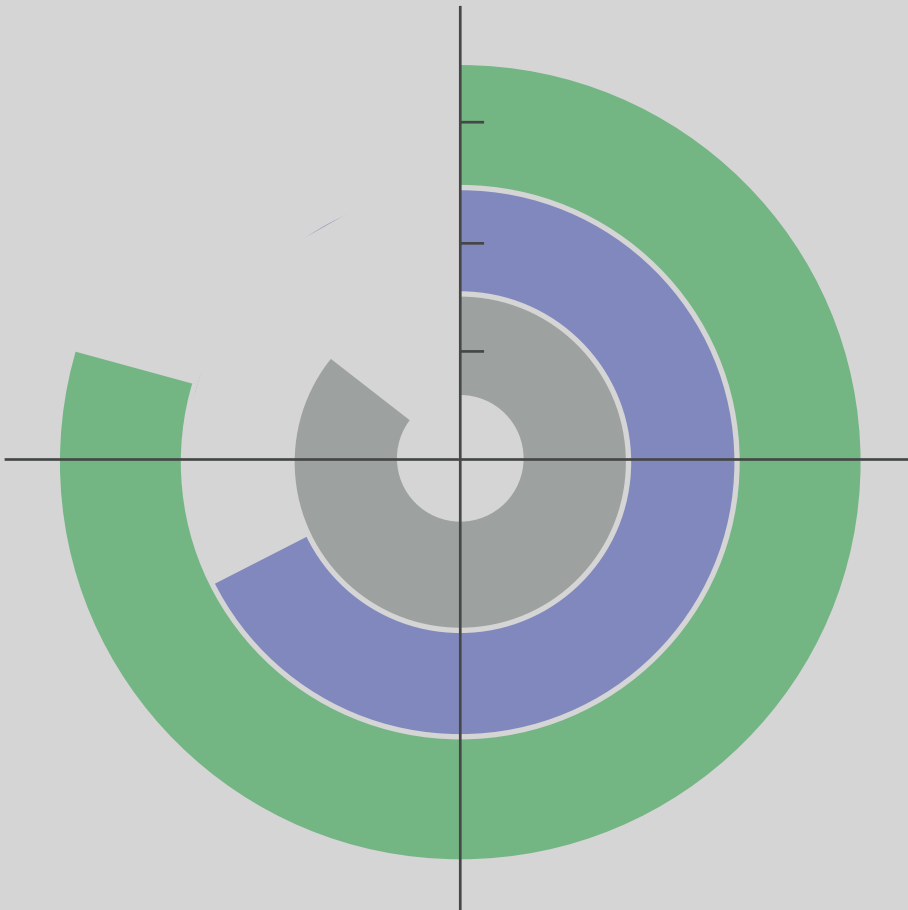

Funded by
the European Union

Regional Cooperation Council

RAZUMEVANJE FAKTORA
KOJI PODSTIČU POTRAŽNJU
I ZLOUPOTREBU VATRENOG
ORUŽJA NA ZAPADNOM
BALKANU – **NALAZI**
ISTRAŽIVANJA I PREPORUKE

RAZUMEVANJE FAKTORA
KOJI PODSTIČU
POTRAŽNJU I ZLOUPOTREBU
VATRENOG ORUŽJA NA
ZAPADNOM BALKANU
– **NALAZI ISTRAŽIVANJA I
PREPORUKE**

Sadržaj

Ključni okidači: procena potražnje za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu	10
Sažetak	11
Uvod	14
1. deo. Metodološka razmatranja	15
2. deo. Teorijsko razumevanje potražnje za vatrenim oružjem	19
3. deo. Pregled literature o potražnji za vatrenim oružjem	23
Izabrani faktori rizika	25
Pregled zaštitnih faktora	30
4. deo. Percepcije javnosti o nesigurnosti i posedovanju vatrenog oružja	33
5. deo. Mišljenja stručnjaka o potražnji za vatrenim oružjem	60
Kulturološka i simbolička povezanost sa vatrenim oružjem	62
Tekuće rasprave o restriktivnim zakonima o vatrenom oružju	63
Motivisani bezbednošću, statusom i simbolikom	64
Lično iskustvo i istorijsko nasleđe	66
Zbunjenost u vezi sa zakonitim pristupom vatrenom oružju	67
Percepcija lakog nabavljanja nelegalnog vatrenog oružja	69
Normalizacija vatrenog oružja među mladima i generacijske promene	70
Medijski narativi oblikovani sukobima	72
Strategije i stvarna situacija u pogledu sprovođenja zakona u jurisdikcijama	73

---

6. deo. Uticaji zakona o vatrenom oružju na suzbijanje potražnje za vatrenim oružjem	75
7. deo. Potražnja za vatrenim oružjem u digitalnoj sferi	79
8. deo. Nalazi i preporuke	83
Ključni nalazi	84
Strateške preporuke	90
Aneks 1. Pregled izabranih hipoteza o potražnji za vatrenim oružjem	96
Aneks 2. Objašnjenje pokretača izabranih faktora potražnje i zaštitnih faktora	99
Aneks 3. Statistička analiza prediktorskih i diskriminacionih varijabli	102
Izabrane reference	103

Tabele i grafikoni

Tabela 1.	Teorijsko razumevanje potražnje za vatrenim oružjem
Tabela 2.	Konceptualizacija faktora rizika i zaštitnih faktora
Tabela 3.	Ciklični faktori rizika i zaštitni faktori identifikovani u literaturi na Zapadnom Balkanu*
Grafikon 4.	Koliko je bezbedan ili opasan region Zapadnog Balkana?
Grafikon 5.	Percepcije bezbednosti: koliko se bezbedno osećate u sledećim situacijama po kategorijama?
Grafikon 6.	Koliko često mislite da stanovnici/ce vašeg mesta stanovanja doživljavaju sledeće oblike nasilja?
Grafikon 7.	Percepcije sigurnosti: koji je najdelotvorniji način za poboljšanje bezbednosti?
Grafikon 8.	Kako se osećate u vezi sa posedovanjem oružja kod kuće?
Grafikon 9.	Efekti posedovanja vatrenog oružja kod kuće na osećaj bezbednosti u sedam svakodnevnih situacija – Da li bi posedovanje oružja kod kuće učinilo da se osećate...?
Grafikon 10.	Gde se nalazi vaše mišljenje na skali od 1 do 10, gde 1 znači „Ako bi svi imali pristup vatrenom oružju, bilo bi manje kriminala“ a 10 „Ako bi svi imali pristup vatrenom oružju, bilo bi više kriminala“?
Grafikon 11.	Ne računajući one čija zanimanja podrazumevaju posedovanje i nošenje vatrenog oružja (policija, vojska, privatno obezbeđenje), šta mislite da je glavni motiv zbog kojeg ljudi poseduju vatreno oružje?
Grafikon 12.	Koliko je prihvatljivo koristiti vatreno oružje u svakom od sledećih slučajeva?
Grafikon 13.	Koliki procenat stanovnika/ca u vašoj jurisdikciji poseduje vatreno oružje (legalno ili nelegalno)?

Grafikon 14.	Ne računajući one koji poseduju, nose ili koriste vatreno oružje kao deo svojih službenih dužnosti (policija, vojska, privatno obezbeđenje), da li lično poznajete nekoga ko poseduje ili koristi vatreno oružje?
Grafikon 15a.	Lična iskustva sa barem jednom situacijom koja uključuje vatreno oružje: da li se bilo šta od navedenog odnosi na vas?
Grafikon 15b.	Lična iskustva sa barem jednom situacijom koja uključuje vatreno oružje: da li se bilo šta od navedenog odnosi na vas?
Grafikon 16.	Procenat stanovnika/ca koji su imali iskustvo sa barem jednim od deset scenarija koji uključuju upotrebu vatrenog oružja
Grafikon 17.	Ko je počinio poslednje nasilje vatrenim oružjem?
Grafikon 18.	Da li biste posedovali vatreno oružje?
Grafikon 19.	Kako biste reagovali ako bi neko iz vaše porodice ili neko od bliskih prijatelja rekao da razmišlja o nabavljanju vatrenog oružja?
Grafikon 20.	Koji je glavni razlog zbog kojeg posedujete ili biste želeli da posedujete vatreno oružje?
Grafikon 21.	Koji je glavni razlog zbog kojeg posedujete ili biste želeli da posedujete vatreno oružje po jurisdikciji
Grafikon 22.	Kako biste ocenili proceduru za legalno nabavljanje vatrenog oružja u vašoj jurisdikciji?
Grafikon 23.	Prema vašem mišljenju, koliko je nelegalno vatreno oružje dostupno u vašoj jurisdikciji?

Centar za kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi (SEESAC) je zajednička inicijativa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i Saveta za regionalnu saradnju (RCC), finansiran od strane Evropske Unije (EU), koja za cilj ima jačanje nacionalnih i regionalnih kapaciteta za kontrolu i smanjenje širenja i zloupotrebe malokalibarskog i lakog naoružanja, čime doprinosi većoj stabilnosti, bezbednosti i razvoju u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi.

Ova publikacija je izrađena uz finansijsku pomoć Evropske Unije, kroz projekat *Podrška suzbijanju nedozvoljenog posedovanja, zloupotrebe i trgovine malokalibarskim i lakim oružjem (SALW) na Zapadnom Balkanu* koji se finansira kroz Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA II).

Kontakt za dalje informacije:

Šefica kancelarije SEESAC
Bulevar Zorana Đinđića 64,
11000 Beograd, Srbija
Tel: +381 11 415 5300
Faks: +381 11 415 5359
www.seesac.org

Izdavač:

Centar za kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi (SEESAC)

Izjava o odricanju od odgovornosti

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji ne odražavaju stavove Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, Saveta za regionalnu saradnju ili Evropske unije. Oznake i materijali upotrebljeni u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno i stavove Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, Saveta za regionalnu saradnju ili Evropske unije u pogledu 1) pravnog statusa bilo koje države, teritorije ili oblasti, njihovih nadležnih organa ili oružanih grupa; ili 2) obeležavanja njihovih granica ili zona razgraničenja.

Urednici/ce:

Alain Lapon, Juliana Buzi,
Dragan Božanić, Tatjana Višacki

Prevod:

Dušan Miljković

Dizajn i prelom:

KNAP

Štampa:

Bigraf Plus, Beograd

Tiraž:

25 kopija

Reč zahvalnosti

Želimo da izrazimo zahvalnost glavnom konsultantu SEESAC-a dr Robertu Muggahi, koji je pružio stručnu analizu i napisao sintezni izveštaj zasnovan na podacima koje je obezbedio tim Ipsosovih istraživača/ca iz šest jurisdikcija Zapadnog Balkana.

Analiza i izveštaj su koristili dragocene uvide koje su pružili eksperti i ekspertkinje iz različitih institucija sa Zapadnog Balkana, kojima izražavamo iskrenu zahvalnost, a to su, između ostalog: Fokalne tačke za vatreno oružje, predstavnici/ce ministarstava unutrašnjih poslova i policijskih službi; pravni eksperti i stručnjaci iz centralnih registara oružja i predstavnici/ce tužilaštava. Pored toga, analiza je obogaćena uvidima koje su pružili rukovodioci lovačkih udruženja i udruženja sportskog streljaštva, psiholozi/socijalni radnici/nastavnici koji rade sa mladima, novinari i prodavci oružja.

Analiza je takođe značajno unapređena doprinosima i komentarima koje su pružili drugi članovi i članice SEESAC-ovog tima, i to: Jelena Bujaković, Martin Van Der Meij, Danijela Đurović, Iva Savić, Violeta Gaši, Vesna Cipruš, Edin Serezlić, Andreja Marčenko i Ana Zavišić.

**KLJUČNI OKIDAČI:
PROCENA POTRAŽNJE ZA
VATRENIM ORUŽJEM
NA ZAPADNOM BALKANU**

Sažetak

Potražnja za vatrenim oružjem među civilnim stanovništvom na Zapadnom Balkanu podstaknuta je složenim preplitanjem faktora lične nesigurnosti, kulturnog nasleđa, nepoverenja u institucije i trajnog nasleđa prošlih sukoba. Ova studija pruža sveobuhvatnu, na podacima zasnovanu analizu faktora koji utiču na posedovanje vatrenog oružja u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori, na Kosovu¹ i u Severnoj Makedoniji. Studiju je naručio Centar za kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi (SEESAC), a namenjena je kreatorima politika, agencijama za sprovođenje zakona, organizacijama civilnog društva i međunarodnim partnerima, te nudi uvide u motive za nabavljanje vatrenog oružja i uslove koji održavaju ili ublažavaju potražnju.

U središtu ove studije nalazi se inovativni teorijski okvir koji konceptualizuje potražnju za vatrenim oružjem kao funkciju tri međusobno povezana uslova: preferencija, cena i resursa. Ovi uslovi deluju i na legalnim i na nelegalnim tržištima, a na njih utiču individualna iskustva (kao što su prethodna viktimizacija), faktori na nivou domaćinstva (uključujući nestabilnost u porodici), dinamika zajednice (uključujući uticaj ljudi iz okruženja) i društveni faktori (kao što su vladavina prava, rodne norme i nasleđe sukoba). Okvir takođe pravi razliku između faktora rizika (npr. norme povezane sa maskulinitetom, nepoverenje u organe za sprovođenje zakona, izloženost nasilju) i zaštitnih faktora (npr. poverenje u institucije, delotvorna regulativa, norme za suzbijanje nasilja), čime se obezbeđuje višeslojna prizma za procenu potražnje za vatrenim oružjem u regionu.

Istraživanje koristi robusni pristup kombinovanih metoda, uključujući stratifikovano ispitivanje percepcija više od 6.200 ispitanika/ca iz šest jurisdikcija, 18 fokus grupa, 6 deliberativnih „kriznih grupa“ sa stanovništvom i više od 40 intervju sa stručnjacima/kinjama (odnosno intervju sa ključnim sagovornicima/cama) koji uključuju relevantne aktere kao što su stanovnici/ce, vlasnici vatrenog oružja, legalni prodavci oružja, novinari/ke, stručnjaci/kinje za javno zdravlje i javni zvaničnici/ce. Pored toga, studija obuhvata pregled više od 30 domaćih zakona o vatrenom oružju i četiri Direktive EU o vatrenom oružju iz perioda od 2008. do 2021. godine, kao i analizu osluškivanja javnog diskursa koja obuhvata više od 3 miliona pominjanja vatrenog oružja u vestima na internetu i na platformama društvenih medija. Ova metodološka triangulacija obezbeđuje kako empirijsku dubinu, tako i osetljivost na kontekst.

Među brojnim nalazima iz ispitivanja percepcija, fokus grupa i intervju sa ključnim sagovornicima/cama, neki su posebno značajni:

- **Percepcija nesigurnosti podstiče potražnju za vatrenim oružjem, ali uverenje u njegovu zaštitnu vrednost ostaje nisko:** Dok otprilike trećina ispitanika/ca širom Zapadnog Balkana navodi ličnu bezbednost kao glavni razlog za posedovanje vatrenog oružja, polovina veruje da posedovanje oružja kod kuće ne povećava njihov

---

¹ Za Program Ujedinjenih nacija za razvoj, pominjanje Kosova treba tumačiti u kontekstu Rezolucije Saveta bezbednosti 1244 (1999). Za Evropsku uniju, ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti UN 1244/99 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

opšti osećaj bezbednosti. Samo svaki peti ispitanik/ca smatra da bi vatreno oružje zaista poboljšalo bezbednost domaćinstva, što ukazuje na to da, iako nesigurnost podstiče interesovanje za posedovanje oružja, to se ne prevodi nužno u uverenje u njegovu delotvornost u zaštiti.

- **Demografski i rodni faktori značajno utiču na potražnju za vatrenim oružjem:** Muškarci dosledno više podržavaju posedovanje i korišćenje vatrenog oružja nego žene. Više od 50 procenata muških ispitanika navodi da je rukovalo vatrenim oružjem, u poređenju sa nešto više od 10 procenata žena. Pored toga, **muškarci sa višim prihodima i mlađi punoletni muškarci** starosti od 18 do 40 godina pokazuju veće interesovanje za posedovanje vatrenog oružja u poređenju sa starijim generacijama ili siromašnijim ispitanicima, što ukazuje na moguće promene u obrascima potražnje u budućnosti.

- **Društvene i kulturološke norme i tradicionalne prakse oblikuju preferencije u pogledu nabavljanja i posedovanja vatrenog oružja:** Faktori kao što su lov, rekreacija i slavljenički rituali utiču na potražnju za vatrenim oružjem, naročito među muškarcima. U Crnoj Gori tradicija predstavlja istaknuti razlog za posedovanje vatrenog oružja, dok su u Albaniji rekreacija i status značajni motivi.

- **Percepcija visokog stepena posedovanja oružja odražava društvenu upoznatost sa oružjem:** Skoro dve trećine stanovnika Zapadnog Balkana procenjuje da do 50 procenata stanovnika poseduje vatreno oružje, dok značajna manjina veruje da je preko 50 procenata u posedu vatrenog oružja. Ove percepcije značajno variraju među jurisdikcijama, pri čemu stanovnici Crne Gore i Bosne i Hercegovine najčešće percipiraju visoku stopu posedovanja, što je u suprotnosti sa nižim procenama iz Srbije, Albanije i sa Kosova.

- **Složeni propisi o vatrenom oružju utiču na potražnju:** Stanovnici/ce generalno percipiraju zakonske procedure za nabavljanje vatrenog oružja kao složene i teško razumljive. Skoro polovina ispitanika/ca smatra da nije dovoljno informisana o procesu legalnog nabavljanja oružja, pri čemu su žene primetno manje informisane od muškaraca. Ispitanici/ce iz Crne Gore proces percipiraju kao jednostavniji u poređenju sa regionalnim prosekom, dok ga ispitanici/ce iz Albanije i Srbije u velikoj meri opisuju kao komplikovan. Ova neujednačenost u percepciji jasnoće regulatornog okvira utiče na potražnju i stavove prema legalnom posedovanju vatrenog oružja.

- **Izloženost mladih incidentima povezanim sa vatrenim oružjem putem interneta izaziva zabrinutost zbog normalizacije:** Više od 80 procenata ispitanika/ca izražava zabrinutost zbog izloženosti mladih nasilnim medijskim sadržajima, a 65 procenata se protivi tome da se deca igraju igračkama u obliku oružja. Ovi zaštitnički nastrojeni stavovi naročito su izraženi u Albaniji i Bosni i Hercegovini, dok su značajno slabiji na Kosovu i u Crnoj Gori. Normalizacija vatrenog oružja među mladim muškarcima predstavlja poseban izazov za napore kontrole vatrenog oružja.

- **Tradicionalni i digitalni mediji pojačavaju pozitivne stavove prema vatrenom oružju:** Učesnici/ce fokus grupa identifikovali su tradicionalne i digitalne medije kao snažne faktore u oblikovanju pozitivnih stavova prema vatrenom oružju, naročito među mladima. Senzacionalističko izveštavanje o kriminalu i nasilju, zajedno sa prikazivanjem vatrenog oružja kao simbola herojstva i moći u popularnoj kulturi, podstiče

potražnju. Platforme društvenih medija dodatno normalizuju posedovanje vatrenog oružja među mladim muškarcima, čime se otežavaju napori kontrole vatrenog oružja i ukazuje se na potrebu za ciljanim obrazovnim intervencijama.

• **Postoji snažna podrška javnosti strožoj kontroli vatrenog oružja uprkos strahu od kriminala i nebezbednosti.** Ovaj stav je posebno izražen među starijim i ekonomski ugroženim grupama. Samo manjina smatra da bi široko rasprostranjeno posedovanje oružja smanjilo kriminal.

Procena podvlači da se potražnja za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu ne može svesti na jedan faktor; ona proizilazi iz složenog sistema u kojem se prepliću lični, društveni, ekonomski i kulturološki uticaji. Analizom preferencija, cena i resursa kroz prizmu faktora rizika i zaštitnih faktora na više nivoa, ova studija pruža čvrstu konceptualnu osnovu za osmišljavanje intervencija prilagođenih kontekstu. Kako studija naglašava, smanjenje potražnje za vatrenim oružjem zahteva više od sprovođenja zakona i kontrole ponude: ono podrazumeva stratešku promenu u načinu razmišljanja i delovanja kako bi se razumeli uslovi pod kojima se pojedinci odlučuju da se naoružaju ili ne naoružaju i kako bi se na njih uticalo.

Studija se završava sa šest strateških preporuka za smanjenje nezakonite potražnje za vatrenim oružjem i njegove zloupotrebe: (1) sprovođenje kontinuiranih kampanja podizanja svesti i edukacije javnosti, naročito usmerenih ka mladim muškarcima i njihovim porodicama; (2) unapređenje javne bezbednosti i obnova poverenja u policijske i pravosudne institucije; (3) unapređenje sistema za izdavanje dozvola za vatreno oružje kroz procenu zasnovanu na rizicima i praćenje nakon izdavanja dozvole; (4) podsticanje savesnog posedovanja vatrenog oružja, bezbednog čuvanja i dobrovoljnog razoružanja; (5) jačanje regionalne i institucionalne koordinacije radi suzbijanja nezakonitih tokova; i (6) korišćenje digitalnih platformi i influensera za suprotstavljanje narativima koji promovišu oružje i promovisanje konstruktivnih alternativa. Zajedno, ove preporuke pružaju mapu puta za sveobuhvatno, na dokazima zasnovano smanjenje potražnje za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu, u skladu sa Mapom puta za kontrolu malokalibarskog i lakog oružja za period od 2025-2030 (SEESAC, 2024).

Uvod

Nasilje povezano sa vatrenim oružjem ostavlja teške posledice širom Zapadnog Balkana. Od urbanih centara do ruralnih enklava, nasleđe oružanih sukoba, rasprostranjenost organizovanog kriminala, postojanost nasilja u porodici i neujednačena kontrola nad vatrenim oružjem doprineli su trajno visokim stopama posedovanja i zloupotrebe oružja. U svih šest jurisdikcija, koje uključuju Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo, Crnu Goru, Severnu Makedoniju i Srbiju, vidljivi su društveni, politički i ekonomski uticaji oružanog nasilja. Zloupotreba vatrenog oružja doprinosi štetnim fizičkim i psihološkim uticajima, narušava poverenje javnosti u institucije i podriva stabilnost i razvoj. Iako su nadležni organi u jurisdikcijama, uz podršku međunarodnih partnera, ostvarili napredak u smanjenju ponude nelegalnog oružja – kroz amnestije, ograničenja u pogledu posedovanja, upravljanje zalihama i druge oblike regionalne saradnje – vidljivo je da su naponi usmereni na smanjenje potražnje za vatrenim oružjem i dalje nedovoljno razvijeni.

Ova studija, koju je naručio SEESAC, ima za cilj da premosti taj jaz. Umesto fokusa na mere kontrole vatrenog oružja na strani ponude, studija razmatra složene motive koji se nalaze u osnovi posedovanja i zloupotrebe vatrenog oružja. Oslanjajući se na nedavno sprovedena ispitivanja percepcija, kao i na diskusije u fokus grupama sa mladima, vlasnicima/cama oružja, zdravstvenim radnicima/cama, novinarima/kama, predstavnicima/cama organa za sprovođenje zakona i drugim predstavnicima/cama civilnog društva, studija istražuje psihološke, društvene, ekonomske i kulturološke pokretače potražnje. Analiza je dopunjena pregledom akademske literature, doprinosima javnih zvaničnika/ca i stručnjaka/kinja iz nevladinog sektora, kao i novim procenama dobijenim osluškivanjem javnog diskursa na internetu, pa tako daje odgovor ne samo na pitanje ko je naoružan, već i zašto – što je ključna razlika za kreiranje delotvornih politika zasnovanih na dokazima.

Studija je strukturirana u sedam delova. Počinje sa sažetkom metodologije korišćene za procenu potražnje za vatrenim oružjem. Drugi deo predstavlja inovativni teorijski okvir za konceptualizaciju ovog pitanja. Treći deo razmatra literaturu iz oblasti društvenih nauka o faktorima rizika i zaštitnim faktorima u vezi sa vatrenim oružjem, uključujući i one na Zapadnom Balkanu. Četvrti deo sumira nalaze iz ispitivanja sprovedenih širom regiona. Peti deo istražuje uvide dobijene iz fokus grupa i konsultacija sa stručnjacima/kinjama. Šesti deo sumira procenu odnosa između zakonodavstva o kontroli vatrenog oružja i potražnje, izraženu kroz viktimizaciju, posedovanje i stavove prema vatrenom oružju. U završnom delu, iznesen je skup nalaza i preporuka za jačanje strategija za smanjenje potražnje. Studija ima za cilj da doprinese uravnoteženoj debati zasnovanoj na informacijama i usmerenoj na delovanje, u kojoj se ozbiljno razmatra ne samo kako se oružje nabavlja, krijumčari i koristi, već i zbog čega se uopšte potražuje.

1.

METODOLOŠKA RAZMATRANJA

Kako bi se zabeležile nijanse potražnje za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu, potreban je pristup kombinovanih metoda. Potražnja za oružjem nije isključivo ekonomski ili tržišno uslovljen fenomen: ona je ugrađena u društvene, kulturne, psihološke, rodne i političke sisteme. Shodno tome, istraživanje na kojem se zasniva ova studija oslanja se i na kvantitativne i na kvalitativne metode, uključujući stratifikovana ispitivanja u jurisdikcijama, fokus grupe, intervju sa stručnjacima i analizu zakonodavnih i strateških dokumenata. Metodološki pluralizam je ključan za testiranje hipoteza o pokretačima potražnje za vatrenim oružjem. S obzirom na složenost teme, istraživanje se oslanja na više disciplina – antropologiju, kriminologiju, ekonomiju, političke nauke, psihologiju i sociologiju – od kojih svaka nudi alate za tumačenje i razumevanje motiva za nabavljanje oružja. Istovremeno, istraživači prepoznaju ograničenja za izvođenje zaključaka: percepcije, preferencije i ponašanja su dinamični i mogu se brzo menjati. Uzročno-posledične veze između regulative i potražnje retko su linearne ili jasno izražene.

Studija počinje pregledom literature o potražnji za vatrenim oružjem. Ovaj pregled je ključan za sagledavanje situacije u pogledu istraživanja, uključujući teorijske i empirijske studije. Sistematskim pregledom pronađeno je 179 stručno recenziranih studija i studija javnih politika objavljenih između 1998. i 2023. godine, koje obuhvataju oblasti od političkih nauka i kriminologije do rodni studija i bihevioralne psihologije (SEESAC, 2023a). Od toga se 73 studije posebno fokusiralo na Zapadni Balkan. Upečatljivo je da je gotovo dve trećine svih članaka i studija objavljeno pre 2018. godine. Drugim rečima, ovo polje je i usko i zastarelo. Još indikativniji je obuhvat tih radova. Manje od četvrtine studija koje se bave Balkanom imale su potražnju za vatrenim oružjem kao svoju centralnu temu. Većina autora/ki je ovu temu razmatrala samo usputno, kao deo šire analize oružanog nasilja, nedozvoljene trgovine oružjem ili regulisanja pitanja oružja. Direktno i na podacima zasnovane analize faktora koji oblikuju potražnju i dalje su retke, što ukazuje na značajan potencijal za buduća istraživanja.

Jedan od ključnih stubova ove studije je sveobuhvatno ispitivanje koje je naručio SEESAC, a sprovedla agencija IPSOS, u kome je učestvovalo više od 6.200 ispitanika/ca u Albaniji, Bosni i Hercegovini, na Kosovu, u Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Srbiji (IPSOS, 2025a). U svakoj jurisdikciji, uzorak je obuhvatio više od 1.000 ispitanika/ca, pri čemu je korišćena stratifikacija kako bi se osigurala demografska, geografska i socio-ekonomska reprezentativnost.² Anketirane su osobe starije od 18 godina, a ispitane su različite hipoteze u vezi sa potražnjom, uključujući percepcije bezbednosti i kriminala, stavove o rodu i posedovanju oružja, uticaj tradicije i kulturoloških normi, izloženost nelegalnom tržištu i poznavanje relevantnih zakona i kazni. Dobijeni nalazi pokazuju ne samo ko želi vatreno oružje, već i zašto, pod kojim uslovima i kako se stavovi i potražnja razlikuju u zavisnosti od starosti, roda, socio-ekonomskih karakteristika i konteksta u jurisdikcijama.

---

2 Anketa je koristila trostepeni, reprezentativni stratifikovani slučajni uzorak. Korišćen je pristup jednostavnog slučajnog uzorka bez vraćanja (SRSWoR). Intervjui su obavljani uživo. Pirsonovi hi-kvadratni testovi korišćeni su za ispitivanje razlika između kategorijskih podataka i procenu statističkih razlika između očekivanih i opaženih frekvencija u jednoj ili više kategorija kontingencijske tabele. Takođe, F-testovi su korišćeni za ispitivanje razlika između srednjih vrednosti, kao i Tukijev test značajnosti razlike (Turkey's Honestly-Significant Difference) kako bi se utvrdile razlike između nezavisnih varijabli. Ibid.

Kao dopunu ispitivanjima, studija je uključila bogate uvide dobijene kvalitativnim istraživanjem. Sprovedeno je više od 40 dubinskih intervju sa ključnim sagovornicima/cama, uključujući kontakt osobe za vatreno oružje u relevantnim ministarstvima, pripadnike/ce organa za sprovođenje zakona i centralnih registara oružja, tužioce/teljke, novinare/ke, legalne prodavce oružja i predstavnike/ce udruženja sportskih strelaca. Ovi sagovornici/ce pružili su institucionalni, sociološki i istorijski kontekst, kao i informacije iz prve ruke o izazovima u primeni zakona i društvenim trendovima. Dodatno, organizovano je 18 fokus grupa (po 3 u svakoj jurisdikciji) sa trenutnim i potencijalnim vlasnicima/cama oružja, socijalnim radnicima/cama i psiholozima/škinjama koji rade sa mladima, kao i pravnim ekspertima/kinjama sa iskustvom u vezi sa zakonima o kontroli vatrenog oružja.³ Ove diskusije pružile su detaljnije uvide u simbolička, emocionalna i društvena značenja povezana sa vatrenim oružjem. Metodologija je takođe uključivala 6 dijaloga „križnih grupa“⁴, po jedan u svakoj jurisdikciji, sačinjenih od malih panela stanovnika/ca. Učesnici/ce panela dobili su zadatak da raspravljaju o jednom pitanju: „Da li bi civilno stanovništvo trebalo da ima lakši pristup kupovini i nošenju vatrenog oružja?“ Ove sesije su otkrile duboku ambivalentnost i istakle tenzije između percipirane nesigurnosti i poverenja u institucije, između ostalog.

Još jedan metodološki stub ispitivanja bio je deskriptivni pregled odnosa između zakona o vatrenom oružju i obrazaca nabavljanja i zloupotrebe oružja na Zapadnom Balkanu (SEESAC, 2023b). U proceni je analiziran 31 zakon i podzakonski akt u vezi sa vatrenim oružjem, usvojen ili izmenjen i dopunjen od 2012. godine u šest jurisdikcija, sa ciljem da se pronađu sličnosti i razlike u zahtevima za izdavanje dozvola, ograničenjima za posedovanje i kaznama za zloupotrebu. To mapiranje zakonodavstva je upareno sa komparativnim pregledom Direktiva EU o vatrenom oružju i njihovim transponovanjem na domaći nivo. Kako bi se ispitali stvarni efekti zakonodavstva, studija je uporedila regulativne vremenske okvire sa trendovima u ubistvima, napadima i samoubistvima povezanim sa vatrenim oružjem. Ova komponenta se u velikoj meri oslanjala na fragmentirane i neujednačene podatke iz otvorenih izvora, uključujući SEESAC-ove preglede podataka i ispitivanja sprovedena između 2017. i 2024. godine, kao i eksterne podatke iz izveštaja civilnog društva, medijskog monitoringa i međunarodnih institucija.⁵

Komparativna snaga ove studije leži upravo u njenom metodološkom dizajnu. On ne samo da otkriva istorijske i savremene dinamike potražnje za vatrenim oružjem, već nudi i skup alata koji se mogu ponovo primeniti u budućem dijagnostikovanju, monitoringu i evaluaciji na Zapadnom Balkanu. Naime, ni u regionu ni van regiona ne postoji nijedna

---

3 Fokus grupe činilo je 5 učesnika/ca različitog roda i porekla.

4 Križne grupe se koriste kako bi se dobili dublji uvidi u suprotstavljene stavove i percepcije u vezi sa konkretno definisanim društvenim pitanjem. Diskusija se fokusira na jedno pitanje sa odgovorom da/ne, pri čemu se učesnici/ce obično dele u dve grupe (za i protiv), a svaka razvija argumente u vezi sa ključnim pitanjem. U završnoj diskusiji, svi argumenti se razmatraju kako bi se identifikovali oni koji su prihvatljivi, neprihvatljivi ili neutralni za obe grupe. Ova metoda omogućava dublje razumevanje potencijalnih ključnih poruka za kampanje podizanja svesti ili oblikovanje preporuka za javne politike.

5 Podaci su dobijeni iz niza izvora, uključujući <https://www.rcc.int/balkanbarometer/publications> i SEESAC-ovog praćenja ključnih pokazatelja učinka kao što je <https://www.seesac.org/f/docs/ninth-regional-coordination-meeting/9th-Regional-KPIs-Report.pdf>. Izvori su detaljno navedeni u SEESAC. 2023b.

objavljena ekvivalentna procena. Naravno, procena potražnje za vatrenim oružjem i mera za njeno smanjenje teško može biti predmet eksperimentalnih istraživanja poput randomizovanih kontrolisanih ispitivanja, delom zbog složene, kontekstualno specifične i suštinski subjektivne prirode same teme. Ipak, integrisanjem ispitivanja, kvalitativnog istraživanja, analize zakonodavstva i statističkih alata dobija se pragmatična alternativa. Ove metode omogućavaju triangulaciju između percepcije i ponašanja, zakonodavstva i primene zakona, kao i potražnje i odvratanja. Iako su pojedinačni stavovi oblikovani promenljivim i često nematerijalnim faktorima, ovaj pristup ih sistematski posmatra i stavlja u kontekst, te pruža uvide koji su i verodostojni i primenljivi.

Instrumenti razvijeni za SEESAC-ovu studiju – stratifikovana ispitivanja na nivou jurisdikcija, formati fokus grupa, šabloni za intervju sa ključnim sagovornicima/cama i metode za pregled povezanosti između zakona i potražnje za vatrenim oružjem – mogu se prilagođavati i ponovo koristiti kasnije za procenu promenljivih uslova i uticaja strategija za smanjenje potražnje širom Zapadnog Balkana. Zajedno, oni nude čvrstu osnovu za organe vlasti, nevladine organizacije i međunarodne partnere u regionu da prate promene u stavovima i percepcijama, ocenjuju intervencije za smanjenje potražnje i oblikuju politike i programe zasnovane na dokazima. Kombinujući robusnu metodologiju sa gledištima stanovnika/ca, ovaj pristup pruža fleksibilan, a ipak robustan okvir za razumevanje, procenu i, na kraju, smanjenje potražnje za nezakonitim vatrenim oružjem među civilnim stanovništvom u regionu.

2.

**TEORIJSKO RAZUMEVANJE
POTRAŽNJE ZA
VATRENIM ORUŽJEM**

U svojoj suštini, potražnja za vatrenim oružjem nije apstraktna i nespoznatljiva pojava, već proizvod tri međusobno povezana uslova: preferencija, cene i resursa (videti Tabelu 1). Ovi uslovi čine osnovni teorijski model potražnje koji se podjednako primenjuje i na legalna i na nelegalna tržišta oružja (Brauer and Muggah, 2007). Pod jedan, pojedinci moraju pokazivati preferenciju ili motivaciju da nabave vatreno oružje – što može proisteći iz percipiranih pretnji po sebe ili porodicu, kulturoloških sklonosti ili simboličke i psihološke povezanosti sa oružjem. Pod dva, cena vatrene oružja – bilo izražena u novcu ili kroz zakonske i društvene sankcije – mora biti dovoljno niska da bi nabavljanje bilo izvodljivo. I pod tri, pojedinci moraju imati dovoljno resursa, uključujući raspoložive prihode, tehničko znanje ili pristup društvenim mrežama, kako bi preferenciju pretvorili u nabavljanje i posedovanje oružja. Poremećaj bilo kog od ova tri elementa može uticati na potražnju: ako se preferencije promene zbog promena normi, ako oružje postane preskupo, ili ako resursi presuše, onda će potražnja nestati ili će se preusmeriti.

Tabela 1.

Teorijsko razumevanje potražnje za vatrenim oružjem

Preferencije	Pojedinačna ili kolektivna motivacija koja oblikuje želju za posedovanjem vatrene oružja, u rasponu od zaštite i rekreacije do kulturnog identiteta ili društvenog statusa.
Cene	Novčani i društveni troškovi nabavljanja i održavanja vatrene oružja, kao i percipirani rizici ili zakonske posledice u vezi sa posedovanjem.
Resursi	Kapacitet pojedinca ili domaćinstva da deluje u skladu sa svojim preferencijama, uključujući prihode, pristup tržištima vatrene oružja (legalnim ili nelegalnim) i poznavanje procesa izdavanja dozvola.

Snaga ovog teorijskog okvira ne leži samo u njegovoj apstrakciji, već i u njegovoj operacionalizaciji kroz testiranje hipoteza pomoću empirijskih dokaza. Da bismo razumeli kako ove tri poluge funkcionišu u praksi, važno je ispitati faktore rizika – povezane sa rodnom pripadnošću, prethodnim posedovanjem oružja, krivičnim dosijeom, istorijatom viktimizacije, vezama sa sektorom bezbednosti, članstvom u kriminalnim grupama ili nepoverenjem u pravosudni sistem – koji povećavaju verovatnoću snažnih preferencija i mobilizacije resursa za nabavljanje oružja (videti Aneks 1). S druge strane, zaštitni faktori – poput neizloženosti nasilju, niskog afiniteta prema oružju ili pozitivnog stava prema organima za sprovođenje zakona – ublažavaju ove sklonosti. Detaljniji pristup prikazuje potražnju ne kao binarno stanje, već kao spektar oblikovan presekom životnih iskustava, psiholoških stanja i društvenih, kulturnih i ekonomskih okruženja. Ispitivanja, fokus grupe i intervjui sa stručnjacima – svi korišćeni u ovoj studiji – otkrivaju da faktori na nivou pojedinca ne deluju u izolaciji, već su kontinuirano oblikovani širim kontekstima domaćinstva, zajednice i društva (videti Tabelu 2, Aneks 2).

Tabela 2.

Konceptualizacija faktora rizika i zaštitnih faktora

	<i>Izabrani faktori rizika</i>	<i>Izabrani zaštitni faktori</i>
Pojedinac: Lične karakteristike, iskustva i stavovi koji direktno utiču na sklonost osobe prema nabavljanju ili izbegavanju vatrenog oružja	Percepcija lične nesigurnosti ili strah od viktimizacije; Shvatanja maskuliniteta vezana za status ili zaštitu; Kriminalna namera ili istorijat nasilnog ponašanja; Iskustvo viktimizacije	Lično verovanje da vatreno oružje smanjuje bezbednost; Pozitivan uticaj ljudi iz okoline i nenasilni uzori; Visoki nivoi obrazovanja ili svesti o bezbednosti pri rukovanju vatrenim oružjem
Domaćinstvo: Dinamike, prakse i odnosi unutar domaćinstva koji mogu podsticati ili obeshrabrivati nabavljanje vatrenog oružja	Prisustvo vatrenog oružja u kući (posebno ako je neobezbeđeno); Obrasci nasilja u porodici ili zloupotrebe psihoaktivnih supstanci; Socijalizacija u smeru korišćenja vatrenog oružja kroz porodičnu tradiciju	Lično, partnersko ili roditeljsko neodobranje posedovanja vatrenog oružja; Bezbedno čuvanje i bezbednosni protokoli; Podsticajno i nenasilno porodično okruženje
Zajednica: Neposredno društveno i fizičko okruženje, uključujući bezbednost u komšiluku, vršnjačke mreže i dostupnost vatrenog oružja	Visoka stopa kriminala ili percepcija bezakonja u komšiluku; Blizina nelegalnih tržišta oružja ili prodavnica oružja; Niska kohezija zajednice ili nedostatak društvenog poverenja; Nisko poverenje u institucije;	Snažne društvene norme protiv posedovanja oružja; Delotvoran lokalni rad policije i vidljive mere javne bezbednosti; Obrazovne inicijative ili programi razoružanja u zajednici
Društvo: Političke, zakonodavne, kulturne i ekonomske strukture koje oblikuju kontekst u kome pojedinci i zajednice donose odluke o vatrenom oružju.	Slaba regulativa o vatrenom oružju ili njeno slabo sprovođenje; Kulturološke norme koje veličaju oružje ili ga povezuju sa konkretnim identitetima; Politička nestabilnost ili nesigurnost nakon sukoba	Sveobuhvatni zakoni o kontroli oružja i mehanizmi za njihovo sprovođenje; Široko rasprostranjeno javno poverenje u institucije i pravosudni sistem; Promene društvenih normi koje povezuju bezbednost sa razoružanjem

Kako bi se razumela i na kraju smanjila potražnja za vatrenim oružjem, kreatori politika se moraju fluidno kretati između nivoa pojedinca i društva. Jedan od načina za to je primena "socio-ekološkog modela" koji pravi razlike između međusobno povezanih slojeva uticaja (videti Tabelu 2).⁶ Na nivou pojedinca, lični istorijati i psihološke orijentacije

⁶ Socio-ekološki model je okvir koji se koristi u javnom zdravstvu za razumevanje toga kako su ponašanja pojedinaca i zdravstveni ishodi oblikovani kroz više slojeva uticaja, uključujući pojedinačne faktore, međuljudske faktore, faktore zajednice i faktore društva. Zasniva se na ideji da zdravlje nije određeno isključivo

moгу pomoći da se objasne motivacije i pristup. Međutim, ova iskustva su utemeljena u dinamici domaćinstva, gde obrasci nasilja ili povezanost sa kriminalnim akterima mogu pojačati ili umanjiti potražnju. Još šire posmatrano, karakteristike zajednice, poput stope kriminala u komšiluku, gustine rasprostranjenosti prodavnica oružja i nivoa društvene kohezije, stvaraju kontekst u kome se donose lične odluke. Na nivou društva, motivacije oblikuju zakonodavni režimi, kvalitet i teritorijalna pokrivenost rada organa za sprovođenje zakona i kulturološke norme u vezi sa rodnom pripadnošću. I zaista, faktori poput slabe vladavine prava, nesprovođenja postojećih propisa ili hipermaskulinih ideologija mogu stvoriti popustljivija okruženja u kojima se normalizuju posedovanje i upotreba oružja. S druge strane, jake institucije, jasna pravila koja se sprovode, kao i društvene norme koje sankcionišu posedovanje oružja i oružano nasilje kao način rešavanja sukoba, deluju kao strukturni faktori odvraćanja. Ovi slojevi imaju međusobne ciklične interakcije: poverenje ili nepoverenje u institucije filtrira se do pojedinačnih stavova, dok lična iskustva mogu prerasti u kolektivne tenzije i šire društveno-kulturne trendove.

3.

PREGLED LITERATURE O POTRAŽNJI ZA VATRENIM ORUŽJEM

Kako bi se procenile teorijske i empirijske osnove potražnje za vatrenim oružjem, važno je konsultovati literaturu iz oblasti društvenih nauka na Zapadnom Balkanu i šire (SEESAC, 2023a). Pregledom je identifikovan ograničeni, ali rastući korpus javno dostupnih istraživanja o potražnji za vatrenim oružjem. Od 179 identifikovanih akademskih studija i studija javnih politika, 73 su se fokusirale konkretno na ovaj region ili pojedinačne jurisdikcije.⁷ Pregledom je identifikovano nekoliko faktora rizika i zaštitnih faktora za koje se veruje da utiču na potražnju za vatrenim oružjem, uključujući osećaj nesigurnosti, kulturološke i društvene norme i nizak nivo poverenja u institucije kao faktore rizika, te strukturne faktore povezane sa upravljanjem, ekonomskim razvojem i ciljanom kontrolom kriminala kao zaštitne elemente (videti Tabelu 3). Međutim, nisu svi ovi faktori rizika bili činjenično ili empirijski potvrđeni ili testirani kroz primenjena istraživanja.

Tabela 3.

Ciklični faktori rizika i zaštitni faktori identifikovani u literaturi na Zapadnom Balkanu*

Nivo	Faktori rizika	Zaštitni faktori
Pojedinac	Muškarac mlađeg do srednjeg životnog doba; Osećaj nesigurnosti; Iskustvo viktimizacije; Krivični dosije i/ili problemi sa zloupotrebom psihoaktivnih supstanci; Aktivno učešće u kriminalnoj grupi; Psihološki i ponašajni izazovi	Žene mlađe i starije životne dobi; Percepcija sigurnosti i bezbednosti; Više obrazovanje i/ili prihodi; Svest o rizicima i obuka o bezbednosti
Domaćinstvo	Prisustvo vatrenog oružja kod kuće; Izloženost nasilju i zloupotrebi psihoaktivnih supstanci; Tradicionalno korišćenje za lov i/ili rekreaciju	Bez vatrenog oružja kod kuće; Bezbedno čuvanje oružja kod kuće; Pozitivno roditeljstvo i podrška grupa iz okruženja; Neodobravanje korišćenja oružja od strane porodice ili partnera

7 Pregled literature uključivao je izradu leksikona „potražnje za vatrenim oružjem“ kombinovanjem višezjezičnih pretraga niza reči sa naprednim funkcijama automatske ekstrakcije podataka. Među ključnim terminima koji su pretraživani bili su „vatreno oružje“, „puške“, „pištolji“, „revolveri“, „oružje“, „malokalibarsko oružje“ i „municija“. Pretrage su se zatim uparivale sa dodatnim varijablama kao što su „potražnja“, „tržišta“, „motivacije“, „preferencije“, „cene“, „kultura“, „norme“ i druge. Pretrage nizova reči povezane su sa šest jurisdikcija Zapadnog Balkana kao i sa nazivima glavnih gradova. Upiti su urađeni na svim relevantnim jezicima.

Nivo	Faktori rizika	Zaštitni faktori
Zajednica	Društvene norme koje normalizuju zloupotrebu vatrenog oružja; Nasilje u zajednici i istorijske tenzije; Slaba društvena kohezija i efikasnost	Društvene norme koje ne odobravaju i/ili sankcionišu upotrebu vatrenog oružja; Stabilnost u komšiluku i pohađanje i postignuća u obrazovanju; Ograničena ili nepostojeća evidencija o incidentima povezanim sa vatrenim oružjem; Snažna društvena kohezija i efikasnost
Društvo	Pojmovi maskuliniteta i časti; Visok nivo nejednakosti; Nisko poverenje javnosti u bezbednosne institucije; Nestabilnost nakon sukoba; Prisustvo organizovanog kriminala; Onlajn i tehnološki podsticajni faktori	Norme koje favorizuju rodnu ravnopravnost; Niski nivoi nejednakosti; Poverenje javnosti u institucije javne bezbednosti; Percepcija delotvornih zakona o oružju i njihovom sprovođenju; Podrška regionalnim i domaćim obavezama za unapređenje javne bezbednosti i smanjenje broja nelegalnog vatrenog oružja ⁸

*Izabrani faktori rizika i zaštitni faktori identifikovani iz pregleda literature. Nisu bili predmet empirijske analize ili testiranja.

Tokom poslednje dve decenije, SEESAC i njegovi partneri izradili su značajan deo javno dostupnih istraživanja i podataka na osnovu ispitivanja o ponudi i potražnji vatrenog oružja na Zapadnom Balkanu. Međutim, ukupan korpus literature i dalje je ograničen i donekle zastareo, pa je potreban oprez prilikom tumačenja nalaza, posebno u vezi sa generalizacijom identifikovanih faktora rizika i zaštitnih faktora (videti Tabelu 3). Istraživanja o pokretačima potražnje za vatrenim oružjem daleko su razvijenija u regionima poput Severne Amerike, Zapadne Evrope i Australije u poređenju sa Jugoistočnom Evropom. Iako postojeće studije zaista nude korisne uvide u različite faktore rizika i zaštitne faktore koji utiču na potražnju za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu, postoji značajan nedostatak kada je reč o istraživanjima o preferencijama, cenama i resursima koji oblikuju i pojedinačne i kolektivne motivacije.

Izabrani faktori rizika

Postoji nekoliko faktora rizika povezanih sa nabavljanjem i zloupotrebom vatrenog oružja na Zapadnom Balkanu koji se ponavljaju. Najčešće pomenuti pokretači potražnje

za vatrenim oružjem uključuju ukorenjene rodne norme, osećaj nesigurnosti, kulturni i tradicionalni identitet, rekreativne motive (lov, streljaštvo, kolekcionarstvo), nisko poverenje u institucije, nameru da se nanese šteta sebi ili drugima, kao i kriminalne ambicije. Pregledom literature utvrđeno je da se ovi faktori pominju više puta, iako postoji još mnogo drugih faktora. Izabrani faktori rizika su uglavnom zasnovani na kvalitativnim istraživanjima iz oblasti društvenih nauka od ranih 2000-ih godina.

Veruje se da demografski faktori, posebno rodna pripadnost, značajno utiču na posedovanje i zloupotrebu vatrenog oružja. Jedan od ključnih razloga za to jeste činjenica da muškarci čine ogromnu većinu vlasnika (SEESAC, 2007), žrtava (SEESAC, 2016a) i učinilaca, dok žene ređe poseduju oružje i češće navode da se osećaju nebezbedno u njegovoj blizini (SEESAC, 2019n). Stope nabavljanja i posedovanja vatrenog oružja među starijim osobama su takođe niske, iako se samoubistva često posmatraju kao pokazatelj prisustva vatrenog oružja u domaćinstvu (SEESAC, 2016b). Naravno, rodna dinamika i potražnja za vatrenim oružjem mogu se razlikovati od mesta do mesta: u Bosni i Hercegovini, značajan broj žena kao glavni razlog za posedovanje oružja navodi verovanje da „žena treba da nosi oružje“, dok je manji udeo muškaraca izneo slično mišljenje u vezi sa time da muškarci treba da nose oružje (SEESAC, 2019c).

Starosna dob i obrazovanje takođe igraju ulogu u oblikovanju stavova prema posedovanju i upotrebi vatrenog oružja. Istraživači su utvrdili da mladi muškarci širom Zapadnog Balkana mnogo češće izražavaju interesovanje za nabavljanje oružja, kao i da su češće uključeni u njegovu zloupotrebu (SEESAC, 2019m). S druge strane, stariji muškarci su nesrazmerno mnogo zastupljeni među slučajevima samoubistava povezanih sa vatrenim oružjem. Deluje da obrazovanje utiče i na stavove i na pristup vatrenom oružju. Na primer, u Crnoj Gori, deluje da niži nivo obrazovanja korelira sa tolerantnijim stavovima, dok su u Albaniji mladi muškarci sa umerenim nivoom obrazovanja pokazali naročito snažnu podršku posedovanju oružja.

Nekoliko pojedinačnih faktora rizika za posedovanje i zloupotrebu oružja na Zapadnom Balkanu odražava globalne trendove, uz specifične regionalne karakteristike. Konkretno, mlađi muškarci sa ličnim istorijatom kriminala, zloupotrebe psihoaktivnih supstanci i izloženosti ekonomskoj marginalizaciji češće žele da nabave vatreno oružje (Rowhani-Rahbar et al., 2023). Pored toga, sportski strelci i lovci, koji su obično sredovečni muškarci, predstavljaju još jednu značajnu grupu koja izražava sklonost ka vatrenom oružju. Pored toga, trgovci oružjem koji legalno (iako bez namere) prodaju pištolje koji se kasnije koriste u krivičnim delima, opisuju se kao faktor rizika koji podstiče potražnju za vatrenim oružjem (Wintemute et al., 2005). Ovi obrasci sugerišu da i društvena normalizacija i ranjivost mogu imati međusobno isprepletane uloge u oblikovanju potražnje za legalnim i nelegalnim vatrenim oružjem.

Jedan od najčešće pominjanih faktora rizika koji utiču na nabavljanje vatrenog oružja na Zapadnom Balkanu jeste percepcija nesigurnosti (SEESAC, 2004b). U više jurisdikcija, istraživači iz oblasti društvenih nauka opisuju strah (Grillot, 2004) kao ključni odlučujući faktor, bilo da se manifestuje kroz osećaj ranjivosti i mogućnosti da se postane meta u sopstvenom domu (Mugumya, 2004), osećaj lične ugroženosti (SEESAC, 2019m), ili opštu želju za većom zaštitom i osećajem sigurnosti (SEESAC, 2003). I zaista, ispitivanja SEESAC-a i drugih aktera dosledno pokazuju da ispitanici/ce žele vatreno oružje prvenstveno radi

zaštite svog doma (SEESAC, 2015), privatne imovine (Ćopić and Dokmanović, 2022), porodične imovine (SEESAC, 2016b), poslovnih sredstava (SEESAC, 2006d) i članova porodice (Centre for Peace and Disarmament Education and Saferworld, 2005). Dok su lična zaštita i zaštita doma uobičajeni motivi, povremeno se pominju i širi razlozi za nabavljanje vatrenog oružja, poput zaštite zajednice (SEESAC, 2004b) ili doprinosa kolektivnoj bezbednosti (SEESAC, 2004a).

Nekoliko objašnjenja je predloženo za očiglednu povezanost između percipirane nesigurnosti i posedovanja vatrenog oružja. Među najistaknutijima je trajno nasleđe rata. Dugotrajni sukobi i politička nestabilnost – naročito tokom devedesetih godina prošlog veka – oblikovali su kolektivnu svest i stvorili trajnu anksioznost u vezi sa budućim slomovima zakona i reda (Carapic, 2014). Ova zabrinutost nije apstraktna: za mnoge, ona je ukorenjena u ličnom ili porodičnom sećanju na krizu, raseljavanje i kolaps institucija (Prezelj, 2010). Iz tog ugla, nabavljanje vatrenog oružja nije samo mera predostrožnosti već i sredstvo samoodržanja u uslovima sistemske ranjivosti (Tholens, 2017). Zato se politička nestabilnost i nerešena istorijska trauma pojavljuju kao mogući faktori rizika koji održavaju potražnju za vatrenim oružjem (Arsovska and Zabyelina, 2014).

Literatura sa Zapadnog Balkana i iz drugih regiona dosledno povezuje nabavljanje vatrenog oružja sa direktnim ili indirektnim iskustvima viktimizacije. Pojedinci koji su ranije bili viktimizovani i koji žive u strahu od ponovljenih incidenata češće će potražiti vatreno oružje kao sredstvo odvratanja i psihološke sigurnosti. Logika je jednostavna: veruje se da oružje pruža izvesnu meru kontrole i smanjuje ranjivost. Ova dinamika prevazilazi granice, čime se ističe da je odnos između nesigurnosti, traume i posedovanja oružja često ukorenjen u ljudskom ponašanju u različitim kulturnim kontekstima (Moshary, Shapiro, and Drango, 2022). Iz tog ugla, vatreno oružje nije samo potencijalno sredstvo odbrane već i simbolični štit protiv percipiranih budućih negativnih uticaja (Pierre, 2019).

Tokom protekle dve decenije, potražnja za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu bila je motivisana i rekreativnim i kulturološkim faktorima, uključujući lov, sportsko streljaštvo i kolekcionarstvo. Iako se preferencije razlikuju između jurisdikcija, u Srbiji je na primer fokus na sportskom streljaštvu, a u Bosni i Hercegovini na kolekcionarstvu (Hadzovic, 2003), lov je i dalje najčešće navođeni razlog za legalno posedovanje vatrenog oružja (Ćopić and Dokmanović, 2022). Ova motivacija je posebno izražena u ruralnim područjima, gde lov nije samo izvor hrane, već i kulturološka praksa i međugeneracijska tradicija (Grillot, 2004). Međutim, ovi rekreativni oblici posedovanja oružja nisu bez rizika. Studije iz Srbije ističu da oružje korišćeno u slučajevima femicida često jeste oružje legalno nabavljeno za lov, što pokazuje kako rekreativno posedovanje može biti povezano sa nasiljem u partnerskim odnosima.⁹

Još jedan značajan pokretač potražnje za vatrenim oružjem odnosi se na kulturološke konstrukcije maskuliniteta. Nekoliko studija povezuje posedovanje i zloupotrebu oružja sa rodnim identitetom, tvrdeći da vatreno oružje funkcioniše kao snažan simbol muškosti i statusa (UNDP, 2021a). Sociolozi i stručnjaci za rodna pitanja ističu da se oružje često

---

⁹ Jedna studija je utvrdila da je svaki četvrti učinilac femicida nabavio vatreno oružje za izričite svrhe rekreativnih aktivnosti (npr. lov). Videti UNDP, 2020. Analiza slučajeva femicida vatrenim oružjem, <https://www.undp.org/serbia/publications/analysis-cases-femicide-committed-firearms-june-2017-june-2020>

doživljava kao obeležje zrelosti, snage i autoriteta, a ponekad čak i kao deo obreda prelaska u odraslo doba.¹⁰ Ove norme su posebno izražene na Zapadnom Balkanu, gde vatreno oružje ima centralnu ulogu za pojmove muške časti i dužnosti muškarca da zaštiti svoju porodicu i zajednicu (Pavlov, 2023). Tradicionalna rodna socijalizacija širom regiona pojačava ideju da se od muškaraca očekuje da štite i izdržavaju, a te uloge mogu uključivati prisustvo vatrenog oružja u domaćinstvu (Spasić, 2017).

U bliskoj vezi sa rodnim identitetom jeste težnja ka moći i statusu kroz posedovanje vatrenog oružja. Za pojedine osobe na Zapadnom Balkanu, posedovanje oružja kompenzuje osećaj kontrole ili uticaja, naročito u okruženjima obeleženim ličnom nesigurnošću i društvenom nestabilnošću (SEESAC, 2016a). Istorijski gledano, oružje je predstavljalo oblik osnaživanja među marginalizovanim ili politički obespravljenim grupama (Schwandner-Sievers and Cattaneo, 2005). U pojedinim slučajevima, vatreno oružje se koristi za potvrđivanje autoriteta nad drugima, između ostalog kroz činove rodno zasnovanog zastrašivanja ili nasilja u zajednici (UNDP, 2021b). Namerno korišćenje vatrenog oružja radi izazivanja straha, bilo kod političkih protivnika ili kod partnera u porodici, široko je dokumentovano kao motivacija širom regiona.

Ova konvergencija maskuliniteta, identiteta i simbolike podstakla je tekuću debatu među regionalnim stručnjacima o postojanju posebne „kulture oružja“ na Zapadnom Balkanu. Nekoliko istraživača tvrdi da je vatreno oružje poprimilo duboko simboličko značenje, te odražava vrednosti otpora, nezavisnosti i muškog ponosa (Davis, 2002). Drugi upozoravaju da iako su ta značenja relevantna, ona možda ne objašnjavaju u potpunosti obrasce dostupnosti ili zloupotrebe (Scrivani, 2018). Međutim, postoji konsenzus kada je reč o širem društvenom veličanju oružja, bilo da je ono povezano sa ličnom slobodom, političkim identitetom ili predstavama o muškosti (Schwandner-Sievers and Cattaneo, 2005).

Stručnjaci zaista često ističu „tradicionalne vrednosti“ kao faktore koji doprinose posedovanju vatrenog oružja na Zapadnom Balkanu (SEESAC, 2004b). Muškarci su posebno skloni tome da se pozovu na „tradiciju“ kao glavni razlog za nabavljanje ili posedovanje oružja (UNDP, 2022). Na primer, u Albaniji se posedovanje oružja često doživljava kao duboko ukorenjeno u kulturnim običajima i ceremonijama, iako je legalno privatno posedovanje dozvoljeno tek nakon 2014. godine.¹¹ Vatreno oružje se redovno koristi na proslavama poput svadbi, što odražava njegovu simboličku ulogu u životu zajednice (Spasić, 2017). Iako ova kulturna logika nije prisutna isključivo na Zapadnom Balkanu, ona ima naročito vidljivu ulogu u regionalnim stavovima. Kao što će biti detaljnije razmotreno u nastavku, estetska privlačnost oružja i njegovo prikazivanje u medijima i popularnoj kulturi dodatno učvršćuju njegov status poželjne stvari, oblikujući percepcije njegove upotrebe i značenja (Goldsmith, Halsey and Bright, 2020).

---

10 Studija sprovedena u Srbiji istakla je kulturološki obrazac posedovanja vatrenog oružja kao osnovnu komponentu „imidža“ muškaraca u društvu: muškarci su zaštitnici, branioci i ratnici, a vatreno oružje služi kao opipljivo izražavanje maskuliniteta u ovom kulturološkom kontekstu. Videti UNDP, 2021b. Malokalibarsko i lako oružje, rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/rs/undp_rs_SALW_and_DV.pdf.

11 Vatreno oružje zaista nije bilo dozvoljeno pre 2014. godine tokom komunističke ere. Videti Arsovska, J. 2008.

U vezi sa pomenutim tradicionalnim faktorima, vatreno oružje se istorijski percipira i kao sredstvo za rešavanje starih sukoba (SEESAC, 2021). Zapadni Balkan ima dug i složeni istorijat međugeneracijskih sukoba, a vatreno oružje je duboko ukorenjeno u tom nasleđu (SEESAC, 2005). Istorijski gledano, oružje se nije nabavljalo samo radi zaštite ili rekreacije, već i kao sredstvo za osvetu i odbranu porodične ili plemenske časti. Upotreba oružja je doprinela produžavanju dugotrajnih sukoba, eskalaciji tenzija i učvršćivanju ciklusa nasilja. Na taj način, vatreno oružje dobija veliku simboličku vrednost, jer predstavlja prestiž, moć i spremnost da se odbrani čast ili održi postojeći status kvo u slučaju percipirane uvrede ili nepravde (Arsovska, 2008).

Vatreno oružje se ne nabavlja i ne koristi samo radi međuljudskog nasilja, već i u činovima samopovređivanja, najčešće samoubistva. Stariji muškarci su nesrazmerno više pogođeni, pri čemu muškarci srednjih godina (36-60) i stariji muškarci (preko 61 godine) predstavljaju grupe u najvećem riziku kada je reč o samoubistvima vatrenim oružjem (SEESAC, 2019d). Ovi demografski obrasci ukazuju na preplitanje faktora starosti, roda i pristupa ubojitim sredstvima. Takođe, postoji umerena korelacija između visoke nezaposlenosti i samoubistava vatrenim oružjem, s obzirom na to da ekonomske poteškoće mogu pojačati osećaj očaja i društvene izolacije (Injac Stevović, et al., 2021). U takvim okolnostima, dostupnost vatrenog oružja pruža ono što neki istraživači nazivaju „brzim i pouzdanim izlazom“, što je formulacija koja je prisutna i u literaturi van regiona (Ludwig and Cook, 2003). Ovi nalazi naglašavaju potrebu za integrisanim strateškim odgovorima, koji bi spojili regulativu o vatrenom oružju sa ciljanim intervencijama za podršku mentalnom zdravlju i strategijama prevencije samoubistava, prilagođenim grupama stanovništva u riziku.

Još jedan mogući strukturni pokretač potražnje za vatrenim oružjem u regionu jeste nepoverenje stanovništva u javne institucije. Brojna ispitivanja i kvalitativne studije ukazuju na vezu između niskog poverenja u institucije i povećane želje za ličnim naoružavanjem (Grillot, 2004). Kada je poverenje u organe za sprovođenje zakona, pravosudni sistem i druge institucije zadužene za javnu bezbednost i krivično pravosuđe nisko, pojedinci su skloniji tome da samoodbranu posmatraju kao ličnu odgovornost (Institute for War and Peace Reporting and Saferworld, 2003). U takvim okolnostima, nekažnjivost je češća, a percipirani „trošak“ nabavljanja ili zloupotrebe vatrenog oružja je niži. Stanovnici/ce se mogu osetiti prinuđenim da uzmu stvari u svoje ruke, posebno ako se pravni i politički sistemi smatraju sporim, pristrasnim ili neučinkovitim. Takva erozija institucionalnog legitimiteta doprinosi normalizaciji privatnog posedovanja vatrenog oružja.

Deluje da potražnja za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu zavisi i od geografskih i političkih faktora. Na primer, u određenom periodu, u Severnoj Makedoniji je zabeleženo da je posedovanje oružja bilo češće u oblastima sa aktivnim krijumčarskim rutama (Ibid.), dok je u Srbiji posedovanje bilo učestalije u istočnim i ruralnim krajevima (UNDP and Saferworld, 2005). Ovi obrasci ukazuju na to da faktori poput blizine krijumčarskim mrežama, nerešenih sporova i lokalnih političkih nezadovoljstava mogu doprineti većem nabavljanju i posedovanju vatrenog oružja. Podela na urbano i ruralno takođe ima izvesnu ulogu, pri čemu su stanovnici ruralnih krajeva generalno skloniji tome

da vatreno oružje povezuju sa tradicijom ili sredstvima za egzistenciju, iako to nije uvek vidljivo u ispitivanjima.¹²

Ulogu organizovanog kriminala dodatno usložnjavaju pomenute geografske i političke dinamike. Prisustvo kriminalnih mreža u urbanim centrima i ruralnim sredinama često utiče na želju i učinioca i potencijalnih žrtava da nabave vatreno oružje, bilo u svrhe napada ili odbrane (SEESAC, 2004c). Organizovani kriminal se ne povezuje samo sa višim stopama nasilja, već i sa širim društvenim promenama (Arsovska, 2008), uključujući slabljenje vladavine prava i smanjenje javne bezbednosti. Strukturni faktori poput nejednakosti u prihodima, nezaposlenosti mladih, niskih stopa pohađanja škole i niskog obrazovnog postignuća tradicionalno se posmatraju kao prateći rizici. Širom regiona, ovi obrasci ukazuju na to da su stvarna i percipirana izloženost kriminalu igrale ulogu u oblikovanju potražnje za vatrenim oružjem.¹³

Pregled zaštitnih faktora

Izražen je nedostatak istraživanja o zaštitnim faktorima koji smanjuju potražnju za vatrenim oružjem na globalnom nivou, a još je izraženiji na Zapadnom Balkanu.¹⁴ Kada se i razmatraju, pažnja je uglavnom usmerena na smanjenje izloženosti nasilju, promovisanje edukacije, jačanje pozitivnih odnosa sa ljudima u okruženju i stvaranje stabilnih domaćinstava i zajednica. Na Zapadnom Balkanu, strategije koje se obično predlažu sa ciljem uticaja na potražnju uključuju kampanje podizanja svesti javnosti o rizicima od zloupotrebe vatrenog oružja i izradu i sprovođenje propisa za sprečavanje nehotičnih štetnih posledica. Međutim, i dalje su ograničeni dokazi koji idu u prilog delotvornosti ovih mera, čak i u regionima poput Severne Amerike i Zapadne Evrope, gde je ova tema znatno više proučavana (Smart, Morral, Murphy, Jose, Charbonneau, and Smucker, 2024).

Uprkos ovim nedostacima, literatura identifikuje nekoliko potencijalnih zaštitnih faktora koji se povezuju sa nižom potražnjom za vatrenim oružjem. Tu spadaju demografske karakteristike poput rodne pripadnosti i starosti, stabilna porodična i društvena sredina, poboljšanja u socio-ekonomskom statusu i ciljane strategije prevencije kriminala. Iako su mnoge od ovih veza zasnovane na društvenim naukama, njihova konkretna relevantnost za Zapadni Balkan u velikoj meri ostaje neispitana. Odsustvo rigoroznih evaluacija, poput randomizovanih kontrolisanih studija, znači da zaključke treba donositi sa oprezom pri oblikovanju politika ili programa u regionu.

U načelu, zaštitni faktori su oni faktori koji su povezani sa smanjenom željom za nabavljanjem vatrenog oružja i manjim rizikom njegove zloupotrebe. Intervencije za smanjenje potražnje obično su usmerene na varijable na nivou pojedinca (npr.

---

12 Subregionalne varijacije naglašavaju potrebu za lokalizovanim istraživanjima kako bi se razumelo kako uslovi specifični za određeni kontekst oblikuju motivaciju i pristup oružju.

13 Na primer, 2024. godine, kriminalna namera opisana je kao drugi najznačajniji motiv za posedovanje oružja u Severnoj Makedoniji. Drugo istraživanje navodi tradiciju i zaštitu od kriminala kao primarne motive za posedovanje oružja na Kosovu. Videti Grillot, S., et al. 2004. i Khakee, A. and Florquin, N. 2003.

14 Za primere iz SAD, videti, na primer, Ross, K. et al. 2023. i Mattson, S., Sigel, E. and M. Mercado. 2020.

pohađanje škole, samopoštovanje, prosocijalni odnosi sa drugima), porodičnu dinamiku (npr. roditeljski nadzor, bezbedno čuvanje) i šire uslove u okruženju (npr. bezbednost u školama, dostupnost i izloženost legalnom i nelegalnom oružju, kohezija u zajednici).¹⁵ Uticaj bilo kog od ovih faktora na smanjenje potražnje – bilo kroz promenu preferencija, povećanje troškova¹⁶ ili uticaj na resurse – varira u zavisnosti od konteksta i populacije, što čini pristupe prilagođene kontekstu ključnim.

Dokazi izvan Zapadnog Balkana ukazuju na potencijal eksternih društvenih pritisaka u suzbijanju potražnje za vatrenim oružjem. Konkretno, neodobravanje vatrenog oružja od strane partnera i ljudi iz okruženja, stabilnost u porodici i domaćinstvu, kao i sankcije u zajednici i kolektivna efikasnost – sposobnost zajednica da sprovedu društvene norme – povezani su sa manjom nabavkom vatrenog oružja (Muggah, 2006). Slično tome, pozitivne promene u političkoj klimi, kvalitetu upravljanja i normama koje promovišu bezbednost mogu uticati na percipiranu potrebu i prihvatljivost posedovanja oružja (Oliphant et al., 2019. and Muggah, Atwood, and Katz, 2016). Drugim rečima, promene na različitim nivoima mogu ublažiti ili pojačati potražnju za vatrenim oružjem, u zavisnosti od toga kako interaguju sa stavovima javnosti i institucionalnim kapacitetima.

Na Zapadnom Balkanu, nekoliko faktora se često navode kao odvratajući faktori za posedovanja vatrenog oružja. Glavni među njima je uverenje značajnog dela stanovništva da vatreno oružje može povećati, a ne smanjiti rizik, naročito za decu i članove domaćinstva (UNDP and Saferworld, 2005). Ove zabrinutosti najčešće izražavaju žene (SEESAC, 2019n). Često se navode strah od nesreća povezanih sa oružjem, neovlašćenog pristupa i nehotičnih štetnih posledica (Spasić and Tadić, 2017). Mnoge žene navode da nemaju nikakvu želju da poseduju vatreno oružje, čak i kada im je to finansijski dostupno ili zakonski omogućeno, čime se podvlači da potražnju u istoj meri oblikuju i percipirana potreba i pristupačnost (SEESAC, 2004c). Dodatni faktori koji učvršćuju nedostatak želje za posedovanjem oružja uključuju pozitivnu percepciju javne bezbednosti, nedostatak obuka za rukovanje vatrenim oružjem (Hadzovic, et al. 2012) i finansijski teret nabavljanja, posedovanja i održavanja oružja (Speyer, 2006). U kontekstima gde se zakonodavstvo o vatrenom oružju striktno primenjuje, troškovi – praktični, pravni, finansijski i psihološki – mogu obeshrabriti posedovanje, naročito među onima koji su neodlučni.

Edukacija javnosti, unapređeno sprovođenje zakona i regulatorne intervencije takođe mogu doprineti jačanju ovih zaštitnički usmerenih dinamika. Kampanje podizanja svesti koje ističu rizike povezane sa vatrenim oružjem, naročito za partnere, decu i komšije, mogu izmeniti preferencije, iako se retko rigorozno evaluiraju (SEESAC, 2003b). Delotvorno sprovođenje zakona i strože kazne za nelegalno posedovanje takođe verovatno povećavaju percipirane troškove nezakonitog posedovanja i zloupotrebe. Zakonodavne

---

15 Teorija ekoloških sistema tvrdi da faktori na različitim nivoima međusobno deluju i utiču na ponašanje i ishode, naročito na nivoima pojedinca, porodice, okruženja i zajednice.

16 Smanjenje ponude nelegalnog vatrenog oružja može podići cene i učiniti oružje manje dostupnim, što može dovesti do privremenog smanjenja u nabavljanju, naročito među osobama sa ograničenim resursima. Međutim, time se ne eliminiše potražnja motivisana strahom, statusom ili kriminalnim aktivnostima i neki pojedinci se mogu navesti da potraže alternativna oružja ili nove krijumčarske kanale. Održivo smanjenje u pogledu nabavljanja oružja zahteva kombinaciju kontrole ponude sa merama na strani potražnje koje se bave osnovnim uzrocima, poput nesigurnosti i organizovanog kriminala.

reforme koje ograničavaju posedovanje i pooštavaju uslove za izdavanje dozvola takođe mogu potencijalno smanjiti potražnju, što se može odraziti u promenama u stopama registracije oružja, stavovima prema bezbednosti oružja, čak i cenama na crnom tržištu.¹⁷

Takođe je važno istaći da egzogeni geopolitički događaji, poput rata između Rusije i Ukrajine i svih aktuelnih tenzija u regionu, potencijalno mogu delovati kao katalizatori povećane potražnje za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu. To je zbog toga što percepcija nesigurnosti može podstaći želju za ličnom zaštitom, dok istovremeno može doći do povećanja dostupnosti i smanjenja cena vatrenog oružja usled preusmeravanja oružja iz konfliktnih zona u nelegalne tokove. Smatra se da zabrinutost javnosti izazvana masovnim oružanim napadima i percepcijom rasta nasilnog kriminala takođe oblikuje stavove prema nabavljanju oružja. Međutim, ove tvrdnje su retko predmet rigoroznog empirijskog ispitivanja.

Kako je detaljnije objašnjeno u nastavku, medijski prikazi, digitalne platforme i nove tehnologije takođe mogu potencijalno preoblikovati potražnju za vatrenim oružjem, na načine koji još uvek nisu dovoljno istraženi na Zapadnom Balkanu. Popularna kultura i dalje veliča posedovanje oružja, dok prodavnice na internetu, naročito one koje funkcionišu putem društvenih medija ili dark vebe, nude nove, uglavnom neregulisane kanale za nelegalnu trgovinu vatrenim oružjem (Persi Paoli, Aldridge, Ryan and Warnes, 2017). Inovacije poput 3D štampanja, iako još uvek nisu široko rasprostranjene, predstavljaju potencijalne buduće izazove u pogledu kontrole i pristupa vatrenom oružju (SEESAC, 2024). Uprkos sve većoj globalnoj zabrinutosti, nedostaju istraživanja specifična za ovaj region koja bi procenila ove digitalne rizike. Osluškiivanje javnog diskursa predstavlja jedan od načina za mapiranje ovih rastućih uticaja, naročito imajući u vidu sve veću interakciju stanovnika/ca sa digitalnim sadržajima i njihov uticaj na društvene norme u vezi sa upotrebom oružja.

Nasleđe sukoba, u kombinaciji sa duboko ukorenjenim organizovanim kriminalom, i dalje održava nedozvoljenu trgovinu vatrenim oružjem širom Zapadnog Balkana (Arsovska, 2015). Oružane grupe su u prošlosti dolazile do naoružanja iz skladišta vojnih viškova i od stranih dobavljača, a današnje kriminalne mreže i dalje koriste te infrastrukture. Ova složena situacija podvlači potrebu za integrisanim strategijama sprovođenja zakona i transnacionalnom koordinacijom javnih politika.

4.

PERCEPCIJE JAVNOSTI O NESIGURNOSTI I POSEDOVANJU VATRENOG ORUŽJA

Ispitivanje javnog mnjenja sprovedeno u svih šest jurisdikcija između 2024. i 2025. godine pruža informacije o dimenziji potražnje za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu, koja je dugo bila u senci studija o ponudi, nedozvoljenoj trgovini i zloupotrebi.¹⁸ Iako se ispitivanja percepcija o pitanjima vezanim za oružje redovno sprovode širom Zapadnog Balkana¹⁹, najnovije ankete predstavljaju analitički iskorak. One nude konkretne uvide u to kako ljudi širom regiona razmišljaju o oružju: zašto ga žele i kako kulturološki i zakonodavni faktori oblikuju njihove stavove. Pojedini nalazi dovode u pitanje ustaljena shvatanja, otkrivajući da visoki nivoi javne anksioznosti i percepcije nesigurnosti sami po sebi ne podstiču nužno potražnju za vatrenim oružjem. Oni takođe ističu da većina stanovništva u regionu izražava snažnu podršku strožoj kontroli oružja. Ispitivanja otkrivaju kontradikcije – između nesigurnosti i uzdržanosti, tradicije i skepticizma, upoznatosti i oklevanja – koje komplikuju svaki pojednostavljeni narativ o potražnji za oružjem na Zapadnom Balkanu.

Kao opšte zapažanje, rodna pripadnost se izdvaja kao značajan i dosledan činilac koji određuje stavove prema posedovanju i upotrebi vatrenog oružja. U svih šest jurisdikcija, muškarci dosledno pokazuju pozitivnije stavove prema vatrenom oružju u odnosu na žene. Oni takođe pokazuju veću upoznatost sa vatrenim oružjem i veća je verovatnoća da oni poseduju ili izraze interesovanje za posedovanjem, u poređenju sa ženama. Razlike između drugih demografskih grupa postoje, ali su manje izražene. Na primer, mlađe osobe, naročito muškarci starosti od 18 do 40 godina, češće imaju nešto pozitivnije stavove prema posedovanju oružja u poređenju sa starijim muškarcima. Osobe starosti od 18 do 30 godina posebno često veruju da bi posedovanje vatrenog oružja povećalo njihovu ličnu bezbednost. Rod i starost su faktori koji se prepliću kada je reč o nabavljanju vatrenog oružja, pri čemu mladi muškarci znatno češće od bilo koje druge grupe aktivno potražuju vatreno oružje i koriste ga.

Nasuprot tome, nivo obrazovanja i lokacija ispitanika/ca pokazuju manje dosledan obrazac u oblikovanju potražnje za vatrenim oružjem nego što se pretpostavlja u literaturi. Iako deluje da su pojedinci koji navode više nivo obrazovanja nešto manje naklonjeni upotrebi vatrenog oružja tokom proslava, njihova podrška upotrebi oružja u samoodbrani ili kao odgovor na percipirane pretnje ili kazne u velikoj meri se poklapa sa regionalnim prosekom. Zapravo, njihova ukupna želja za posedovanjem vatrenog oružja je uporediva sa onom u opštoj populaciji. U međuvremenu, stanovnici ruralnih sredina izražavaju nešto jače odobravanje posedovanja vatrenog oružja, uključujući i upotrebu tokom proslava, i navode nešto više stope posedovanja u poređenju sa stanovništvom iz urbanih sredina. Međutim, nivoi interesovanja za nabavljanje vatrenog oružja su slični kod stanovništva iz urbanih i ruralnih sredina.

Stavovi javnosti o sigurnosti na Zapadnom Balkanu su duboko podeljeni. Na skali od 1 do 10, gde 1 označava bezbednost, a 10 opasnost, nešto manje od četvrtine ispitanika/ca (23 procenata) smatra da je region bezbedan, nešto više od četvrtine (27 procenata)

18 Ispitivanja je naručio SEESAC 2024. godine, a sprovedena su tokom 2024. i 2025. godine.

19 Videti RCC Barometers and Securimeters na <https://www.rcc.int/balkanbarometer/publications> i <https://www.rcc.int/securimeter/publications>. Videti i istraživanja percepcija o SALW koja je sproveo SEESAC na <https://www.seesac.org/SALW-Surveys/>.

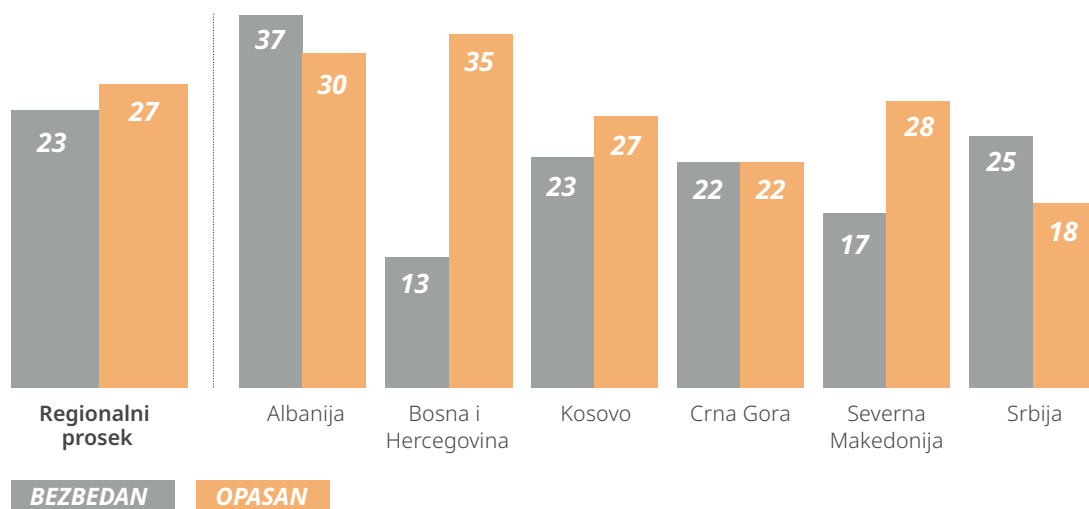
misli da je opasan, dok većina (51 procenat) potpada negde između (videti Grafikon 4).²⁰ Muškarci su neznatno optimističniji u pogledu bezbednosti nego žene. Percepcije su mračnije među nezaposlenima, stanovnicima ruralnih krajeva i onima sa ispodprosečnim prihodima – 30 procenata u svakoj od tih grupa ocenjuje region kao opasan. Kao što se predviđa u literaturi, oni koji su rukovali ili su imali direktno iskustvo sa vatrenim oružjem, naročito u nasilnim kontekstima, češće vide Zapadni Balkan kao nebezbedan. Dok broj percipiranih nebezbednih situacija na lokalnom nivou korelira sa percepcijama bezbednosti na regionalnom nivou, ta veza je statistički slaba, što sugeriše da širi utisci o bezbednosti regiona ne predstavljaju jednostavan zbir lokalnih iskustava.

Grafikon 4.

Koliko je bezbedan ili opasan region Zapadnog

Balkana? (n = 6.819, prikaz ne uključuje odgovore koji se nalaze između stava da je ZB bezbedan ili opasan)

Zapadni Balkan je u načelu...

Stavovi o regionalnoj sigurnosti se razlikuju između jurisdikcija. U Albaniji su, na primer, stavovi izrazito polarizovani: 37 procenata stanovnika/ca smatra da je region bezbedan (najviši procenat u regionu), dok 30 procenata smatra da je opasan. Nasuprot tome, u Bosni i Hercegovini je najveći udeo ispitanika/ca (35 procenata) koji region vide kao nebezbedan, dok mali broj (13 procenata) izražava osećaj bezbednosti. U poređenju sa time, ispitanici/ce u Srbiji su najmanje skloni tome da region okarakterišu kao opasan

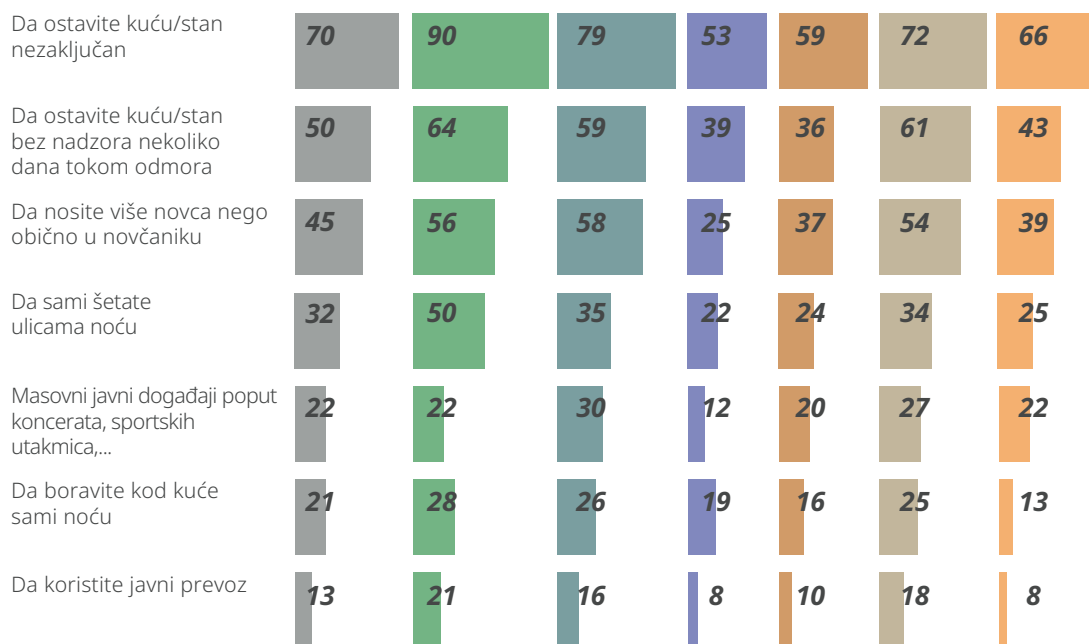
²⁰ Osim ako nije drugačije naznačeno, podaci prikazani na slikama u ovom izveštaju izraženi su u procentima. U okviru ispitivanja koje je naručio SEESAC, primenjene su dve različite procedure ponderisanja. One mogu dovesti do manjih odstupanja između regionalnih proseka i podataka po pojedinačnim jurisdikcijama, iako to ne utiče na tumačenje. Na svakoj slici, procenti koji se statistički značajno razlikuju od regionalnog proseka označeni su crvenom bojom ako su ispod i zelenom ako su iznad proseka. Statistički značajna razlika ukazuje na to da je malo verovatno da je varijacija nastala slučajno i da se može pripisati sistematskom uticaju određenog faktora.

(18 procenata) i najviše su skloni zauzimanju neutralnog stava (57 procenata), a taj stav je sličan i u Crnoj Gori (56 procenata). U međuvremenu, u Severnoj Makedoniji, percepcija bezbednosti je niža, pri čemu svega 17 procenata stanovništva smatra da je region bezbedan, dok 28 procenata tvrdi da je nebezbedan. Slična percepcija prisutna je i na Kosovu, gde 23 procenta ispitanika/ca opisuje region kao bezbedan, a 27 procenata kao opasan. Slika koja iz toga proističe jeste slika fragmentisane percepcije, oblikovane podjednako lokalnim kontekstom i ličnim iskustvom, koliko i širim regionalnim okvirom. Vredi pomenuti da nezavisna ispitivanja potvrđuju da se percepcije sigurnosti i nesigurnosti nisu značajno menjale tokom poslednjih nekoliko godina.²¹

Grafikon 5.

Percepcije bezbednosti: koliko se bezbedno osećate u sledećim situacijama po kategorijama? (n = 6.819)

% Potpuno bezbedno + Donekle nebezbedno

Regionalni proseki

Albanija

Bosna i Hercegovina

Kosovo

Crna Gora

Severna Makedonija

Srbija

21 Securimeter iz 2024. godine pokazuje da nije bilo značajnih promena u percepcijama sigurnosti i nesigurnosti na Zapadnom Balkanu između 2022. i 2024. godine. Relativno mali udeo stanovništva u svakoj jurisdikciji se potpuno slaže ili potpuno ne slaže sa tvrdnjom da je region bezbedan. Veći udeo stanovništva nije siguran. U Albaniji, na primer, 40 procenata ispitanika/ca se potpuno ili uglavnom ne slaže sa tvrdnjom da je region bezbedno mesto za život, u poređenju sa 31 procentom u Bosni i Hercegovini, 30 procenata u Crnoj Gori, 29 procenata u Srbiji, 28 procenata u Severnoj Makedoniji i 21 procentom na Kosovu. Ipak, procena iz 2024. godine pokazuje pad u udelu stanovnika/ca koji se potpuno slažu sa tvrdnjom da je Zapadni Balkan bezbedno mesto za život u poređenju sa prethodnim godinama.

Iznenadjuće je da deluje da ne postoji direktna ili linearna veza između percepcije nesigurnosti i sklonosti ka nabavljanju vatrenog oružja. Kako je već pomenuto, zabrinutost javnosti zbog nesigurnosti relativno je visoka u celom regionu. U proseku, više od svakog sedmog ispitanika/ce u regionu navodi da se oseća nebezbedno ako ostavi dom nezaključan, a otprilike polovina navodi da oseća nelagodu kada ostavlja dom bez nadzora. Skoro polovina ispitanika/ca izražava anksioznost u vezi sa nošenjem gotovine u novčaniku, a trećina se plaši da noću ide sama ulicom (videti Grafikon 5). Međutim, učestalost i intenzitet straha nisu ravnomerni širom regiona. Žene i stariji ljudi osećaju se manje bezbedno od muškaraca u gotovo svim situacijama. Ispitanici/ce iz Albanije, Bosne i Hercegovine i Severne Makedonije navode najviše stepene nelagode, dok se ispitanici/ce sa Kosova, iz Crne Gore i Srbije osećaju nešto bezbednije.²² Tako izraženi strahovi povezani su sa motivacijom za ličnu zaštitu i zaštitu porodice, što je trećina (34 procenata) ispitanika/ca izričito navela kao glavni razlog za posedovanje vatrenog oružja.

Percepcije nasilja i incidenata povezanih sa vatrenim oružjem znatno se razlikuju širom Zapadnog Balkana, pri čemu značajan deo stanovništva izražava zabrinutost za ličnu bezbednost u svojim zajednicama. Približno 36 procenata svih ispitanika/ca navodi da se provale u kuće/stanove dešavaju makar povremeno²³, 20 procenata veruje da dolazi do nasilja tokom provala, a 24 procenata percipira česte ili povremene fizičke napade na javnim mestima (videti Grafikon 6). Zabrinutost u vezi sa nasiljem povezanim sa vatrenim oružjem je nešto niža, ali i dalje primetna: 14 procenata povezuje takvo nasilje sa kontekstima van domaćinstva, dok 13 procenata navodi incidente koji uključuju članove porodice ili rodbinu. Ključno je da prethodna izloženost vatrenom oružju, naročito u nasilnim kontekstima, povećava verovatnoću da će pojedinci fizičko i oružano nasilje percipirati kao češće. Za razliku od toga, pojedinci koji su rukovali vatrenim oružjem, a nisu bili izloženi nasilju, imaju tendenciju da takve incidente percipiraju kao ređe.²⁴

---

22 Prema rezultatima ispitivanja, značajan deo stanovnika/ca Zapadnog Balkana takođe veruje da se fizičko nasilje i incidenti sa oružjem dešavaju povremeno, ako ne i često, u njihovim zajednicama. Više od trećine smatra da su provale česta pojava, četvrtina veruje da su napadi na ulici učestali, a svaki peti ispitanik/ca je zabrinut zbog napada tokom provala u kuće/stanove. Stanovnici/ce Srbije i Crne Gore navode više nivoa zabrinutosti u odnosu na regionalni prosek.

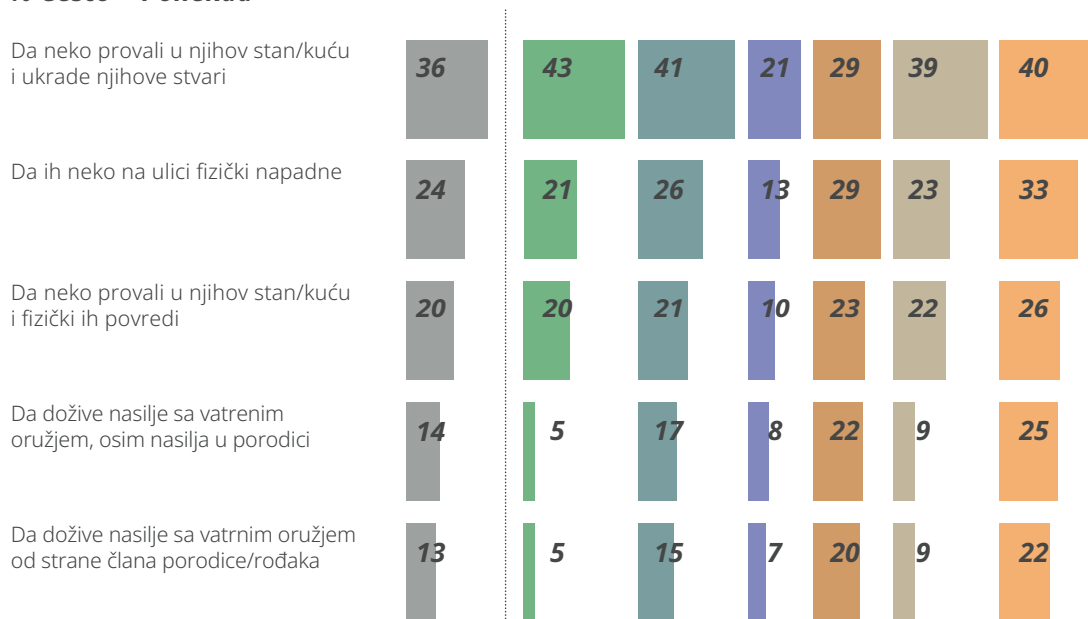
23 Regionalni prosek je značajno smanjen zbog rezultata sa Kosova. Videti Grafikon 6.

24 Deluje da su ovi trendovi u velikoj meri rodno ujednačeni, ali se razlikuju prema tipu mesta stanovanja i socio-ekonomskom statusu, pri čemu ispitanici/ce iz urbanih sredina i oni koji su finansijski bolje situirani češće percipiraju nasilje kao rasprostranjeno.

Grafikon 6.

Koliko često mislite da stanovnici/ce vašeg mesta stanovanja doživljavaju sledeće oblike nasilja? (n = 6.819)

% Često + Ponekad

Regionalni prosek

Albanija

Bosna i Hercegovina

Kosovo

Crna Gora

Severna Makedonija

Srbija

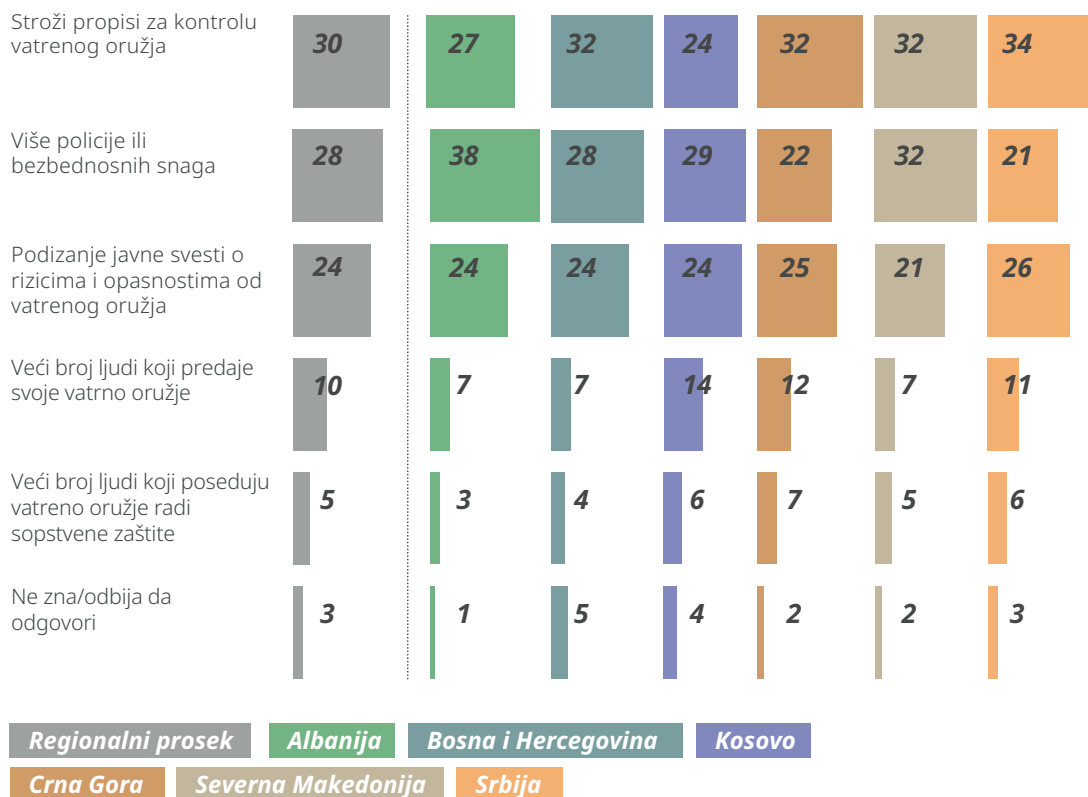
Na nivou jurisdikcija, percepcije nasilja povezanog sa vatrenim oružjem značajno variraju. Stanovnici Srbije i Crne Gore navode natprosečne percepcije svih oblika nasilja, naročito u vezi sa fizičkim napadima i incidentima u vezi sa vatrenim oružjem. Na primer, ispitanici/ce iz svih jurisdikcija osim sa Kosova navode natprosečnu zabrinutost u vezi sa provalama u kuće/stanove. U Srbiji, 33 procenata ljudi veruje da se napadi na ulici dešavaju redovno, a četvrtina navodi da je često izložena oružanom nasilju, kako kod kuće, tako i u javnosti. Crna Gora ima slične trendove, iako nešto blaže. Nasuprot tome, Albanija i Severna Makedonija beleže značajno niže stope prijavljenog nasilja u vezi sa vatrenim oružjem, što ukazuje na složeni odnos između percipirane bezbednosti i stvarnog rizika. Bosna i Hercegovina uglavnom prati regionalni prosek, uz izraženu zabrinutost samo kada je reč o provalama u kuće/stanove, dok Kosovo dosledno beleži najniže percepcije učestalosti oružanog nasilja u svim kategorijama.²⁵

25

Vredi pomenuti da istraživanje Barometar bezbednosti koje je sproveo Savet za regionalnu saradnju, a koje je uključeno u SEESAC-ov 9. regionalni izveštaj o KPU, pokazuje da postoji relativno visok nivo percipirane

Grafikon 7.

Percepcije sigurnosti: koji je najdelotvorniji način za poboljšanje bezbednosti? (n = 6.819)

Važno je istaći da, uprkos široko rasprostranjenim percepcijama nesigurnosti, mnogi ispitanici/ce odbacuju ideju da više oružja znači i veću bezbednost. Na nivou regiona, 30 procenata svih ispitanika/ca smatra da su stroža pravila o vatrenom oružju najdelotvorniji pristup, 28 procenata se zalaže za veće prisustvo policije i bezbednosnih snaga, dok 24 procenata predlaže podizanje javne svesti o opasnostima koje vatreno oružje nosi (videti Grafikon 7). Nasuprot tome, samo 10 procenata ispitanika/ca smatra da je odricanje od oružja najbolje rešenje, dok svega 5 procenata veruje da je pravi odgovor veće prisustvo vatrenog oružja u svrhu samoodbrane. Osobe sa prethodnim iskustvom sa vatrenim oružjem generalno su sklonije tome da podrže stroža pravila o vatrenom oružju, poboljšanje bezbednosnih mera i povećanje javne svesti. Međutim, ove osobe su,

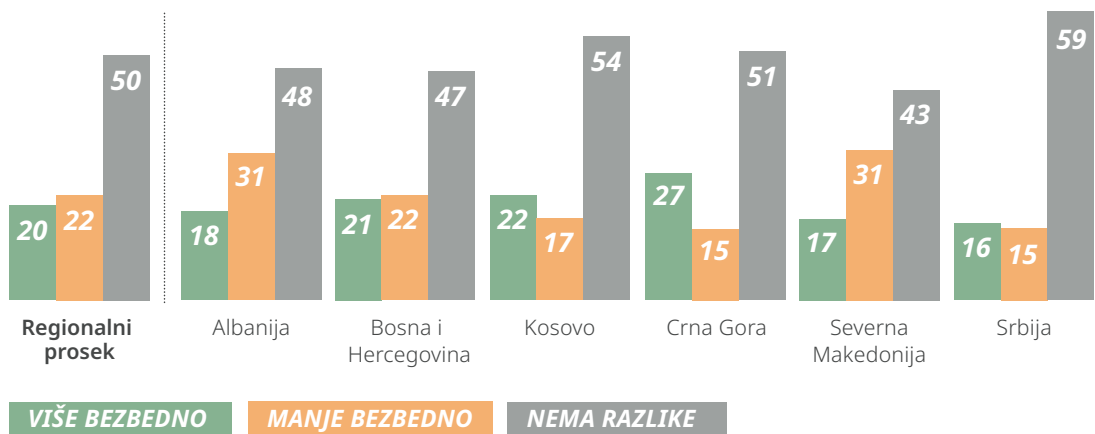
nebezbednosti u vezi sa nelegalnim vatrenim oružjem i njegovom zloupotrebom. Više od 6.000 stanovnika/ca glavnih gradova jurisdikcija telefonski je anketirano između marta i aprila 2023. godine, sa pitanjem da li se osećaju ugroženo zbog nelegalnog posedovanja i zloupotrebe oružja u svojim naseljima. Rezultati se razlikuju od prethodno pomenutog ispitivanja. Videti KPU14 u <https://www.seesac.org/f/docs/ninth-regional-coordination-meeting/9th-Regional-KPIs-Report.pdf>.

više od regionalnog proseka i od onih bez iskustva sa vatrenim oružjem, ujedno nešto sklonije tome da podrže i rasprostranjenije posedovanje oružja u svrhu samoodbrane.²⁶ Ispitanici/ce u Srbiji više su isticali potrebu za strožim pravnim okvirom u poređenju sa onima u Albaniji i Severnoj Makedoniji, koji su više naglašavali potrebu za povećanjem prisustva bezbednosnih snaga, a na Kosovu i u Crnoj Gori su više podržavali napore za razoružanje.

Grafikon 8.

Kako se osećate u vezi sa posedovanjem oružja kod kuće?

(n = 6.819, prikaz ne uključuje odgovore „ne znam“ i one koji su odbili da odgovore)

Polovina (50 procenata) svih ispitanika/ca na Zapadnom Balkanu tvrdi da prisustvo vatrenog oružja kod kuće ne bi imalo nikakav uticaj na njihov osećaj bezbednosti (videti Grafikon 8). Ovakvi stavovi najzastupljeniji su u Srbiji (59 procenata), a najmanje su zastupljeni u Severnoj Makedoniji (43 procenata). Približno 22 procenata ispitanika/ca potvrđuje da bi oružje kod kuće smanjilo njihov osećaj bezbednosti (što raste na 31 procenat u Albaniji i Severnoj Makedoniji), dok 20 procenata smatra da bi im povećalo bezbednost (u Crnoj Gori čak 27 procenata). Muškarci i žene se uglavnom slažu da posedovanje oružja kod kuće ne bi uticalo na njihov osećaj bezbednosti. Međutim, znatno više muškaraca nego žena navodi da bi se sa oružjem kod kuće osećali bezbednije (26 procenata u odnosu na 12 procenata). S druge strane, više žena nego muškaraca kaže da bi se osećale manje bezbedno (26 procenata u odnosu na 16 procenata). Takođe, mlađe osobe, naročito muškarci starosti od 18 do 30 godina, češće navode da bi se osećali bezbednije ukoliko bi imali vatreno oružje kod kuće (23 procenata).²⁷

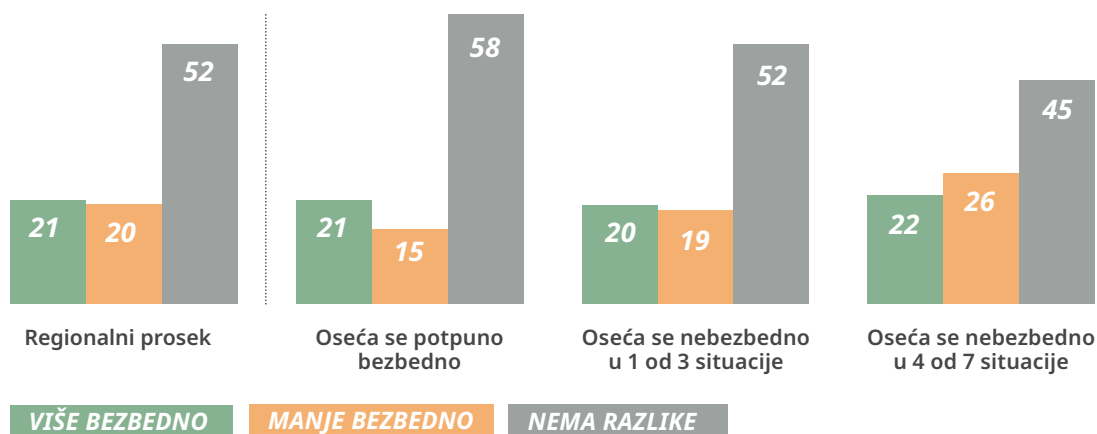
²⁶ Ovu podršku pruža 7 procenata onih koji su rukovali oružjem, 8 procenata onih sa iskustvom vezanim za vatreno oružje i 7 procenata onih koji su oružju bili izloženi u nasilnom kontekstu.

²⁷ Veći osećaj bezbednosti usled prisustva oružja kod kuće navode i osobe sa natprosečnim finansijskim

Osobe sa iskustvom sa vatrenim oružjem, bilo da su rukovale oružjem, bile uključene u incidente sa vatrenim oružjem ili izložene nasilnim kontekstima, češće navode da bi se sa oružjem kod kuće osećale bezbednije (30 procenata, 40 procenata i 36 procenata), u poređenju sa onima bez takvih iskustava (13 procenata, 14 procenata i 18 procenata) i regionalnim prosekom od 20 procenata (videti Grafikon 8). Ovaj osećaj bezbednosti još je izraženiji među osobama koje trenutno poseduju vatreno oružje (59 procenata) i onima koje žele da ga poseduju (69 procenata). Ipak, prisustvo oružja kod kuće je samo delimično povezano sa ukupnim osećajem bezbednosti u svakodnevnom životu; stanovnici/ce koje se u svojim zajednicama osećaju potpuno bezbedno češće navode da vatreno oružje kod kuće ne bi uticalo na njihov osećaj bezbednosti (58 procenata) i ređe smatraju da bi se osećale manje bezbedno (15 procenata), dok oni koji se uglavnom osećaju nebezbedno ređe smatraju da vatreno oružje ne bi imalo uticaja (45 procenata), a češće veruju da bi se osećali manje bezbedno (26 procenata).

Grafikon 9.

Efeti posedovanja vatrenog oružja kod kuće na osećaj bezbednosti u sedam svakodnevni situacija – Da li bi posedovanje oružja kod kuće učinilo da se osećate...?
(n = 6.819, prikaz ne uključuje odgovore „ne znam“ i one koji su odbili da odgovore)

Više od polovine ispitanika/ca na Zapadnom Balkanu veruje da bi univerzalan pristup vatrenom oružju doveo do porasta kriminala. Na skali od 1 do 10, gde 1 znači da bi bilo manje kriminala, a 10 da bi ga bilo više, 54 procenata ispitanika/ca ocenilo je uticaj između 8 i 10, što ukazuje na snažno uverenje u porast kriminala (videti Grafikon 10). Samo 12 procenata predviđa smanjenje (ocene 1-3), dok 34 procenata ima neutralan stav (ocene 4-7). Žene su nešto sklonije nego muškarci tome da predvide porast kriminala, dok

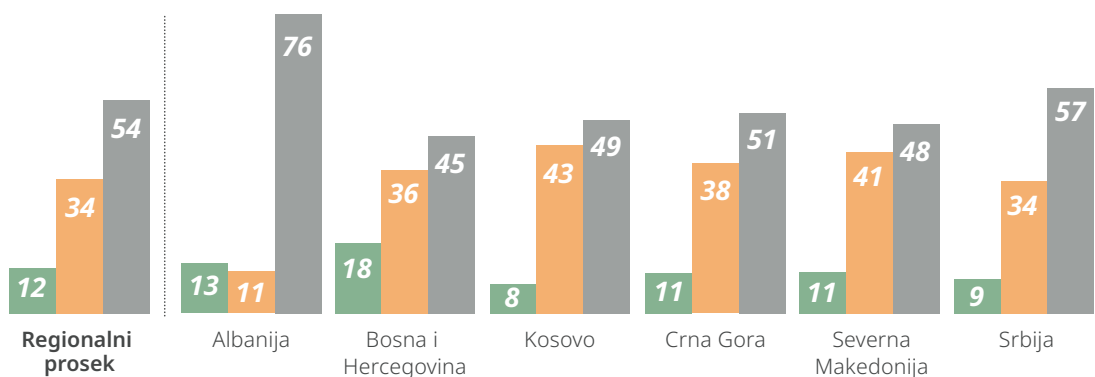
stanjem (22 procenata), u poređenju sa onima sa prosečnim (17 procenata) i ispodprosečnim prihodima (14 procenata).

muškarci češće imaju neutralne stavove. Percepcije se takođe razlikuju u zavisnosti od socio-ekonomskog statusa i demografskih grupa: 62 procenata osoba ispodprosečnog finansijskog stanja i 61 procenat starijih od 61 godine smatra da bi kriminal porastao ako bi svi imali pristup oružju. Zanimljivo je da lično iskustvo sa vatrenim oružjem ne menja značajno ove stavove; međutim, oni koji već poseduju vatreno oružje ili imaju nameru da ga nabave češće veruju da bi pristup oružju mogao da smanji kriminal i ređe veruju da bi ga pogoršao.

Postoje značajne razlike između jurisdikcija u tome kako stanovnici/ce vide uticaj univerzalnog pristupa vatrenom oružju na stope kriminala. Na primer, čak 76 procenata ispitanika/ca u Albaniji veruje da bi lakši pristup vatrenom oružju doveo do porasta kriminala, dok samo 11 procenata ima neutralniji stav. Stanovnici/ce Bosne i Hercegovine, Kosova i Severne Makedonije iskazuju niže nivoe zabrinutosti, gde 45, 49 i 48 procenata ispitanika/ca u tim jurisdikcijama očekuje porast kriminala. Značajno je i da 18 procenata ispitanika/ca u Bosni i Hercegovini veruje da bi univerzalan pristup vatrenom oružju zapravo smanjio kriminal, što predstavlja najviši stepen podrške ovom stavu u regionu. Istovremeno, veliki deo ispitanika/ca na Kosovu (43 procenata), u Severnoj Makedoniji (41 procenat) i Crnoj Gori (38 procenata) ostaje neodlučan u vezi sa mogućim uticajem široko dostupnog vatrenog oružja na kriminal, što odražava kombinaciju nesigurnosti i ambivalencije.

Grafikon 10.

Gde se nalazi vaše mišljenje na skali od 1 do 10, gde 1 znači „Ako bi svi imali pristup vatrenom oružju, bilo bi manje kriminala“ a 10 „Ako bi svi imali pristup vatrenom oružju, bilo bi više kriminala“?
(n = 6.819)

Ako bi svi imali pristup vatrenom oružju, bilo bi manje kriminala (1,2,3)

Između / neutralno (4,5,6,7)

Ako bi svi imali pristup vatrenom oružju, bilo bi više kriminala (8,9,10)

Stavovi javnosti na Zapadnom Balkanu odražavaju zaštitnički stav prema mladima i tradicionalniji pogled koji favorizuje znanje odraslih o rukovanju i upotrebi vatrenog oružja. Na primer, čak 81 procenat ispitanika/ca u regionu slaže se da izloženost nasilnom medijskom sadržaju utiče na ponašanje mladih, dok se 65 procenata protivi kupovini igračkama u obliku oružja za decu. Ova široko rasprostranjena zabrinutost u vezi sa izloženošću mladih nasilju prisutna je bez obzira na rod, iako se žene češće protive igračkama u obliku oružja. Međutim, kada je reč o odraslima, prevladava uverenje da je poznavanje vatrenog oružja od suštinskog značaja: 65 procenata kaže da bi svi odrasli muškarci trebalo da znaju da rukuju vatrenim oružjem, a 37 procenata kaže da isto važi za žene, što su cifre koje su značajno veće od onih koje se odnose na stvarnu podršku posedovanju oružja od strane muškaraca i žena.

Uprkos manjoj podršci posedovanju vatrenog oružja, značajni manjinski delovi stanovništva imaju čvrste stavove o kulturološkom i pravnom statusu vatrenog oružja. Oko 26 procenata svih ispitanika/ca veruje da je posedovanje oružja deo nacionalnog identiteta, 19 procenata podržava ublažavanje zakona o oružju, 17 procenata smatra da svaki muškarac treba da poseduje vatreno oružje, a 10 procenata isto kaže za odrasle žene. Ipak, više od polovine ispitanika/ca (56 procenata) odbacuje sve četiri tvrdnje, što sugeriše da posedovanje vatrenog oružja nema široki legitimitet. Deluje da su stanovnici/ce Crne Gore najskloniji podršci vatrenom oružju, dok ispitanici/ce u Albaniji iskazuju najniži nivo odobravanja posedovanja oružja. Kao što je i očekivano, muškarci češće podržavaju upotrebu i posedovanje oružja nego žene, ali oba pola dele zabrinutost zbog nasilnih medijskih sadržaja i, što je donekle iznenađujuće, dele sličan stav u vezi sa pravom žena da poseduju vatreno oružje.

Generacijski faktori i iskustvo dodatno oblikuju stavove prema vatrenom oružju. Mlađe odrasle osobe (18-30 godina) pokazuju natprosečnu podršku znanju žena o vatrenom oružju (41 procenat naspram proseka od 37 procenata) i njihovom posedovanju vatrenog oružja (12 procenata naspram proseka od 10 procenata), kao i ublažavanju zakonskih ograničenja (21 procenat naspram proseka od 19 procenata). U međuvremenu, oni sa ličnim iskustvom rukovanja vatrenim oružjem ili njegovim posedovanjem češće daju širu podršku pravima na oružje, osim u slučajevima izloženosti nasilnim incidentima, što očigledno ublažava entuzijazam za smanjenje ograničenja dostupnosti oružja. Kao zaključak, iako region ostaje oprezan u vezi sa rasprostranjenim posedovanjem vatrenog oružja, naročito u kontekstu dece i javne bezbednosti, značajan deo stanovništva, naročito muškarci, mladi iiskusni korisnici/ce, oružje doživljava kao korisnu veštinu, a za neke je ono i kulturološki simbol.

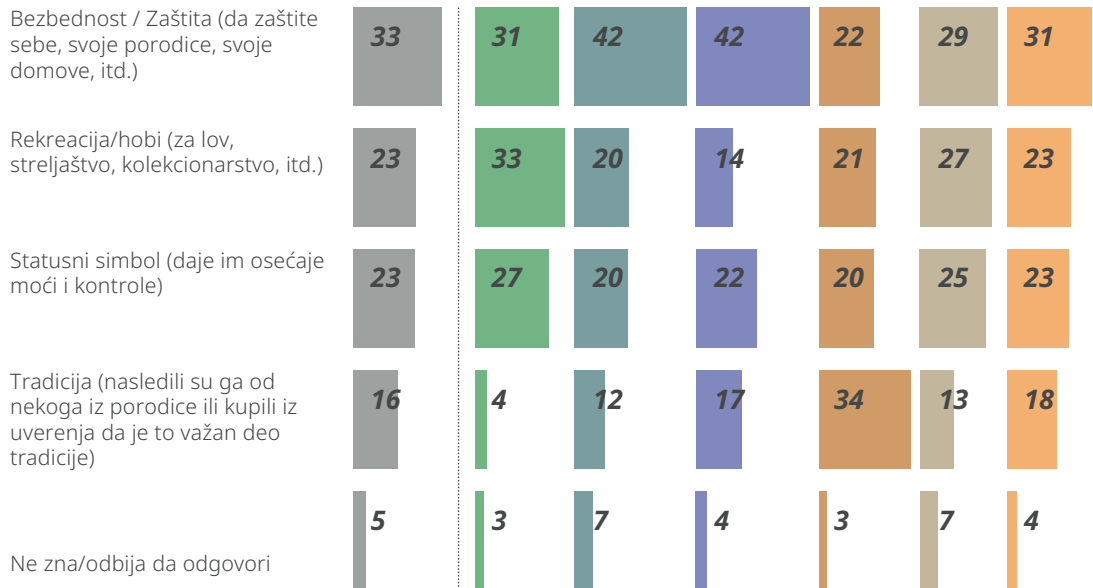
Takođe, postoji široka saglasnost da nasilni medijski sadržaji negativno utiču na mlade, naročito u Albaniji (87 procenata) i Srbiji (84 procenata), dok na Kosovu ta brojka opada na 62 procenata. Sličan obrazac postoji i kada je reč o protivljenju igračkama u obliku oružja, gde Albanija (77 procenata) i Bosna i Hercegovina (72 procenata) pokazuju najveću stopu neodobravanja, u poređenju sa nižim otporom na Kosovu, u Crnoj Gori i Srbiji. Dok većina stanovnika/ca u svim jurisdikcijama smatra da odrasli muškarci treba da znaju da rukuju vatrenim oružjem, podrška ženama u tom pogledu varira; u Bosni i Hercegovini (70 procenata za muškarce) i Albaniji (65 procenata za muškarce), značajan deo takođe veruje da i žene treba da imaju to znanje – 43, odnosno 42 procenata ispitanika/ca to podržava.

Severna Makedonija beleži najnižu podršku za oba pola. Podrška stvarnom posedovanju vatrenog oružja je niža, iako se ispitanici/ce u Crnoj Gori i na Kosovu izdvajaju sa većom podrškom liberalizaciji zakona o oružju (31 i 30 procenata) i vezom između vatrenog oružja i nacionalnog identiteta (39 i 29 procenata).

Grafikon 11.

Ne računajući one čija zanimanja podrazumevaju posedovanje i nošenje vatrenog oružja (policija, vojska, privatno obezbeđenje), šta mislite da je glavni motiv zbog kojeg ljudi poseduju vatreno oružje?
(n = 6.819)

% Glavni motiv

Regionalni prosek

Albanija

Bosna i Hercegovina

Kosovo

Crna Gora

Severna Makedonija

Srbija

Mišljenje javnosti o razlozima zbog kojih ljudi poseduju vatreno oružje daleko je od jedinstvenog na Zapadnom Balkanu. Bezbednost i zaštita se nalaze na vrhu liste sa 33 procenata ispitanika/ca, a zatim slede rekreacija ili hobi (23 procenata) i status (23 procenata), dok tradicija zaostaje sa svega 16 procenata (videti Grafikon 11). Među vlasnicima oružja, 37 procenata navodi bezbednost kao primarni motiv, što je u načelu u skladu sa regionalnim uverenjima, dok 34 procenata ističe rekreaciju, što je iznad proseka. Međutim, među onima koji bi želeli da poseduju oružje, čak 61 procenat navodi zaštitu kao glavni razlog. Deluje da prihvataju oblikovanje motive: 37 procenata onih sa natprosečnim primanjima navodi bezbednost, u poređenju sa 32 procenata u grupi ljudi sa prosečnim primanjima i 31 procentom kod onih sa primanjima ispod proseka. Iako su rodne razlike umerene, muškarci više naglašavaju zaštitu, dok su žene nešto sklonije tome da vatreno

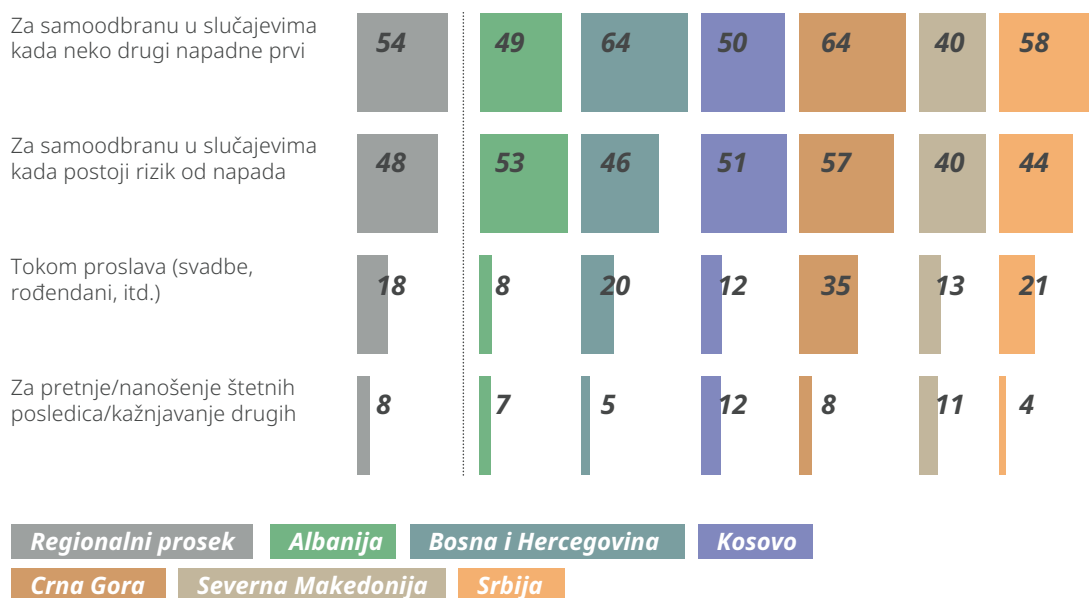
oružje vide kao statusni simbol. Značajno je da osobe sa iskustvom nasilja povezanog sa vatrenim oružjem češće navode status kao motiv (30 procenata) u odnosu na regionalni prosek (22 procenata) i one bez takvih iskustava (22 procenata).

Kao što se moglo i predvideti, motivi za posedovanje vatrenog oružja se razlikuju po jurisdikcijama. U Crnoj Gori tradicija ima izuzetno veliku ulogu – 34 procenata ispitanika/ca navodi je kao glavni motiv, dok samo 22 procenata ističe bezbednost. S druge strane, Bosna i Hercegovina i Kosovo su više fokusirani na rizik, pri čemu 42 procenata ispitanika/ca u obe jurisdikcije navodi zaštitu, što je značajno više od regionalnog proseka. U Albaniji, 33 procenata vidi oružje pre svega kao sredstvo za rekreaciju, a status je zastupljen sa natprosečnih 27 procenata. Severna Makedonija ima uravnoteženiji profil: bezbednost ostaje motiv koji se najčešće navodi sa 29 procenata, nešto ispod regionalnog proseka, dok je rekreacija rangirana nešto više sa 27 procenata. Ovi nalazi ističu raznolike kulturološke, ekonomske i iskustvene faktore koji oblikuju percepciju posedovanja vatrenog oružja u politički i društveno raznovrsnom regionu.

Grafikon 12.

Koliko je prihvatljivo koristiti vatreno oružje u svakom od sledećih slučajeva? (n = 6.819)

% Uglavnom + potpuno prihvatljivo

Samoodbrana je i dalje glavno opravdanje za upotrebu vatrenog oružja širom Zapadnog Balkana, pri čemu je 54 procenata stanovnika/ca odobrava u slučaju napada, a 48 procenata kada se percipira pretnja. Van ovih scenarija, tolerancija naglo opada: slavljeničko pucanje podržava samo 18 procenata, dok svega 8 procenata opravdava upotrebu vatrenog oružja radi zastrašivanja ili kažnjavanja (videti Grafikon 12). Muškarci,

imućni ljudi i studenti dosledno su tolerantniji od drugih. Poznavanje oružja, bilo kroz posedovanje, rukovanje ili prethodna nasilna iskustva, takođe povećava verovatnoću odobravanja. Među onima koji bi želeli da poseduju vatreno oružje, podrška za odbrambenu upotrebu dostiže 86 procenata kada je u pitanju direktan napad i 78 procenata u slučaju očekivanog napada.

Ipak, prihvatanje vatrenog oružja nije ujednačeno u regionu. Crna Gora se izdvaja sa povišenom podrškom upotrebi oružja u većini scenarija: 64 procenata odobrava pucanje u samoodbrani, 57 procenata u slučaju potencijalne pretnje, a 35 procenata tokom slavlja, što su sve brojke iznad regionalnih proseka. Stanovnici/ce Bosne i Hercegovine imaju slične brojke u kontekstu odbrane, pri čemu 64 procenata podržava upotrebu vatrenog oružja u slučaju napada. Na drugom kraju spektra, Severna Makedonija beleži ispodprosečnu prihvatljivost, gde samo 40 procenata podržava korišćenje u samoodbrani, bilo stvarnoj ili percipiranoj, a samo 13 procenata opravdava slavljeničko pucanje. Podaci sugerišu da stavovi o upotrebi vatrenog oružja ne zavise samo od ličnog iskustva i socio-ekonomskog statusa, već i od konteksta u jurisdikciji i preovlađujućih kulturoloških normi.

Grafikon 13.

Koliki procenat stanovnika/ca u vašoj jurisdikciji poseduje vatreno oružje (legalno ili nelegalno)?
(n = 6.819)

Percepcije o posedovanju vatrenog oružja na Zapadnom Balkanu variraju u velikoj meri, iako većina ispitanika/ca veruje da je ono relativno rasprostranjeno. Na nivou

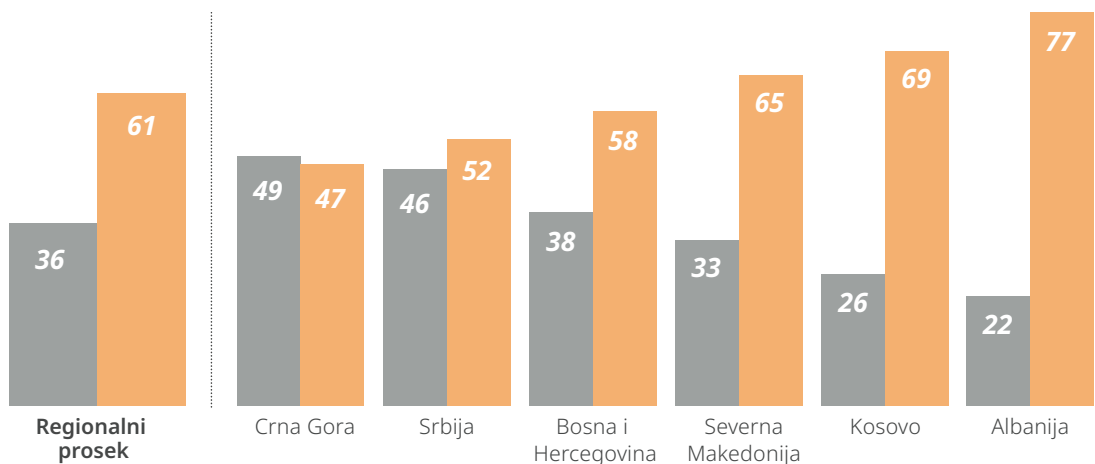
regiona, oko 61 procenat ispitanika/ca procenjuje da do polovine stanovnika/ca poseduje vatreno oružje (videti Grafikon 13).²⁸ Značajna manjina, međutim, ima šire viđenje: 23 procenata veruje da stopa posedovanja iznosi 50 ili više procenata. Muškarci su generalno konzervativniji u svojim procenama u poređenju sa ženama, pri čemu 68 procenata muškaraca, naspram 59 procenata žena, smatra da stopa posedovanja vatrenog oružja ne prelazi 50 procenata. Ipak, nema velikih rodnih razlika u stavovima kada je reč o višim stopama posedovanja, dok žene skoro dvostruko češće od muškaraca izjavljuju da ne znaju odgovor.

Ljudi sa direktnim iskustvom sa vatrenim oružjem, bilo kroz rukovanje, izloženost incidentima ili nasilju sa vatrenim oružjem, dosledno procenjuju više stope posedovanja vatrenog oružja u poređenju sa regionalnim prosekom i onima sa manje iskustva. Na primer, trećina (33 procenata) onih koji su bili izloženi vatrenom oružju u nasilnim kontekstima veruje da je više od polovine stanovnika naoružano, u poređenju sa 26-29 procenata onih sa iskustvom rukovanja ili opštim iskustvom sa vatrenim oružjem. Ovu percepciju dele i trenutni i potencijalni vlasnici vatrenog oružja, gde 32 procenata veruje da njihova jurisdikcija prelazi prag od 50 procenata. Na nivou jurisdikcija, Crna Gora (33 procenata), Bosna i Hercegovina (32 procenata) i Severna Makedonija (25 procenata) izdvajaju se po natprosečnim percepcijama posedovanja, dok ispitanici/ce iz Srbije (16 procenata), sa Kosova (14 procenata) i iz Albanije (13 procenata) daju znatno niže procene, čime se ukazuje na regionalne razlike u načinu na koji se vatreno oružje percipira i pretpostavlja da ono cirkuliše (videti Grafikon 13).

Grafikon 14.

Ne računajući one koji poseduju, nose ili koriste vatreno oružje kao deo svojih službenih dužnosti (policija, vojska, privatno obezbeđenje), da li lično poznajete nekoga ko poseduje ili koristi vatreno oružje?

(n = 6.819, prikaz ne uključuje odgovore „ne znam“ i one koji su odbili da odgovore)

²⁸ Otprilike 28 procenata ispitanika/ca navodi stope u rasponu od 1 procenta do 25 procenata, dok 35 procenata veruje da je ta vrednost između 25 i 50 procenata.

Iskustvo sa vatrenim oružjem daleko je od apstraktnog na Zapadnom Balkanu i ostaje svakodnevna realnost za mnoge stanovnike/ce. Više od trećine stanovnika/ca Zapadnog Balkana (36 procenata) poznaje nekoga ko koristi vatreno oružje, ne računajući pripadnike/ce policije, vojske i privatnog obezbeđenja (videti Grafikon 14). Muškarci znatno češće navode da poznaju nekoga ko poseduje ili koristi vatreno oružje u odnosu na žene, 48 naspram 27 procenata. Stanovnici/ce sa natprosečnim prihodima (46 procenata), višim obrazovanjem (42 procenata) i oni koji žive u ruralnim sredinama (40 procenata) češće poznaju korisnike/ce vatrenog oružja. Kao što se i moglo očekivati, oni sa ličnim iskustvom, poput rukovanja vatrenim oružjem (61 procenat), situacione izloženosti (70 procenata) ili iskustva sa nasiljem u vezi sa vatrenim oružjem (68 procenata), još češće poznaju korisnike/ce vatrenog oružja. Ova cifra raste na 84 procenata među trenutnim vlasnicima vatrenog oružja i 65 procenata među onima koji bi želeli da ga poseduju. Razlike među jurisdikcijama su izražene: Crna Gora (49 procenata) i Srbija (46 procenata) premašuju regionalni prosek, dok Kosovo (26 procenata) i Albanija (22 procenata) beleže znatno niže nivoe upoznatosti.

U međuvremenu, otprilike 35 procenata ispitanika/ca sa Zapadnog Balkana navodi da su rukovali vatrenim oružjem, 9 procenata samo jednom, a 25 procenata u više navrata. To iskustvo je jasno rodno uslovljeno: većina muškaraca (56 procenata) to je učinila, u poređenju sa svega 15 procenata žena. Mlađe generacije su znatno manje upoznate sa vatrenim oružjem, pri čemu samo 24 procenata osoba starosti 18-30 godina i 28 procenata osoba starosti 31-40 godina navodi bilo kakvo iskustvo rukovanja oružjem. Starije kohorte – uključujući 44 procenata onih starosti 51-60 godina i 42 procenata onih starijih od 60 godina – češće su rukovale vatrenim oružjem. Među onima koji su bili izloženi vatrenom oružju u opštim ili nasilnim situacijama, rukovanje vatrenim oružjem je gotovo univerzalno: 91 procenat, odnosno 87 procenata ispitanika/ca držalo je oružje u rukama, većina u više navrata. Dve trećine potencijalnih vlasnika/ca vatrenog oružja takođe navodi prethodno rukovanje. Na nivou jurisdikcija, iskustvo sa vatrenim oružjem je češće u Crnoj Gori (30 procenata više puta), Srbiji (31 procenat više puta) i Bosni i Hercegovini (30 procenata više puta), dok na Kosovu i u Severnoj Makedoniji 73 procenata ispitanika/ca tvrdi da nikada nisu rukovali vatrenim oružjem.

Iskustva povezana sa vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu obuhvataju širok spektar konteksta, a upotreba u slavljeničkom pucanju (7 procenata) i u neodređene svrhe (7 procenata) nalaze se na vrhu spiska među onima koji su naveli bilo kakav kontakt sa vatrenim oružjem (videti Grafikon 15a). Ono što još više zabrinjava jeste to da značajna manjina navodi direktnu izloženost nasilju: 4 procenta je svedočilo incidentu sa vatrenim oružjem, 4 procenta je doživelo da oružje bude upereno u njih, a 3 procenta je koristilo vatreno oružje u samoodbrani. Među manjinom koja navodi iskustvo sa najmanje jednim od ovih scenarija, otprilike trećina (35 procenata) je navela upotrebu vatrenog oružja tokom slavlja, a 33 procenata u neodređene svrhe (videti Grafikon 15b). Značajan broj iz ove potkategorije takođe navodi da je svedočio incidentu sa vatrenim oružjem (19 procenata), da je oružje bilo upereno u njih (18 procenata) ili da je koristio vatreno oružje u samoodbrani (13 procenata). Muškarci daleko češće od žena navode susrete sa vatrenim oružjem (34 procenata u poređenju sa samo 7 procenata). Takođe, verovatnoća takvih iskustava postojano raste sa godinama, od 15 procenata među onima starosti 18-30 godina do 25 procenata među onima starijim od 51 godine. Bogatiji pojedinci češće

navode iskustva povezana sa vatrenim oružjem: 24 procenata onih sa natprosečnim finansijskim stanjem, naspram svega 14 procenata među siromašnjima.

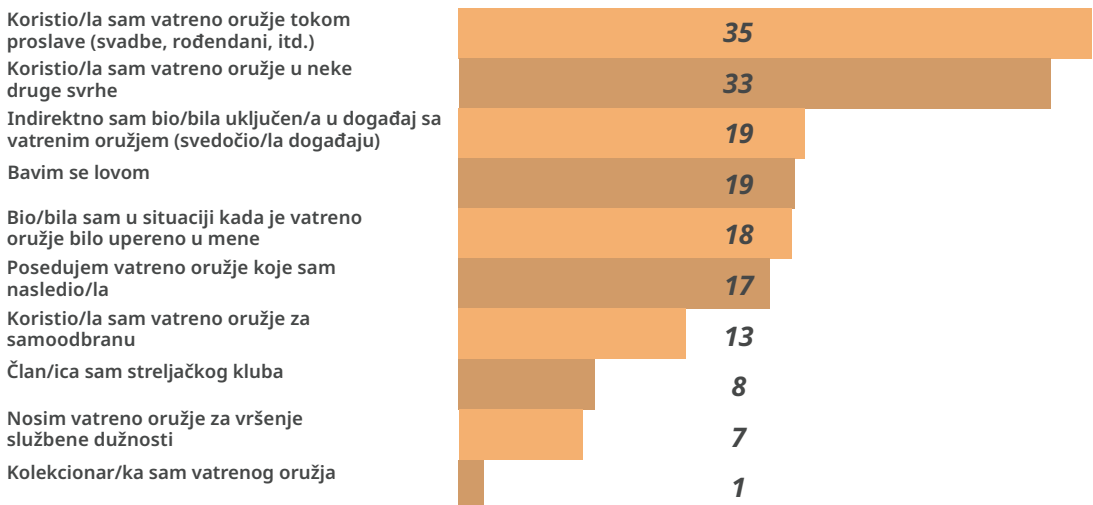
Grafikon 15a.

Lična iskustva sa barem jednom situacijom koja uključuje vatreno oružje: da li se bilo šta od navedenog odnosi na vas?
(n = 6.819)

Grafikon 15b.

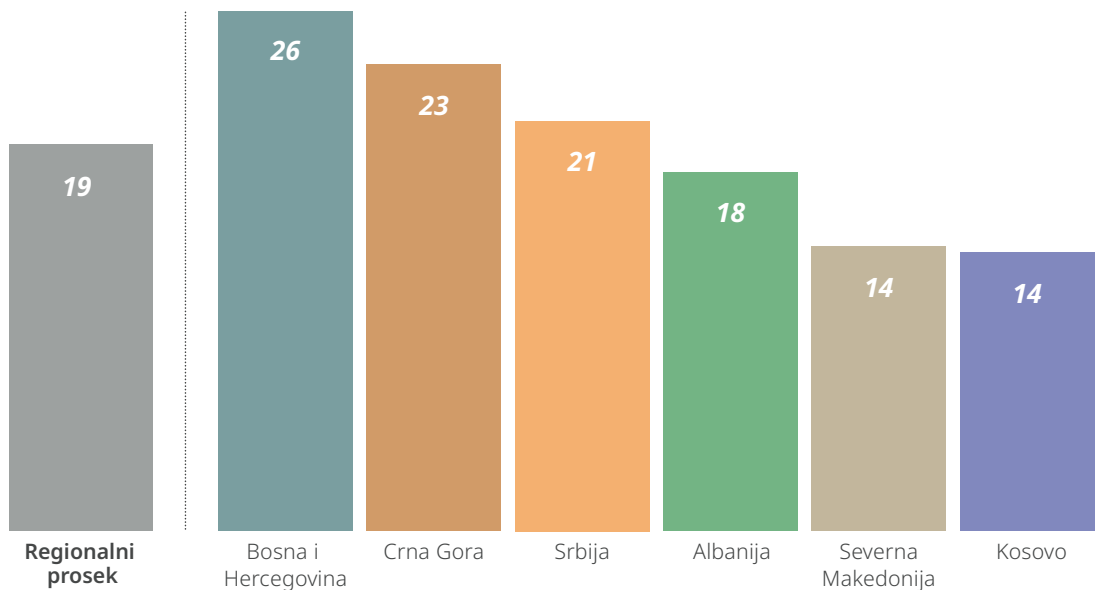
Lična iskustva sa barem jednom situacijom koja uključuje vatreno oružje: da li se bilo šta od navedenog odnosi na vas?
(n = 1.308 bazu čine oni koji su imali iskustvo sa barem jednom situacijom koja uključuje vatreno oružje)

Oni koji su skloni posedovanju vatrenog oružja češće od proseka navode specifične vrste kontakta sa vatrenim oružjem, uključujući slavljeničko pucanje (21 procenat), upotrebu u nejasnom kontekstu (10 procenata), situacije kada je oružje bilo upereno u njih (6 procenata) i članstvo u streljačkim klubovima (4 procenta). Ukupno, 32 procenata iz ove grupe imalo je iskustvo sa barem jednom od ovih situacija. Među malim brojem pojedinaca izloženih vatrenom oružju u nasilnim kontekstima, brojke naglo rastu: 55 procenata navodi da je u njih bilo upereno oružje, 47 procenata je svedočilo incidentima sa vatrenim oružjem, a 39 procenata je upotrebilo vatreno oružje u samoodbrani. Razlike među jurisdikcijama su izražene: Bosna i Hercegovina (26 procenata) i Crna Gora (23 procenata) navode nivoe iskustva znatno veće od proseka, dok su procenti za Severnu Makedoniju i Kosovo, na ovom pitanju, niži (videti Grafikon 16).²⁹

Grafikon 16.

Procenat stanovnika/ca koji su imali iskustvo sa barem jednim od deset scenarija koji uključuju upotrebu vatrenog oružja (n = 6.819)

Među stanovnicima Zapadnog Balkana koji imaju neki oblik iskustva sa vatrenim oružjem, mali ali značajan broj od 11 procenata navodi da su bili uključeni u jedan od četiri ključna scenarija: svedočenje incidentu sa vatrenim oružjem, situacija kada je u njih bilo upereno oružje, upotreba vatrenog oružja u samoodbrani ili upotreba u neodređenom kontekstu. Na pitanje da pojasne ova iskustva, više od polovine (52 procenata) navodi da je doživelo barem jednu od deset navedenih situacija povezanih sa nasiljem sa vatrenim

²⁹ U poređenju sa regionalnim prosekom, ispitanici/ce iz Crne Gore češće navode nenasilna iskustva sa vatrenim oružjem – kao što su slavljeničko pucanje, lov, nasledstvo i članstvo u streljačkim klubovima – dok ispitanici/ce iz Bosne i Hercegovine navode veću izloženost nasilnim kontekstima, uključujući svedočenje incidentima, pretnje vatrenim oružjem i upotrebu u samoodbrani.

oružjem Slika 15a i 15b. Gotovo polovina (44 procenata) pomenula je nenasilne kontekste kao što su lov ili obuka, iako su izričito bile date samo nasilne opcije. Ovo odstupanje ukazuje na postojano kulturološki ukorenjeno nenasilno korišćenje vatrenog oružja u regionu i na nedovoljno prijavljivanje nasilja kada su pitanja uže postavljena.³⁰

Rodna i starosna dinamika dodatno oblikuju raspodelu ovih iskustava. Muškarci su znatno češće navodili nasilne susrete povezane sa vatrenim oružjem (56 procenata u odnosu na 44 procenata), dok su žene češće navodile nenasilne scenarije (51 procenat u odnosu na 41 procenat). Nasleđe regionalnog sukoba ima veliki uticaj: „oružani sukob ili rat“ bio je najčešće pomenuti nasilni kontekst, koji je navelo dve trećine (66 procenata) onih sa relevantnim iskustvom, pri čemu ta brojka naglo raste sa starošću ispitanika/ca.³¹ Rodne razlike se takođe ogledaju u prirodi iskustava: muškarci češće navode ratno iskustvo (44 procenata naspram 10 procenata), dok žene češće pominju incidente poput nasumičnih napada, oružanih pljački i školskih vežbi (25 procenata žena je pomenulo vežbe, u poređenju sa samo 1 procentom muškaraca). Ovi nalazi podvlače i generacijsko pamćenje i rodno specifične puteve izloženosti u oblikovanju načina na koji se iskustva povezana sa vatrenim oružjem doživljavaju i pamte.

U Bosni i Hercegovini, susreti sa vatrenim oružjem su u velikoj meri oblikovani ratnim nasleđem, pri čemu 65 procenata onih koji su naveli nasilna iskustva navode oružani sukob kao kontekst, što je znatno iznad regionalnog proseka. Dodatnih 6 procenata navodi izloženost etnički motivisanom nasilju. Nasuprot tome, u Severnoj Makedoniji susreti sa vatrenim oružjem češće su povezani sa nenasilnim okruženjem, naročito sa vojnom obukom (38 procenata) i školskim vežbama civilne zaštite iz perioda bivše Jugoslavije, koje je navelo 12 procenata. U Srbiji se takođe pominju vežbe civilne zaštite (11 procenata), što ukazuje na generacijski otisak militarizovanog obrazovanja. U Albaniji, međutim, vatreno oružje se najčešće povezuje sa nasumičnim napadima ili slučajnim pucnjavama, što je navelo 12 procenata ispitanika/ca.

Među 11 procenata stanovnika Zapadnog Balkana koji navode iskustva sa vatrenim oružjem u nasilnim ili neodređenim kontekstima, dve trećine (66 procenata) navodi da se njihov poslednji susret dogodio pre više od petnaest godina. Noviji incidenti su ređi: 12 procenata u poslednjih godinu dana, 11 procenata u poslednjih godinu dana do pet godina i 9 procenata pre šest do petnaest godina. Muškarci češće od žena navode nedavnu izloženost – 13 procenata muškaraca naspram 6 procenata žena imalo je kontakt sa vatrenim oružjem u poslednjih godinu dana – iako većina i ispitanika i ispitanica navodi da se poslednje iskustvo desilo pre više od jedne decenije. Značajno je da su osobe sa nasilnim iskustvima povezanim sa vatrenim oružjem manje sklone tome da prijave nedavne susrete, pri čemu je samo 7 procenata navelo incidente u poslednjih godinu dana. Crna Gora se izdvaja kao izuzetak: samo 40 procenata ispitanika/ca navodi da se poslednji susret sa vatrenim oružjem desio pre više od petnaest godina, dok 21 procenat

---

30 Na osnovu uzorka od 11 procenata ispitanika/ca sa Zapadnog Balkana koji su odgovorili na ovo pitanje, deluje da je samo 5 procenata stanovništva u regionu navelo direktnu izloženost vatrenom oružju u nasilnim kontekstima.

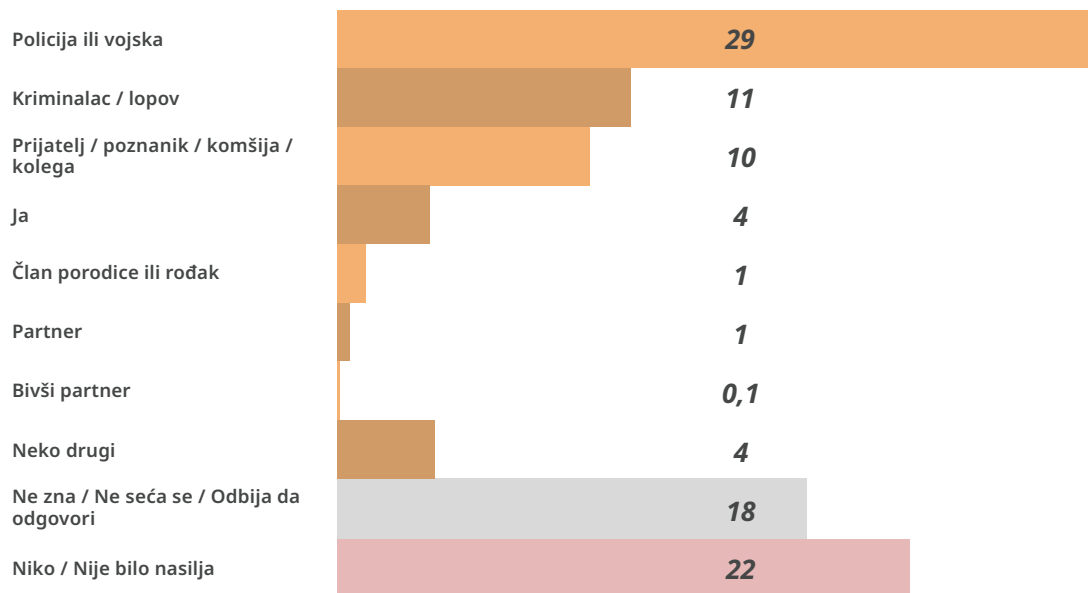
31 Konkretno, manje od 5 procenata osoba mlađih od 40 godina to je pomenulo, u poređenju sa skoro polovinom onih starijih od 50 godina.

navodi iskustva u poslednjih dvanaest meseci, što ukazuje na neposredniji i aktivniji odnos sa vatrenim oružjem nego u drugim jurisdikcijama.

Grafikon 17.

Ko je počinio poslednje nasilje vatrenim oružjem?

(n = 654 odnosi se samo na 11 procenata ispitanika/ca koji su naveli iskustva sa upotrebom vatrenog oružja u nasilnim kontekstima ili druge svrhe)

Među 11 procenata stanovnika/ca sa Zapadnog Balkana koji su naveli iskustva povezana sa vatrenim oružjem – bilo u nasilnim kontekstima ili ne – policija ili vojska su najčešće identifikovani kao glavni akteri u njihovom poslednjem susretu, što je navelo 29 procenata ispitanika/ca (videti Grafikon 17). Osumnjičeni kriminalci ili lopovi slede sa 11 procenata, dok 10 procenata navodi prijatelje, poznanike ili komšije. Značajno je da 22 procenata ispitanika/ca tvrdi da nije bilo nasilja i stoga nije bilo učinioca. Rod i starost oblikuju percepcije: 36 procenata muškaraca, naspram samo 9 procenata žena, navodi pripadnike/ce organa za sprovođenje zakona ili vojske, dok žene duplo češće od muškaraca (16 procenata naspram 8 procenata) navode nekoga iz svog društvenog kruga.³² Ovi trendovi su izraženiji među onima koji tvrde da su imali direktno iskustvo u nasilnim kontekstima sa vatrenim oružjem. Gotovo polovina (47 procenata) navodi policiju ili vojsku, 18 procenata krivi kriminalce, a 14 procenata identifikuje poznanike/ce.

Obrasci po jurisdikcijama takođe variraju. U Bosni i Hercegovini, 48 procenata ukazuje na javne subjekte, što je znatno iznad regionalnog proseka, dok u Albaniji veći udeo okrivljuje osumnjičene kriminalce (26 procenata), a samo 8 procenata pominje

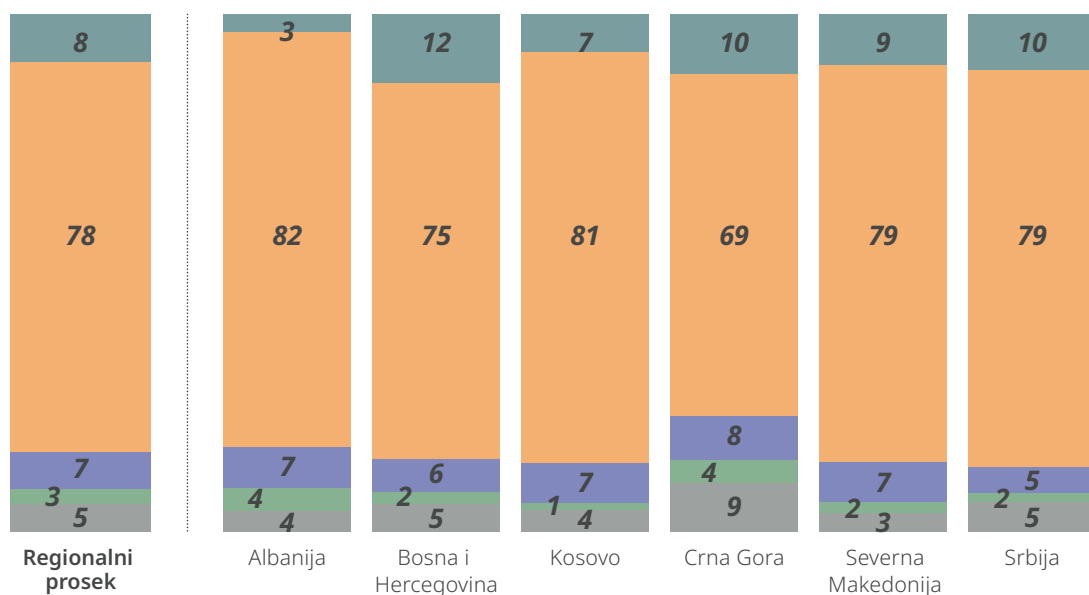
32 Stariji ispitanici/ce – naročito oni stariji od 51 godine – znatno češće navode institucionalne aktere (39 procenata), u poređenju sa samo 5 procenata onih iz grupe 18-40 godina.

organe za sprovođenje zakona. U Severnoj Makedoniji su obe brojke niske (13 procenata i 5 procenata), ali značajnih 52 procenata navodi da nije bilo nasilja, što se u manjoj meri ogleda i u Srbiji (36 procenata). Nasuprot tome, u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu znatno ređe se navode takvi nenasilni scenariji, sa samo 7 procenata, 10 procenata i 10 procenata. Ove varijacije odražavaju način na koji lokalna istorija, institucije i lične mreže oblikuju susrete javnosti sa vatrenim oružjem širom regiona.

Grafikon 18.

Da li biste posedovali vatreno oružje?

(n = 6.819)

Nije siguran/na / Ne zna

Ne, ne bih želeo/la da posedujem vatreno oružje

Da, želeo/la bih da posedujem vatreno oružje

Već imam vatreno oružje iz nekog drugog razloga

Kolekcionar/ka vatrenog oružja ili ga nasledio/la ili ga nosi za vršenje službene dužnosti

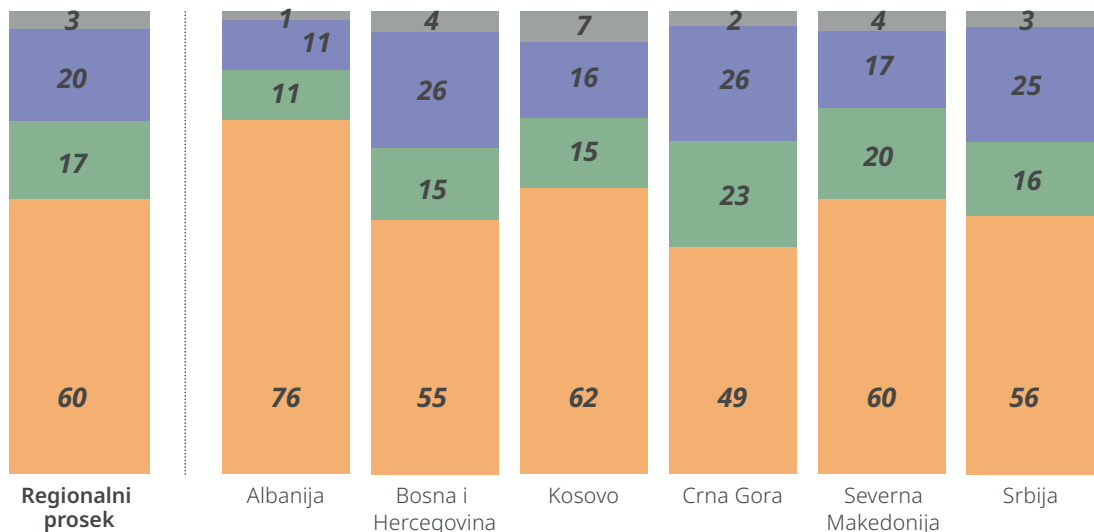
Značajna većina stanovnika/ca Zapadnog Balkana nije zainteresovana za posedovanje vatrenog oružja. Više od 78 procenata tvrdi da ne želi vatreno oružje, u poređenju sa svega 7 procenata koji izražavaju želju da ga poseduju, dok je dodatnih 8 procenata neodlučno (videti Grafikon 18). Vlasništvo prijavljuje 8 procenata stanovništva, pri čemu je 4 procenta nasledilo oružje, 1 procentat ga nosi za vršenje službene dužnosti, 0,3 procenta se identifikuju kao kolekcionari, a preostalih 3 procenta navodi druge razloge. U skladu sa nalazima iz literature, muškarci znatno češće od žena iskazuju interesovanje za posedovanje oružja, sa 10 procenata naspram 3 procenta. Starosna dob je takođe jasan činilac: 10 procenata ispitanika/ca starosti od 18-30 godina izražava interesovanje, ali ta brojka postepeno opada do samo 2 procenta u grupi starijih od 60 godina.

Demografske razlike dodaju važnu nijansu obrascima posedovanja i interesovanja za vatreno oružje. Želja za posedovanjem oružja postepeno opada sa godinama, počevši od 10 procenata u grupi 18-30 godina, sa manjim padom na 9 procenata kod grupe 31-40, dalje padajući na 7 procenata kod grupe 41-50 godina i na 5 procenata kod grupe 51-60 godina, dok na kraju samo 2 procenta osoba starijih od 61 godine izražava takvo interesovanje. Ovaj trend ukazuje na generacijski jaz, gde mlađe odrasle osobe, naročito one starosti između 18 i 40 godina, izražavaju znatno veće interesovanje za posedovanje vatrenog oružja u poređenju sa starijima od 51 godine. Nalazi sugerišu da se percepcije o vatrenom oružju i motivacije za njegovo posedovanje vremenom menjaju, što naglašava potrebu za politikama i intervencijama koje uvažavaju starosne razlike u stavovima prema oružju.

Postoje i suptilne varijacije među jurisdikcijama kada je reč o želji za posedovanjem vatrenog oružja. Sa izuzetkom Crne Gore (69 procenata), više od tri četvrtine ispitanika/ca iz Albanije (82 procenata), Bosne i Hercegovine (75 procenata), sa Kosova (81 procenat), iz Severne Makedonije (79 procenata) i Srbije (79 procenata) tvrdi da ne želi da poseduje vatreno oružje. Samo 5 procenata stanovnika/ca Srbije navodi da bi želelo da poseduje vatreno oružje, dok se proseki u ostalim jurisdikcijama kreću između 6 i 8 procenata. Crna Gora se izdvaja sa natprosečnim udelom (9 procenata) onih koji prijavljuju posedovanje oružja na osnovu nasleđa, kolekcionarstva ili zanimanja. Ovi obrasci pokazuju kako se kulturološki, generacijski i institucionalni faktori prepliću u oblikovanju stavova prema vatrenom oružju u regionu.

Grafikon 19.

Kako biste reagovali ako bi neko iz vaše porodice ili neko od bliskih prijatelja rekao da razmišlja o nabavljanju vatrenog oružja? (n = 6.819)

Ne zna/odbija da odgovori

Ne bih imao/la mišljenje

Podržao/la bih (verovatno+definitivno)

Protivio/la bih se (verovatno+definitivno)

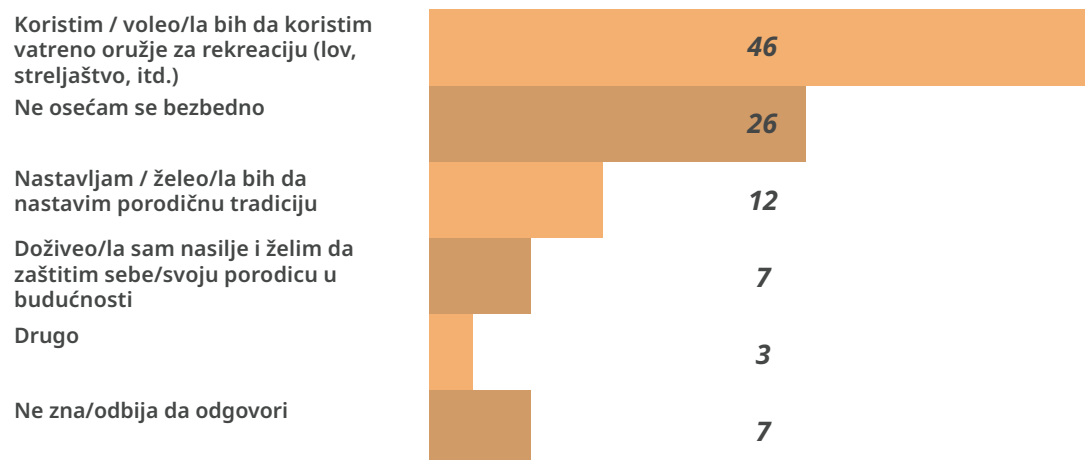
Na pitanje kako bi reagovali ukoliko bi član porodice ili blizak prijatelj razmišljao o nabavljanju vatrenog oružja, većina stanovnika/ca Zapadnog Balkana – 60 procenata – kaže da bi se usprotivila toj ideji, dok bi 16 procenata pružilo podršku, a 25 procenata ostaje neodlučno ili ravnodušno (videti Grafikon 19). Zanimljivo je da je ovaj stav blaži nego kada je reč o ličnom vlasništvu: 78 procenata navodi da ne želi da poseduje vatreno oružje, ali veći udeo (16 procenata) bi podržalo nekog bliskog ako on/ona želi da ga nabavi. Ova razlika sugerise da postoji određena društvena fleksibilnost ili poštovanje tuđeg ličnog izbora, čak i kod onih koji su generalno protiv vatrenog oružja.

Podrška članovima porodice ili prijateljima u vezi sa nabavljanjem vatrenog oružja naglo raste među onima sa ličnim iskustvom sa vatrenim oružjem. Među onima koji žele da poseduju oružje, 75 procenata bi ohrabrilu prijatelja ili rođaka da učini isto, dok bi to uradilo 56 procenata trenutnih vlasnika/ca. Iskustvo je bitno: 27 procenata onih koji su rukovali vatrenim oružjem, 34 procenta onih koji su imali situacije povezanim sa vatrenim oružjem i 24 procenta onih izloženih nasilnim kontekstima takođe navode da bi pružili podršku. Muškarci su dvostruko skloniji tome da pruže podršku u odnosu na žene (22 naspram 10 procenata), a odobravanje je najveće među mlađim odraslim osobama, iz grupa 18-30 i 31-40 godina.³³ Postoje i geografske razlike: u Albaniji se 76 procenata protivi nabavljanju oružja među bliskim osobama, što je znatno iznad regionalnog proseka – dok je Crna Gora tolerantnija, sa samo 49 procenata protiv i 23 procenata za.

Grafikon 20.

Koji je glavni razlog zbog kojeg posedujete ili biste želeli da posedujete vatreno oružje?

(n = 615, ovu bazu čini 9 procenata ispitanika/ca koji su naveli da bi želeli da poseduju vatreno oružje ili ga već poseduju iz drugih razloga koji nisu kolekcionarstvo, nasleđe ili nošenje u cilju vršenja službene dužnosti)

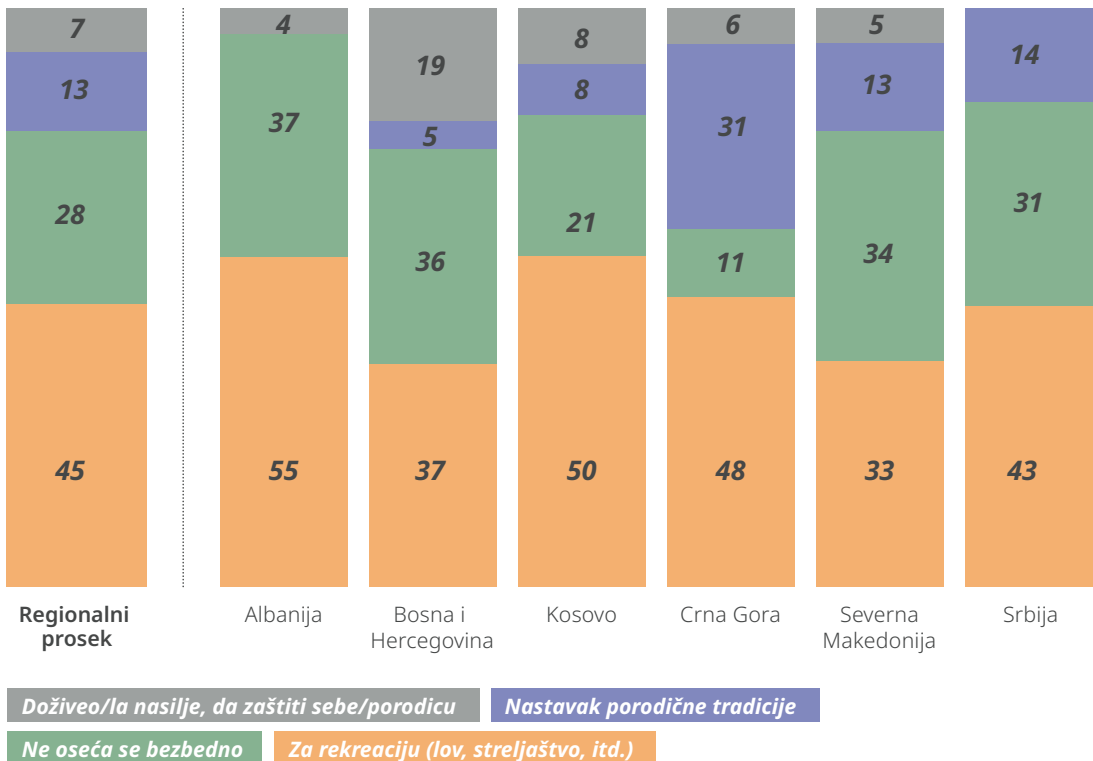
³³ Podrška je značajno veća među mladima starosti od 18 do 40 godina (18 procenata za grupu 18-30 i 19 procenata za grupu 31-40 godina), u poređenju osobama starosti 51 i više godina (14 procenata za grupu 51-60 i 12 procenata za starije od 61 godine).

Kod ispitanika/ca sa Zapadnog Balkana koji kažu da poseduju ili žele da nabave vatreno oružje (9 procenata u odnosu na celokupan uzorak), rekreacija se javlja kao dominantna motivacija (videti Grafikon 20).³⁴ Skoro polovina (46 procenata) navodi lov ili sportsko streljaštvo, nakon čega slede bezbednosni razlozi (26 procenata). Manji udeo se poziva na nastavak porodične tradicije (12 procenata) ili navodi lično iskustvo sa nasiljem kao motiv želje za zaštitom (7 procenata). Postoji velika razlika između trenutnih i potencijalnih vlasnika/ca: 61 procenat trenutnih vlasnika/ca daje prednost rekreaciji, u poređenju sa samo 41 procentom potencijalnih vlasnika/ca, dok ova druga grupa češće ističe zaštitu i bezbednost (32 naspram 10 procenata). Rodne razlike su takođe izražene kada je reč o motivima za korišćenje vatrenog oružja: Muškarci češće nego žene navode rekreativne razloge (51 procenat naspram 47 procenata), dok žene daleko više naglašavaju bezbednost, pri čemu 47 procenata žena identifikuje bezbednost kao primarnu brigu u poređenju sa svega 21 procentom muškaraca.

Grafikon 21.

Koji je glavni razlog zbog kojeg posedujete ili biste želeli da posedujete vatreno oružje po jurisdikciji

(n = 615, ovu bazu čini 9 procenata ispitanika/ca koji su naveli da bi želeli da poseduju vatreno oružje ili ga već poseduju iz drugih razloga, koji nisu kolekcionarstvo, nasleđe ili nošenje u cilju vršenja službene dužnosti)

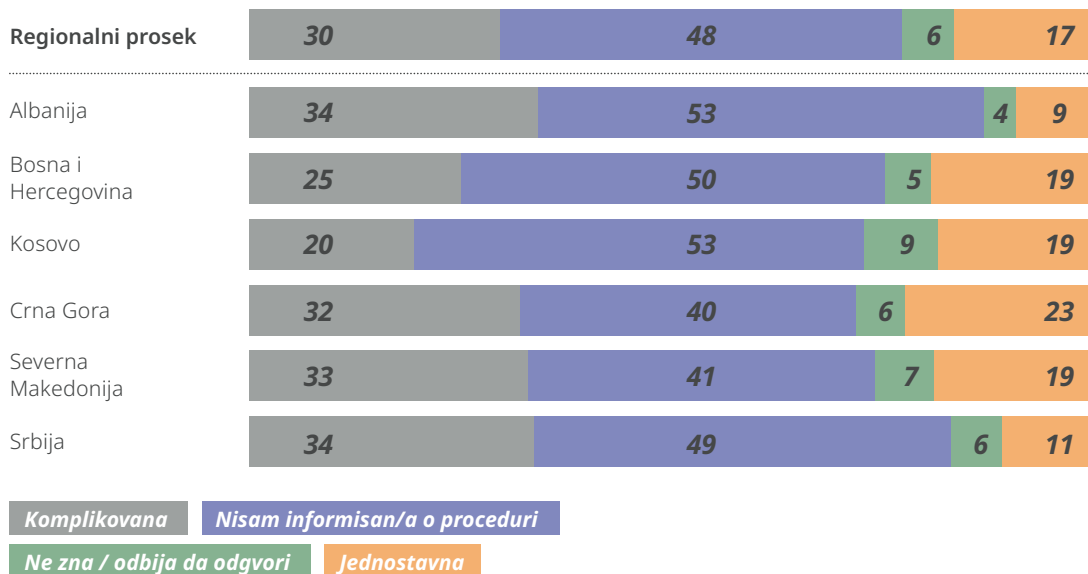
Razlog zbog kojeg poseduju ili bi želeli da poseduju vatreno oružja razlikuje se i po jurisdikcijama (videti Grafikon 21). Konkretno, stanovnici/ce Albanije češće od proseka navode osećaj nebezbednosti (37 procenata) i rekreaciju (55 procenata), dok ispitanici/ce iz Bosne i Hercegovine ističu ličnu zaštitu i zaštitu porodice (19 procenata) i osećaj nebezbednosti (36 procenata). Na Kosovu se naglasak stavlja na rekreaciju (50 procenata), dok se u Crnoj Gori veći značaj pridaje tradiciji (31 procenat) i rekreaciji (48 procenat). U Severnoj Makedoniji, osećaj nebezbednosti (34 procenata) i rekreacija (33 procenata) takođe imaju veliku ulogu, kao i u Srbiji (31 procenat i 43 procenata). Ove brojke pokazuju da preferencije u vezi sa vatrenim oružjem u regionu odražavaju ne samo lična iskustva i rodne norme, već i šire kulturološke i nacionalne narative.

Jasna veza se takođe uočava između želje za posedovanjem vatrenog oružja i prethodne lične izloženosti vatrenom oružju. Oni koji izražavaju interesovanje za posedovanje oružja ne samo da češće imaju iskustva sa rukovanjem vatrenim oružjem (65 procenata), već su se i češće sa njim susretali u nasilnim situacijama, i to skorije nego ostatak stanovništva. Nasuprot tome, samo 27 procenata onih koji nemaju interesovanja za posedovanje oružja navode slična iskustva. Čak i oni koji su neodlučni pokazuju natprosečno iskustvo u rukovanju (41 procenat), iako se njihova izloženost nasilju i vremenska distanca od poslednjeg korišćenja vatrenog oružja više uklapaju u regionalne proseke. Kada je reč o stavovima, i potencijalni i neodlučni vlasnici obično imaju pozitivnije mišljenje o upotrebi i posedovanju oružja nego ostatak stanovništva, pri čemu neodlučni iskazuju nešto slabiju podršku – što sugeriše da upoznatost sa vatrenim oružjem igra veliku ulogu u oblikovanju preferencija i percepcija.

Obično se očekuje da osobe koji žele da poseduju vatreno oružje imaju pozitivnije stavove prema vatrenom oružju i više iskustva u njegovom korišćenju. Jedan od načina da se ova hipoteza testira je statistička analiza pet osnovnih faktora: prethodno iskustvo u rukovanju vatrenim oružjem, iskustvo sa vatrenim oružjem u nasilnim kontekstima, podržavajući stavovi prema posedovanju oružja, prihvatanje korišćenja vatrenog oružja u različitim situacijama i stavovi o uticaju univerzalne dostupnosti oružja na stope kriminala. Diskriminaciona analiza otkriva da su statistički najpouzdaniji prediktori potražnje za vatrenim oružjem odobravanje posedovanja vatrenog oružja, prethodno iskustvo u rukovanju vatrenim oružjem i odobravanje korišćenja vatrenog oružja u izabranim scenarijima. Slabije veze beleže se kod stavova o uticaju univerzalne dostupnosti vatrenog oružja i iskustva sa vatrenim oružjem u nasilnim kontekstima (videti Aneks 3).

Grafikon 22.

Kako biste ocenili proceduru za legalno nabavljanje vatrenog oružja u vašoj jurisdikciji? (n = 6.819)

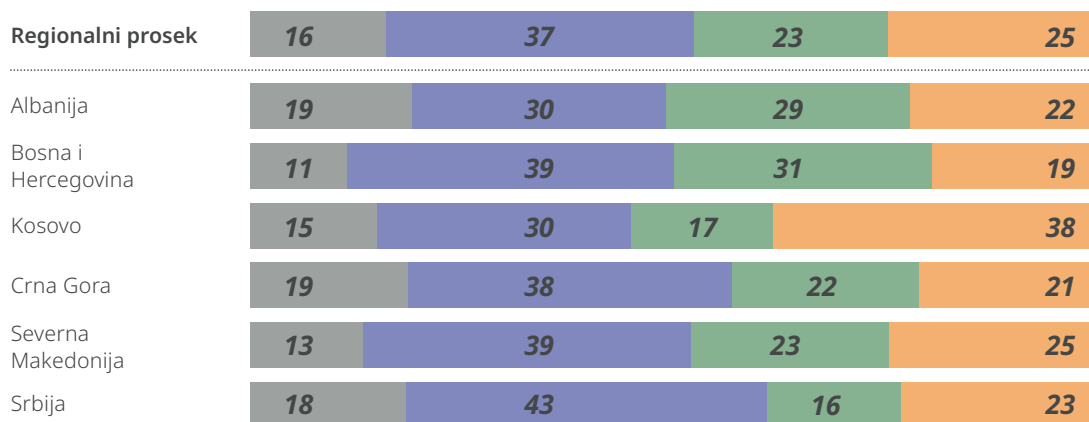

Otprilike polovina stanovnika/ca Zapadnog Balkana tvrdi da nisu dovoljno informisani o tome kako legalno nabaviti vatreno oružje u svojoj jurisdikciji. U poređenju sa time, 30 procenata ispitanika/ca opisuje postupak kao "komplikovana", dok svega 15 procenata smatra da je "jednostavan" (videti Grafikon 22). Rodne razlike su izražene: 60 procenata žena se oseća neinformisano u poređenju sa 38 procenata muškaraca, dok svega 11 procenata žena, naspram 19 procenata muškaraca, smatra da je procedura jednostavna. Među muškarcima, 39 procenata vidi proceduru kao komplikovana, što dodatno ukazuje na jaz u informisanosti i percepciji pristupačnosti. Oni koji izražavaju želju za posedovanjem vatrenog oružja obično su bolje informisani: samo 27 procenata njih se oseća neinformisano, iako većina (52 procenata) i dalje postupak opisuje kao složen.

Nivo informisanosti o procedurama za nabavljanje vatrenog oružja takođe varira po jurisdikcijama. U Albaniji, Srbiji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu oko polovina ispitanika/ca priznaje da nema dovoljno informacija o procedurama za nabavljanje vatrenog oružja, dok ta brojka pada na oko 40 procenata u Crnoj Gori i Severnoj Makedoniji. Percepcije složenosti takođe variraju: manje ispitanika/ca na Kosovu (20 procenata) i u Bosni i Hercegovini (25 procenata) smatra da je proces komplikovana u poređenju sa regionalnim prosekom (30 procenata), dok se Crna Gora izdvaja po relativno većem procentu ispitanika/ca koji smatraju da je procedura jednostavna (23 procenata). Nasuprot tome, samo 10 procenata ispitanika/ca u Albaniji i Srbiji smatra da je proces jednostavan, što ističe širi obrazac regulatorne nejasnoće i neujednačenog razumevanja kod javnosti širom regiona.

Grafikon 23.

Prema vašem mišljenju, koliko je nelegalno vatreno oružje dostupno u vašoj jurisdikciji?
(n = 6.819)

Nelegalno vatreno oružje nije široko dostupno

Nelegalno vatreno oružje je donekle dostupno

Nelegalno vatreno oružje je lako dostupno

Ne zna / odbija da odgovori

Percepcije o dostupnosti nelegalnog vatrenog oružja su takođe raznovrsne. Otprilike 37 procenata stanovnika/ca Zapadnog Balkana veruje da je takvo oružje donekle dostupno, dok 23 procenata smatra da je lako dostupno (videti Grafikon 23). Muškarci češće nego žene percipiraju nelegalno oružje kao donekle dostupno (42 procenata naspram 34 procenata), iako oba pola navode slična mišljenja kada je u pitanju laka dostupnost (23 i 22 procenata). Upoznatost sa vatrenim oružjem snažno oblikuje ove percepcije: među onima koji su rukovali oružjem, 43 procenata kaže da je nelegalno oružje donekle dostupno, a 29 procenata da je lako dostupno. Te brojke su još više među onima koji su bili izloženi nasilnim situacijama sa vatrenim oružjem, gde 41 procenat veruje da je nelegalno oružje lako dostupno, a dodatnih 40 procenata ga opisuje kao donekle dostupno.

Značajno je da se percepcije dostupnosti nelegalnog oružja znatno razlikuju po jurisdikcijama. U Albaniji i Bosni i Hercegovini, stanovnici/ce naročito često smatraju da je nelegalno vatreno oružje lako dostupno, sa 29 procenata i 31 procentom, što je znatno iznad regionalnog proseka (23 procenata). Nasuprot tome, u Srbiji, Crnoj Gori i na Kosovu manje od jedne petine stanovnika/ca deli to mišljenje, što se uklapa u širi stav u tim jurisdikcijama da nelegalno vatreno oružje nije široko rasprostranjeno u društvu. U tim oblastima, skoro 20 procenata ispitanika/ca veruje da nelegalno oružje uopšte nije dostupno, u poređenju sa svega 16 procenata na nivou regiona. Ove razlike sugerišu da dinamike u jurisdikcijama, nasleđe prošlih sukoba i lokalne prakse sprovođenja zakona i dalje oblikuju javnu percepciju dostupnosti nelegalnog oružja širom regiona.

5.

MIŠLJENJA STRUČNJAKA O POTRAŽNJI ZA VATRENIM ORUŽJEM

Kvalitativni intervjui i fokus grupe pružaju nijansiraniju sliku o stavovima javnosti o vatrenom oružju, dopunjujući nalaze iz regionalnog ispitivanja. Većina ispitanika/ca u intervjuima širom Zapadnog Balkana (sprovedeno je više od 60 intervjua), posmatraju posedovanje vatrenog oružja kroz prizmu „lične zaštite“, „tradicije“ i „rekreacije“, koji su često ukorenjeni u tradicionalnim rodnim ulogama i potrebi za psihološkom sigurnošću. I zaista, upravo se osećaj nesigurnosti pokazao kao snažan pokretač i posedovanja i želje za nabavljanjem vatrenog oružja na Zapadnom Balkanu. Taj osećaj je posebno izražen među ispitanicima koji se zalažu za liberalizaciju zakonodavstva o vatrenom oružju, kao i među pojedinim aktuelnim vlasnicima oružja. Takođe je široko zastupljen među muškarcima koji navode da osećaju „dužnost“ da poseduju vatreno oružje radi zaštite doma i porodice.

Iako se razlikuju po jurisdikcijama, percipirane pretnje na Zapadnom Balkanu uglavnom se koncentrišu oko nekoliko zajedničkih tačaka. One uključuju strahove povezane sa organizovanim kriminalom, međuljudskim i partnerskim nasiljem, strah od maloletničke delinkvencije i, u Srbiji i Bosni i Hercegovini, zabrinutost zbog rastućeg broja migranata (koji se predstavljaju kao rastući bezbednosni problem).³⁵ Neke žene, s druge strane, navode pretnju od nasilja kako u javnom tako i u privatnom prostoru, te vatreno oružje često vide isključivo kao sredstvo samoodbrane. Važno je napomenuti da oni koji se protive liberalizaciji vatrenog oružja imaju drugačije viđenje. Oni smatraju da se bezbednosna situacija u regionu poboljšala nakon turbulentnih devedesetih godina prošlog veka i ističu da je očuvanje javne bezbednosti odgovornost institucija, a ne pojedinca. Zanimljivo je da među postojećim vlasnicima vatrenog oružja, naročito lovcima, postoji primetan otpor prema ideji da posedovanje vatrenog oružja kod kuće doprinosi bezbednosti. Umesto toga, oni naglašavaju značaj jasnog, strogog i primenjivog zakonodavstva kako bi se sprečila zloupotreba.

Veza između pozitivnih stavova prema vatrenom oružju i želje za ličnom zaštitom posebno je izražena među ispitanicima/cama u Albaniji, na Kosovu i u Bosni i Hercegovini. Ta povezanost deluje posebno snažno u sredinama u kojima je poverenje u javne institucije opisano kao nisko, a kriminal ili prisustvo organizovanih grupa su povezani sa slabljenjem poverenja u zaštitu koju pružaju javne institucije. Ispitanice su posebno isticale rizike kojima su žene i devojčice izložene u javnim i privatnim prostorima, ukazujući na neujednačeno poverenje u institucionalnu zaštitu. Ipak, među drugim ispitanicima javlja se paralelni narativ prema kojem je bezbednost odgovornost javnih institucija, a naoružavanje civila podriiva javnu bezbednost. Zanimljivo je da su neki od ispitanika/ca opisali trenutnu bezbednosnu situaciju kao napredak u odnosu na nasilnu prošlost, što ukazuje na oprezni optimizam uprkos postojanju nesigurnosti.

---

35 Iako većina stanovnika/ca širom regiona izražava spremnost da prihvati migrante, posebno one koji dolaze van Evropske unije, i dalje je izražena zabrinutost u vezi sa integracijom i bezbednošću. Prema istraživanju Securimeter iz 2024. godine, „Dok 31 procenat imigraciju vidi pozitivno, kao rešenje za nedostatak radne snage, 39 procenata strahuje od gubitka radnih mesta. Slično tome, kulturološka i bezbednosna pitanja dovode do podeljenih mišljenja, 34 procenata smatra da imigracija obogaćuje kulturnu raznolikost, dok se 40 procenata plaši društvenih tenzija.“

Kulturološka i simbolička povezanost sa vatrenim oružjem

Kulturološke i tradicionalne norme povezane sa identitetom, porodičnim nasleđem i modelima rodnih uloga istaknute su kao pokretači potražnje za vatrenim oružjem. Na pitanje o ličnim motivima za posedovanje vatrenog oružja, mnogi ispitanici/ce u fokus grupama opisivali su lov kao „porodičnu stvar“ ili su pominjali vatreno oružje u vlasništvu oca ili drugih muških srodnika. Intervjui su pokazali da se vatreno oružje često smatra porodičnim nasleđem i da je često povezano sa lovačkim praksama koje se prenose kroz generacije. Posedovanje i korišćenje vatrenog oružja takođe se opisuju kao snažno povezani sa maskulinitetom i percipiranom dužnošću muškaraca da štite dom i porodicu. Muškarci se vide kao primarni vlasnici i korisnici vatrenog oružja. Međutim, neki učesnici/ce, uključujući prodavce oružja i vlasnike/ce sportskih streljana, primetili su rastuće interesovanje za vatreno oružje među ženama.

Vatreno oružje takođe ima integrisanu simboličku vrednost povezanu sa nacionalnim identitetom, istorijskim otporom, pa čak i tenzijama u zajednicama. Ovi kulturološki tokovi posebno su bili izraženi među ispitanicima/cama iz ruralnih sredina, gde se vatreno oružje može koristiti za slavljeničko pucanje i pokušaje rešavanja dugotrajnih porodičnih sukoba.³⁶ Učesnici/ce fokus grupa priznali su da, iako ove tradicije održavaju potražnju, one takođe normalizuju i veličaju posedovanje oružja na načine koji otežavaju slanje poruke o javnoj bezbednosti. Nalazi iz ispitivanja, koji su istakli podršku rukovanju oružjem među muškarcima i široko odbacivanje igračaka u obliku oružja za decu, u velikoj meri su u skladu sa ovim kulturološkim dinamikama. Ukratko, tradicija ne samo da podstiče potražnju, već često nadjačava latentnu zabrinutost zbog rizika.

Kada je reč o društvenim stavovima prema posedovanju vatrenog oružja, čini se da je region podeljen. S jedne strane, mnogi učesnici/ce su prepoznali izazove povezane sa nabavljanjem vatrenog oružja, uključujući birokratske prepreke, visoke troškove bezbednog čuvanja i društvenu stigmatu. Nekoliko ispitanika/ca je napomenulo da se vlasnici/ce oružja ponekad nepravedno stereotipno opisuju kao agresivni ili kao kriminalci, što neke navodi da kriju svoje legalno i nelegalno oružje. S druge strane, većina ispitanika/ca se protivila bilo kakvom povećanju dostupnosti i svoj stav bazira na mirovnim vrednostima, javnoj bezbednosti i uverenju da stanovnici/ce ne bi trebalo da budu naoružani. Ova suprotstavljena gledišta unutar i među jurisdikcijama Zapadnog Balkana odražavaju šire društvene tenzije – takođe zabeležene i u ispitivanju – između individualne sigurnosti i kolektivne bezbednosti.

Prema učesnicima/cama fokus grupa, tradicionalni i digitalni medijski pejzaž na Zapadnom Balkanu takođe igra suptilnu, ali značajnu ulogu u oblikovanju javnih stavova prema vatrenom oružju. Neki veruju da dva osnovna mehanizma pokreću taj odnos. Prvi je senzacionalističko izveštavanje o incidentima u vezi sa vatrenim oružjem, uključujući

36 Ti nalazi su potvrđeni i u publikaciji SEESAC. 2021. https://www.seesac.org/f/docs/Armed-Violence/In-Focus-Armed-Violence-Monitor-on-Celebratory-Shootings-in-SEE-in-2021_.pdf.

masovne oružane napade, femicide i organizovani kriminal. U izveštavanju često nedostaje nijansiranost, ono pojačava strah, a u nekim slučajevima nehotice veliča upotrebu vatrenog oružja. Drugi mehanizam su popularni medijski sadržaji, poput muzičkih spotova, televizijskih serija, video igara i filmova, koji navodno promovišu hipermaskuline i patrijarhalne arhetipove u kojima je vatreno oružje simbol moći, heroizma i kontrole. Učesnici/ce fokus grupa veruju da takvo prikazivanje doprinosi normalizaciji kulture oružja, posebno među mladim muškarcima.

Smatra se da društveni mediji pojačavaju potražnju za vatrenim oružjem među mladim muškarcima, od kojih mnogi provode značajno vreme igrajući video igre preko interneta i na forumima za ćaskanje. Platforme kao što su Instagram, TikTok, YouTube i Discord nude prostore u kojima influenseri i korisnici postavljaju sadržaj koji romantizuje posedovanje oružja, često bez konteksta ili kritičkog osvrt. Iako je teško empirijski dokazati direktnu uzročno-posledičnu vezu između izloženosti medijskim sadržajima i nabavljanja vatrenog oružja, studije iz sličnih okruženja sugerišu da ponovljena izloženost nasilnim sadržajima ili sadržajima fokusiranim na vatreno oružje može povećati desenzibilizaciju na nasilje i promeniti norme u vezi sa posedovanjem oružja (Krahe, Moller, Huesmann, Kirwil, Felber and Berger, 2011). Na Zapadnom Balkanu, gde nasleđe nerešenih sukoba i nisko poverenje u institucije već podstiču potražnju, kulturološko promovisanje vatrenog oružja putem medija može potencijalno delovati kao snažan pokretač.

Tekuće rasprave o restriktivnim zakonima o vatrenom oružju

Rasprave o posedovanju oružja i zakonodavnom okviru za kontrolu vatrenog oružja predstavljaju teme koje izazivaju podele na Zapadnom Balkanu. Pristalice posedovanja vatrenog oružja ponekad navode „pravo“ na samoodbranu kao osnovno opravdanje, što je stav koji dele i muškarci i žene, iako naročito žene izražavaju veću zabrinutost za ličnu sigurnost u privatnim i javnim prostorima. Dodatni motivi uključuju lov, koji se često opisuje kao dugogodišnja porodična tradicija, i želju da se sačuva nasleđeno oružje kao deo porodične baštine. Među trgovcima oružjem, lovcima i ljubiteljima sportskog streljaštva, posedovanje vatrenog oružja se ponekad predstavlja kao „pravo“ pojedinca. Međutim, mnogi unutar tih grupa takođe ističu značaj savesnog posedovanja, visokog nivoa svesti među vlasnicima oružja i strogih zakonskih okvira, naročito u vezi sa upotrebom vatrenog oružja u samoodbrani.

Učesnici/ce fokus grupa u jurisdikcijama Zapadnog Balkana prepoznali su značaj postojećih zahteva za izdavanje dozvola za vatreno oružje, ali su ukazali na nedostatke u sprovođenju. Široko je rasprostranjena zabrinutost zbog nedostatka nadzora i kontrole sprovođenja zakona nakon izdavanja dozvole, uključujući terenske provere ili provere mentalnog zdravlja. Konsultovani eksperti/kinje su ukazali na neadekvatne kazne za nedozvoljeno posedovanje, propise koje dozvoljavaju civilno posedovanje poluautomatskog vatrenog oružja i prepravljavanje nebojotog oružja kao ozbiljne slabe

tačke, posebno u Srbiji i Crnoj Gori.³⁷ Ovi uvidi potkrepljuju nalaze iz istraživanja da zabuna u vezi sa legalnim načinima za posedovanje vatrenog oružja, u kombinaciji sa percipiranom lakom dostupnošću nelegalnog vatrenog oružja, doprinosi nejasnoj situaciji u vezi sa vatrenim oružjem.

Fokalne tačke za vatreno oružje širom Zapadnog Balkana istakle su fragmentisanost regulatornog okvira. Zvaničnici su potvrdili postojanje strogih kontrola, ali su priznali da sprovođenje u praksi često nije dosledno i da ga otežavaju preovlađujuće kulturološke norme, ograničeni operativni kapaciteti i oružje zaostalo iz perioda sukoba. Albanija je istaknuta zbog robusnog zakonodavstva, iako je nelegalna trgovina (između ostalog putem platformi na internetu) opisana kao dugotrajni izazov. Bosna i Hercegovina se i dalje suočava sa viškovima oružja iz prethodnih sukoba, dok se Kosovo bori sa redovnim terenskim proverama. Crna Gora i Srbija navode tekuće izazove u vezi sa vatrenim oružjem iz ratnog perioda i sprovođenjem zdravstvenih provera za podnosiocima zahteva za dozvole za vatreno oružje, dok je Severna Makedonija napredovala u pojednostavljivanju procesa izdavanja dozvola, ali ima nisku javnu svest. U maju 2023. godine, nakon dva tragična masovna oružana napada, Srbija je privremeno obustavila izdavanje novih dozvola za vatreno oružje, pokrenula jednomesečnu amnestiju na nivou cele jurisdikcije koja je omogućila stanovnicima da dobrovoljno predaju nelegalno oružje bez kazne i naložila sveobuhvatnu reviziju postojećih dozvola za vatreno oružje, čime je pokazano kako iznenadni eksterni događaji mogu brzo oblikovati regulatorne prioritete.

Motivisani bezbednošću, statusom i simbolikom

Diskusije u takozvanim „kriznim grupama“ širom jurisdikcija Zapadnog Balkana otkrile su jedinstveni skup tačaka koje izazivaju zabrinutost među onima koji se protive olakšicama za kupovinu i nabavljanje vatrenog oružja. Na prvom mestu među njima je mogućnost da vatreno oružje eskalira svakodnevne rasprave do smrtonosnih razmera. Učesnici/ce su upozorili da samo prisustvo oružja može izazvati agresiju, naročito kada dođe do izliva besa ili kada je u igri alkohol. Takođe je naglašena zabrinutost u vezi sa mentalnim zdravljem: nekoliko učesnika/ca je navelo da depresija, zloupotreba psihoaktivnih supstanci i nelečena trauma – naročito prisutna u postkonfliktnim društvima – čine široku dostupnost vatrenog oružja opasnom i rizičnom. Još jedna često pominjana tema bila je ranjivost dece: loše prakse čuvanja oružja, naročito u domaćinstvima u kojima se zakonske obaveze ne sprovode strogo, viđene su kao direktna pretnja po bezbednost dece. Učesnici/ce su naveli više primera tragičnih nesreća izazvanih oružjem koje su učvrstile stav javnosti u korist opreznijeg regulisanja oružja.

---

37 Poluautomatsko oružje je dozvoljeno zakonom i Direktivom EU o vatrenom oružju. Primeri uključuju poluautomatsko dugo vatreno oružje koje u okvir i ležište metka zajedno prima više od tri metka, za vatreno oružje sa ivičnim paljenjem, i više od tri ali manje od dvanaest metaka, za vatreno oružje sa centralnom udarnom iglom; poluautomatsko kratko vatreno oružje (sa neki ograničenjima); poluautomatsko dugo vatreno oružje; i repetirajuće i poluautomatsko dugo vatreno oružje sa glatkim cevima čija dužina cevi ne prelazi 60 cm. Videti EU (2021) Official Journal of the European Union, 115/21 8.

S druge strane, zagovornici/ce lakšeg pristupa vatrenom oružju zasnivali su svoje argumente na pitanjima lične slobode, tradicije u jurisdikcijama i javne bezbednosti. Lov i sportsko streljaštvo često su navođeni kao legitimne, često međugeneracijske, rekreativne aktivnosti koje zahtevaju pristup odgovarajućoj opremi, uključujući vatreno oružje. Za mnoge, naročito u ruralnim zajednicama u Srbiji i Crnoj Gori, oružje predstavlja deo kulturnog nasleđa, koje se prenosi sa očeva i dedova. Samoodbrana se takođe pojavila kao snažan argument, naročito među ženama koje strahuju od nasilja u porodici ili rodno zasnovanog nasilja i veruju da im vatreno oružje pruža psihološku sigurnost, ako ne i način za fizičko odvracanje napada. Zanimljivo je da je mali broj učesnika/ca zapravo naveo korišćenje oružja u pretećim situacijama; umesto toga, posedovanje oružja češće je opisivano kao izvor samopouzdanja ili simbolične zaštite.

Dok su neki učesnici/ce u kriznim grupama tvrdili da naoružavanje savesnih stanovnika/ca može doprineti prevenciji kriminala i nasilja, većina je bila oprezna kada je u pitanju ohrabrivanje šire upotrebe oružja. Zalagali su se za selektivan pristup – tvrdeći da stanovnici/ce koji poštuju zakon ne bi trebalo da budu kažnjeni zbog postupaka kriminalaca. Takođe su naveli da bi olakšavanje legalnog pristupa moglo da suzbije nelegalno tržište, koje opstaje zahvaljujući velikoj potražnji i ograničenoj ponudi. Ipak, čak su i pristalice liberalizacije pristupa oružju stava da su lekarski pregledi, bezbedno čuvanje i zahtevi za izdavanje dozvola ključni za sprečavanje zloupotreba i izbegavanje štetnih posledica. U međuvremenu, protivnici te ideje su dosledno naglašavali da bi bilo kakva liberalizacija zakonodavnog okvira, za koji se i sada misli da se nedovoljno sprovodi u praksi, mogla dovesti do porasta u broju nesreća, samoubistava i nasilnih sukoba.

U diskusijama je istaknuta postojana uloga društvenih vrednosti i poverenja u institucije u oblikovanju stavova prema vatrenom oružju. Rodne norme i dalje igraju ključnu ulogu: muškarci su često povezivali vatreno oružje sa zaštitom naroda i porodice, dok su žene bile podeljenije, pri čemu su se neke zalagale za samoodbranu, dok su se druge odlučno protivile civilnom pristupu oružju. Tradicija ostaje snažan, iako nedosledno definisan faktor, koji se često pominje kao opravdanje za posedovanje oružja, ali retko kao osnova za preispitivanje tog stava. Ponuđeno je malo dokaza u prilog tvrdnji da se vatreno oružje posmatra kao simbol statusa ili moći. Međutim, zabrinutost zbog neodgovornog medijskog veličanja oružja – naročito njegovog uticaja na mlade – delili su čak i neki zagovornici/ce legalnog pristupa. Učesnici/ce sa obe strane „kriznih grupa” složili su se da su edukacija javnosti, odgovorno informisanje i strogo sprovođenje zakona ključni za sprečavanje toga da oružje postane i javnozdravstveni rizik i sredstvo za preuzimanje pravde u svoje ruke.

Kao što je ranije pomenuto, veruje se da mediji i popularna kultura značajno utiču na mlade veličanjem oružja, naročito kroz muziku, filmove i sadržaje na internetu. Ipak, stručnjaci koji blisko rade sa mladima, uključujući nastavnike, psihologe i socijalne radnike, tvrde da je zloupotreba vatrenog oružja manje prouzrokovana medijima, te da više odražava dublje strukturne probleme: slabljenje autoriteta porodice, smanjene društvenog nadzora, uticaj okruženja i propadanje obrazovnog sistema. Iako se vatreno oružje ponekad prikazuje kao statusni simbol, većina vlasnika i potencijalnih kupaca odbacuje taj pogled, često izražavajući frustraciju zbog stereotipa koji posedovanje oružja izjednačavaju sa nasiljem ili kriminalom. Istovremeno, ekonomska realnost posedovanja

oružja, naročito za aktivnosti poput lova, može predstavljati ograničavajući faktor, jer mnogi priznaju da legalno posjedovanje oružja nosi značajan finansijski teret.

Lično iskustvo i istorijsko nasleđe

Diskusije u fokus grupama sa vlasnicima vatrenog oružja širom Zapadnog Balkana otkrivaju skup motivacija koje se uglavnom podudaraju sa nalazima iz ispitivanja i uključuju želju za bezbednošću, rekreaciju i tradiciju. Mnogi učesnici/ce, naročito u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini, identifikovali su lov i sportsko streljaštvo kao primarni razlog za posjedovanje oružja. Kao što je istaknuto u literaturi i ispitivanju, ove aktivnosti se često prenose sa generacije na generaciju, pri čemu se vatreno oružje tretira kao porodična zaostavština i sredstvo za rekreaciju, a ne kao simbol statusa ili agresije. Pravila u vezi sa upotrebom oružja, naročito unutar porodica, često su bila stroga i patrijarhalno sprovedena, čime se naglašava duboko ukorenjena kultura kontrolisanog i namenskog posjedovanja. Zanimljivo je da iako se troškovi vatrenog oružja, dozvola i municije prepoznaju, oni se ne smatraju uvek dovoljnim da odvrate ljude od posjedovanja – vlasnici/ce su naveli da poseduju više komada vatrenog oružja uprkos tim troškovima.

Za one koji su tvrdili da se ne bave lovom, motivi su išli u smeru kolekcionarstva i nasledstva, uz čestu emocionalnu vrednost. Nekoliko vlasnika/ca je opisalo svoje vatreno oružje kao uspomenu na očeve ili dedove, simbole kontinuiteta, a ne sredstva za samoodbranu. Ipak, postoji očigledan raskorak između ovih ličnih narativa i šireg stava javnosti: podaci iz ispitivanja pokazuju da bi većina stanovnika/ca bila protiv toga da njihov prijatelj ili član porodice nabavi vatreno oružje.³⁸ Dok su mnogi vlasnici/ce oružja naveli neutralne reakcije iz svog društvenog okruženja, drugi, naročito žene i mlađi vlasnici, pominjali su skrivanje oružja, naročito od dece, zbog straha od stigme ili slučajnog povređivanja. Ova kontradikcija odražava složeno balansiranje između ponosa na tradiciju i brige o javnoj percepciji.

Razgovori u fokus grupama pokazali su da osećaj bezbednosti koji pruža posjedovanje vatrenog oružja jeste i psihološki i situacioni. Vlasnici/ce, naročito na Kosovu i u Bosni i Hercegovini, navodili su nizak nivo poverenja u policiju, visoku stopu kriminala i čak strahove od ponovnih sukoba kao opravdanje za posjedovanje oružja. Ovi stavovi bili su u raskoraku sa nalazima iz ispitivanja šire javnosti.³⁹ Žene u ovim grupama često su povezivale svoje interesovanje za vatreno oružje sa samoodbranom od nasilja u porodici ili seksualnih napada. Ipak, mali broj učesnika/ca je izrazio spremnost da zaista upotrebi svoje vatreno oružje u pretećim situacijama. Zakonska ograničenja i strah od gubitka dozvole ili krivičnih sankcija deluju kao snažni odvratajući faktori. Većina vlasnika/

38 Vredi pomenuti da se svesno nabavljanje oružja razlikuje od nasleđivanja, jer većina ljudi dolazi u posed oružja nakon smrti člana porodice i često ne zna kako da ga se reši na zakoniti način, dok oni koji svesno žele da nabave vatreno oružje moraju aktivno proći kroz procedure kupovine i dobijanja dozvole.

39 Na primer, više od 85 procenata ispitanika/ca na Kosovu izjavilo je da su „zadovoljni” radom policije u maju 2024. godine <https://app.powerbi.com/w?r=eyJrIjoiYWZhZWlxZTEtMDc2Yi00MjUyLTgwZWUtMTI3ZDNkMzE2NWJiIiwidCI6ImIzZTVkYjVlTlI5NDQtNDgzNy05OWY1LTc0ODhhY2U1NDMxOSIsImMiOiJh9>.

ca bila je svesna da upotreba oružja u samoodbrani zahteva ispunjenje vrlo specifičnih zakonskih uslova, što dodatno potvrđuje nalaz da se oružje češće zadržava iz simboličnih i psiholoških razloga nego zbog korišćenja u praksi.

Izražena je i rodna podela u posedovanju vatrenog oružja. Fokus grupe, naročito u Albaniji i na Kosovu, ukazale su na to da se vatreno oružje i dalje pretežno posmatra kao muški domen. Žene su u diskusijama često potvrđivale tu normu, navodeći istorijske i kulturološke razloge za dominaciju muškaraca u posedovanju vatrenog oružja. Međutim, nekoliko učesnica je osporilo ovaj stereotip: učesnice iz Srbije i Bosne i Hercegovine podelile su lična iskustva u vezi sa bavljenjem lovom i nabavljanjem vatrenog oružja radi zaštite porodice. Ipak, njihovi narativi su uglavnom naglašavali kontinuitet sa muškim porodičnim tradicijama, a ne samostalno odbacivanje rodno uslovljenih očekivanja. Žene koje su nasledile vatreno oružje često su to činile nevoljno, ali su ga cenile zbog njegove sentimentalne vrednosti, a ne nužno zbog funkcionalne upotrebljivosti.

Stavovi o zakonodavnim okvirima i vatrenom oružju bili su različiti, ali su učesnici/ce generalno biti informisani. Većina vlasnika/ca vatrenog oružja bila je upoznata sa procedurama za dobijanje dozvole i tvrdila je da poštuje propise. Ipak, izražavali su i nezadovoljstvo zbog onoga što su smatrali preterano strogim ili „diskriminatornim“ odredbama, naročito onima koje predviđaju oduzimanje dozvole zbog manjih prekršaja. Vlasnici/ce vatrenog oružja pozivali su na rigorozniju proveru, naročito kada su u pitanju zdravstvene i psihološke provere, istovremeno ukazujući na korupciju u procesu izdavanja uverenja. Pojedini su ukazali na ironiju u tome da prekomerno složene procedure mogu nehotice povećati potražnju za nelegalnim vatrenim oružjem. Iako je mali broj vlasnika/ca vatrenog oružja priznao da je direktno upoznat sa nelegalnim tržištem, mnogi su naveli da ono i dalje opstaje zbog oružja zaostalog iz regionalnih sukoba i slabe kontrole primene propisa. Neki učesnici/ce fokus grupa su se zalagali za kampanje koje bi organizovale javne institucije sa ciljem da se ovo oružje legalizuje, uz predlog da bi jasniji i manje represivni putevi ka legalnom posedovanju mogli i da smanje aktivnosti na crnom tržištu i da povećaju javnu bezbednost.

Zbunjenost u vezi sa zakonitim pristupom vatrenom oružju

Diskusije u fokus grupama širom Zapadnog Balkana potvrđuju da je lov dominantni motiv za legalno posedovanje vatrenog oružja, duboko ukorenjen u kulturnoj tradiciji i regulisan kroz formalna udruženja. Članstvo u lovačkom udruženju zahteva polaganje rigoroznih ispita iz oblasti zakona o divljači i savesne upotrebe vatrenog oružja. Tek nakon ispunjavanja ovih uslova može se podneti zahtev za dobijanje dozvole za vatreno oružje, što je proces u kojem dominiraju muškarci. Iako je sportsko streljaštvo postalo popularnije, naročito među urbanim stanovništvom i povratnicima iz dijaspore (posebno na Kosovu), te aktivnosti su strogo regulisane. Uz određene izuzetke, streljane su uglavnom kontrolisani prostori koji zahtevaju identifikaciju i nadzor. Iako maloletna lica tehnički mogu da se

obučavaju pod nadzorom odraslih⁴⁰, nedavne tragedije poput oružanog napada u školi u Srbiji 2023. godine⁴¹, oružanog napada u školi u Bosni i Hercegovini 2024. godine⁴² i masovnog oružanog napada u Crnoj Gori 2025. godine⁴³ pokrenule su raspravu o uređivanju ovog pitanja.⁴⁴ Uprkos pravnoj nejasnoći, norma se pomera ka strožim merama predostrožnosti kada je u pitanju uključivanje mladih.

Kulturološki narativi povezani sa lovom i sportskim streljaštvom snažno se prepliću sa idejama nasleđa, identiteta i maskuliniteta. Mnogi učesnici/ce su opisali lov kao porodičnu baštinu, pri čemu sentimentalna vrednost često nadmašuje zabrinutost u praksi. Jedan upečatljiv primer potiče od 70-godišnje udovice koja je prošla kroz mukotrpan proces dobijanja dozvole samo da bi zadržala pušku svog pokojnog supruga kao porodičnu uspomenu. Iako lov zadržava ruralne korene, interesovanje raste i u urbanim sredinama, zahvaljujući rastućim prihodima i promenama životnog stila. Ipak, duboko ukorenjene rodne norme opstaju, lov i streljaštvo se i dalje pretežno vide kao muške aktivnosti, dok je učešće žena ograničeno porodičnim obavezama. Na primer, lovački izleti preko vikenda opisani su kao nepraktični za žene, čime se dodatno učvršćuje stereotip da je vatreno oružje „muško oruđe“.

Sportsko streljaštvo i lov takođe otkrivaju dublje tenzije u pogledu politike kontrole vatrenog oružja. Lovci i sportski strelci se uglavnom predstavljaju kao savesni i navode da poštuju pravila, te ističu svoju strogu usklađenost sa zakonskim i bezbednosnim zahtevima. Većina vlasnika/ca vatrenog oružja, lovaca i prodavaca oružja u svim jurisdikcijama zaista pokazuje visok nivo poznavanja važećih zakona i ograničenja u vezi sa posedovanjem i korišćenjem vatrenog oružja. Većina ispitanika/ca smatra da su postojeće zakonske odredbe o oružju stroge i restriktivne. Pojedini vlasnici i prodavci podržavaju još strože mere, uključujući zdravstvene potvrde i terenske provere kao deo postupka izdavanja dozvola, između ostalog i na Kosovu. Drugi, uključujući one u Srbiji i Crnoj Gori, tvrde da se stroge procedure primenjuju samo na savesne stanovnike/ce koji poštuju zakone.⁴⁵

---

40 Na primer, različiti pravni režimi omogućavaju maloletnim licima korišćenje određenih vrsta vatrenog oružja. I zaista, Olimpijske igre mladih sadrže četiri discipline koje podrazumevaju upotrebu vatrenog oružja (npr. vazdušne puške i pištolji), između ostalog i za mlade uzrasta od 15 do 18 godina.

41 Dana 3. maja 2023. godine, trinaestogodišnji učenik otvorio je vatru u Osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“ u Beogradu, usmrтивši devetoro školskih drugova i drugarica i radnika obezbeđenja, i ranivši još šest osoba. Napadač, koji je bio premlad za krivično gonjenje prema zakonima Srbije, koristio je vatreno oružje koje je legalno posedovao njegov otac. Videti <https://apnews.com/article/serbia-school-shooting-parents-trial-b74c4c3c057854501529511e28dbd6bb>.

42 Dana 21. avgusta 2024. godine, troje zaposlenih u srednjoj školi u zapadnoj Bosni ubijeno je kada je domar otvorio vatru iz automatske puške, a zatim izvršio samoubistvo. U odvojenom incidentu 27. maja 2024. godine, nakon pucnjave u prihvatnom centru blizu Sarajeva, šestoro muškaraca je završilo u bolnici. Videti <https://balkaninsight.com/2025/05/27/shooting-at-migrant-centre-in-bosnian-capital-leaves-six-injured/>.

43 Dana 1. januara 2025. godine, Crna Gora je bila poprište najsmrtonosnijeg masovnog oružanog napada u ovoj jurisdikciji kada je 45-godišnji Aco Martinović ubio 13 osoba i ranio još tri u nizu napada na Cetinju i u okolnim selima. Videti <https://balkaninsight.com/2025/05/06/four-months-after-second-mass-shooting-in-montenegro-public-demands-answers/>.

44 Videti, na primer, UNDP <https://www.undp.org/serbia/projects/reduce-risk-increase-safety-3>.

45 Lovci često izražavaju nezadovoljstvo zbog preterano strogih zakonskih odredbi koje se odnose na čuvanje vatrenog oružja, pravila upotrebe i okolnosti pod kojima se može izgubiti dozvola.

Značajan broj vlasnika/ca vatrenog oružja žali se da su neopravdano opterećeni zakonodavstvom koje dozvoljava oduzimanje dozvole zbog manjih incidenata. Neki to doživljavaju kao oblik institucionalne diskriminacije, predstavljajući sebe kao „stanovnike drugog reda“ uprkos tome što poštuju propise. Većina veruje da stvarnu pretnju ne predstavljaju zakoniti vlasnici/ce, već neregistrovano oružje iz ratnog perioda koje još uvek cirkuliše u regionu. Zanimljivo je da je, na primer, na Kosovu primećeno da se neki članovi lovačkih udruženja učlanjuju ne zbog sporta, već kako bi mogli da legalno poseduju moderno vatreno oružje, što sugerise da se članstvo u udruženju povremeno može koristiti kao zaobilazni put do posedovanja oružja. Ipak, u većini streljana, vlasnici streljačkih klubova ističu da su bezbednosne mere stroge, te da postoje jasni zahtevi za sigurno skladištenje vatrenog oružja, stalni nadzor i redovne policijske kontrole, što je u velikom kontrastu sa zabrinutošću zbog nekontrolisane cirkulacije nelegalnog oružja.

Percepcija lakog nabavljanja nelegalnog vatrenog oružja

Diskusije u fokus grupama sa licenciranim prodavcima vatrenog oružja širom Zapadnog Balkana pružaju nijansiranu sliku o faktorima koji utiču na potražnju za oružjem, pri čemu se lov, lična zaštita i tradicija izdvajaju kao ključni motivi. Pištolji (posebno kalibra 9x19 mm), sačmarice, karabini i lovačke puške i dalje su najtraženije vrste vatrenog oružja. Iako se potražnja razlikuje od jurisdikcije do jurisdikcije, lovačko vatreno oružje dominira u Srbiji, Albaniji i Crnoj Gori, dok su pištolji naročito popularni u Severnoj Makedoniji. Zanimljivo je da se u Bosni i Hercegovini beleži sve veće interesovanje za startne pištolje, odnosno pištolje za manevarsku municiju, koji se koriste na svadbama i proslavama, a prodavci ih aktivno promovišu kao neubojitu alternativu oružju za bojevu municiju. Na Kosovu su eksperti istakli (rastuću) popularnost manevarske municije, uz istovremeni rast potražnje za vatrenim oružjem, navodno u svrhu lične zaštite.⁴⁶

Prodavci širom regiona ukazuju na pad ili stagnaciju u potražnji nakon masovnih oružanih napada.⁴⁷ Ovi događaji, u kombinaciji sa pritiskom javnosti i pooštrenim zakonskim regulativama, doveli su do strože kontrole i kupaca i prodavaca. Uprkos tom padu, potražnja za lovačkim oružjem ostaje relativno stabilna, podstaknuta tradicijom i rekreativnim motivima. Streljaštvo u svrhu sporta ili oslobađanja od stresa i dalje privlači posvećenu klijentelu, dok drugi – naročito na Kosovu – kupuju vatreno oružje zbog straha od kriminala ili mogućih budućih sukoba. Nasuprot tome, u Severnoj Makedoniji pojedini mlađi kupci pokazuju manje interesovanja za nabavljanje vatrenog oružja, te se odlučuju da onespobne nasleđeno oružje. Razlozi su višestruki, od generacijskih promena u vrednostima, do strožih propisa i bolje informisanosti o rizicima koje vatreno oružje nosi.

Prodavci uporno ističu da strogo poštuju zakonske standarde u vezi sa uvozom, skladištenjem i prodajom vatrenog oružja. Uvoz i dalje predstavlja veliki administrativni

⁴⁶ Vredi napomenuti da je oružje za uzbunjivanje i signalizaciju zabranjeno na Kosovu i dozvoljeno isključivo sportskom savezu u vidu startnih pištolja.

⁴⁷ Poslednjih godina, u regionu je zabeleženo više slučajeva masovnih oružanih napada.

teret, često zahteva više dozvola i specijalizovana vozila, naročito na Kosovu. Pojedine banke odbijaju da otvore račune prodavnicama oružja, čime se dodatno stigmatizuje ova zakonom dozvoljena delatnost. Većina prodavaca vodi detaljnu evidenciju o kupcima i saraduje sa policijom prilikom provera. Uprkos tome, uviđaju da su pravne procedure često toliko komplikovane da nehotice mogu naterati neke kupce da se okrenu nelegalnom tržištu. U Albaniji i na Kosovu, poskupljenja usled skupih procedura uvoza i složenosti lanca snabdevanja takođe doprinose tom riziku.⁴⁸

Kulturološke norme i tradicionalne rodne uloge značajno oblikuju profile kupaca. Muškarci ubedljivo dominiraju među kupcima, uglavnom su starosti 30 do 45 godina, često iz ruralnih krajeva ili imućnijih urbanih sredina, motivisani željom da zaštite porodicu ili da se bave lovom. Vatreno oružje se i dalje u velikoj meri doživljava kao simbol muškosti, a prodavci primećuju da žene često u potpunosti izbegavaju posedovanje oružja – ili se suočavaju sa rodnim predrasudama kada pokušaju da ga kupe. Prodavačice oružja u Albaniji i Bosni i Hercegovini navele su da neki muški kupci odbijaju da posluju sa njima, što dodatno potvrđuje ukorenjene patrijarhalne stavove. Dok su pojedini prodavci primetili uticaj popularne kulture – filmova, muzike, video igara – drugi su ocenili da to nema većeg efekta na mlađe kupce, što ukazuje na neujednačene trendove širom regiona.

Prodavci iz različitih jurisdikcija izneli su više preporuka za unapređenje javnih politika. Redom su tražili bolju edukaciju javnosti o savesnom korišćenju i posedovanju vatrenog oružja, strožu primenu zakona protiv nelegalnog posedovanja i efikasnije kampanje legalizacije kako bi se smanjio broj komada vatrenog oružja iz ratnog perioda koje je još u opticaju. Prodavci na Kosovu posebno su naglasili potrebu za programima podržanim od strane institucija koji bi povećali svest mladih i promovisali bezbednost u vezi sa vatrenim oružjem u školama. U Crnoj Gori i Severnoj Makedoniji pozivano je na strože obuke i zdravstvene preglede za buduće vlasnike vatrenog oružja. U Srbiji se liberalizacija zakona o vatrenom oružju i proširene mogućnosti za praksu korišćenja uz nadzor posmatraju kao potencijalni načini da se stanovnici/ce odvrate od nelegalnog tržišta. Prodavci su širom regiona naglašavali da je uravnoteženi pristup koji kombinuje edukaciju javnosti, institucionalnu transparentnost i legalnu dostupnost ključan za očuvanje i bezbednosti i tradicije u posedovanju vatrenog oružja.

Normalizacija vatrenog oružja među mladima i generacijske promene

Diskusije u fokus grupama sa stručnjacima koji rade sa mladima širom Zapadnog Balkana otkrivaju sve veću normalizaciju vatrenog oružja među mladima, što potvrđuje trendove već uočene u podacima iz regionalnih ispitivanja. Mnogi mladi, naročito u Crnoj Gori, Srbiji i Severnoj Makedoniji, izražavaju interesovanje za posedovanje vatrenog oružja – ne samo radi samoodbrane već, što zabrinjava, i kao statusnog simbola. U Severnoj Makedoniji, pojedini mladi poistovećuju vatreno oružje sa ličnom slobodom i identitetom,

---

48 Prema odgovorima učesnika/ca fokus grupa, vatreno oružje je u nekim mestima postalo jeftinije, dok su cene municije porasle, što stvara dodatan pritisak na zakonitu trgovinu.

dok se na Kosovu i u Albaniji opravdanja više oslanjaju na praktične razloge, poput zaštite. Stručnjaci su primetili da čak i mlađi adolescenti i deca školskog uzrasta počinju da usvajaju ovakve stavove, što ukazuje na pojavu generacijskog trenda.

Uticao porodice se pokazao kao ključan faktor u oblikovanju stavova prema vatrenom oružju. Stručnjaci su naglasili da problematična porodična okruženja, karakterisana zanemarivanjem, nasiljem ili jednostavno nedostatkom roditeljske uključenosti, često čine mlade podložnijim spoljnim uticajima, uključujući vršnjake i medije. Porodice koje drže vatreno oružje kod kuće, posebno ako ono nije obezbeđeno, dodatno doprinose percepciji da je posedovanje oružja normalno, pa čak i neophodno. Izloženost narativima o konfliktima u porodici – naročito na Kosovu i u Bosni i Hercegovini – dodatno učvršćuje ideju da oružje predstavlja bezbednost, patriotizam ili mušku odgovornost. U nekim slučajevima, dom je opisan kao „nepotpun“ bez vatrenog oružja, čime se naglašava kako se istorijska trauma i kulturološki narativi prenose kroz generacije.

Pored porodičnog konteksta, vršnjačka dinamika, društvena isključenost i uticaj medija značajno oblikuju motive mladih. Vatreno oružje se često doživljava kao instrument moći i pripadnosti, posebno među dečacima koji pokušavaju da se uklope u hijerarhije grupa ili da iskažu dominaciju. Stručnjaci su ukazali i na rastuće probleme sa mentalnim zdravljem kod mladih, kao što su anksioznost, koji dodatno pojačavaju osećaj nesigurnosti i percipiranu potrebu za zaštitom. Kako se ističe u pregledu literature i ispitivanjima, veličanje vatrenog oružja na društvenim medijima i u zabavnim sadržajima, u kombinaciji sa lako dostupnim nasilnim sadržajem, stvara okruženje u kojem se oružje prikazuje kao nešto što je u modi i što je osnažujuće. U takvom kontekstu, nestabilna okruženja u porodici i komšiluku, u kombinaciji sa nedostatkom konstruktivnih vannastavnih aktivnosti, mogu usmeriti osetljive mlade ka rizičnim ponašanjima, uključujući nelegalno posedovanje vatrenog oružja.

Jedan od najuznemirujućih nalaza odnosi se na emocionalnu distanciranost koju neki mladi pokazuju kao odgovor na traumatične događaje, uključujući lažne dojave/inscenirane oružane napade i stvarno nasilje u školama. Stručnjaci iz Srbije su primetili odsustvo očekivanog ili prikladnog nivoa straha i zabrinutosti nakon oružanog napada u školi u maju 2023. godine, naročito među učenicima izvan Beograda. Neka deca su navodno reagovala sa ravnodušnošću, pa čak i crnim humorom, što je posledica senzacionalističkog medijskog izveštavanja i desenzitizujućeg sadržaja u društvenim medijima. Očigledan manjak empatije, u kombinaciji sa smanjenim osećajem opasnosti, pojedini stručnjaci tumače kao oblik „zamora od saosećanja“, što je zabrinjavajući znak da mladi sve teže uviđaju rizike povezane sa vatrenim oružjem. Slični trendovi su zabeleženi u Sarajevu tokom dojava o bombama, kada su mladi pokazivali iznenađujući nedostatak svesti ili straha.

Prema rečima stručnjaka, rod i dalje oblikuje način na koji mladi doživljavaju i pristupaju vatrenom oružju. Dečaci i dalje mnogo češće nose vatreno oružje ili pokazuju interesovanje za njega, što je posledica rodnih normi koje veličaju čvrstinu i agresivnost. Ipak, stručnjaci su primetili blagi porast interesovanja među devojkama, delimično usled izloženosti nasilnim medijima i, u nekim slučajevima, usled radoznalosti ili želje za pažnjom. Jedan incident u Bosni i Hercegovini uključivao je učenicu koja je donela vatreno oružje u školu, ne iz zlobe, već iz radoznalosti i možda vapaja za pažnjom od strane

svojih vršnjaka i vršnjakinja. Iako su ovakvi incidenti retki, oni ukazuju na šire promene: kako nasilje postaje sve normalizovanije, tradicionalne rodne granice u vezi sa vatrenim oružjem mogu početi da se brišu, što dodatno komplikuje rad na prevenciji. Stručnjaci širom jurisdikcija istakli su hitnu potrebu za sveobuhvatnim obrazovanjem, podrškom mentalnom zdravlju i strožim regulativnim kontrolama kako bi se suzbili ovi trendovi.

Medijski narativi oblikovani sukobima

Medijski radnici/ce širom Zapadnog Balkana izneli su uvide o tome kako se vatreno oružje percipira, kako se o njemu izveštava i diskutuje u javnom diskursu. U svim jurisdikcijama se provlači tema nasleđa političkih nemira, naročito u Srbiji, Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu, gde je neregistrovano oružje preostalo iz devedesetih godina prošlog veka i dalje u cirkulaciji. U Albaniji se ono može koristiti za lov ili proslave; na Kosovu i u Bosni i Hercegovini njegova kontinuirana cirkulacija često je povezana sa osećajem nesigurnosti i nepoverenjem prema institucijama.⁴⁹ Novinari/ke iz Bosne i Hercegovine naglasili su da posleratna lovačka udruženja ponekad služe kao izgovor za legalno nabavljanje vatrenog oružja, što izaziva sumnju među međunarodnim akterima. U celom regionu, kulturološka povezanost vatrenog oružja sa maskulinitetom i herojstvom i dalje je prisutna, čime se učvršćuju rodno obojeni narativi koji ženama ograničavaju pristup, čak i kada je reč o samoodbrani.

Ključno pitanje koje zabrinjava novinare/ke jeste upotreba vatrenog oružja u nasilju u porodici, za koje ističu da se i dalje nedovoljno prijavljuje i da se često pogrešno shvata. U Srbiji su medijske istrage o femicidu pokazale da je oko 30 procenata takvih slučajeva uključivalo vatreno oružje, pri čemu su mnogi komadi bili nasleđeni ili nelegalni. Vatreno oružje, čak i kada se ne koristi, često služi kao sredstvo psihološke prisile, pri čemu učinioci koriste samo prisustvo oružja da zastraše partnerke. Novinari/ke na Kosovu i u Bosni i Hercegovini istakli su da se vatreno oružje sve češće koristi kao sredstvo ucene protiv žena, naročito u kontekstima gde je odgovor policije neadekvatan ili gde kulturološka stigma sprečava prijavljivanje. Uprkos ovim alarmantnim trendovima, postoji percepcija minimalne institucionalne saradnje ili pristupa objedinjenim podacima, što medijima otežava verno prenošenje razmera problema ili zagovaranje reagovanja u skladu sa politikama zasnovanim na dokazima.

Uloga medija u oblikovanju narativa o vatrenom oružju je značajna, ali i ograničena. U Crnoj Gori i Severnoj Makedoniji, izveštavanje je često svedeno na crnu hroniku ili preglede najvećih tragedija. Novinari/ke kao glavne prepreke za kontinuirano i odgovorno izveštavanje navode težnje ka senzacionalizmu, nedostatak zainteresovanosti kod

---

49 Ovo je u skladu sa najnovijim rezultatima ispitivanja javnog mnjenja. Na primer, zabeležen je blagi pad u percepcijama zadovoljstva radom centralnih institucija tokom 2023. godine. Došlo je do smanjenja osećaja sigurnosti među ispitanicima/cama tokom 2024. godine u poređenju sa 2023. godinom. Oko 80 procenata ispitanika/ca izjavilo je da se oseća bezbedno napolju, u poređenju sa oko 83 procenata u 2023. godini. Postoje i izražene razlike između Albanaca sa Kosova i Srba sa Kosova. Videti, na primer, UNDP. 2024. Public Pulse Brief XXV, <https://www.undp.org/kosovo/publications/public-pulse-brief-xxv>.

urednika/ca i ograničene resurse. Drugi ukazuju na uticaj popularne kulture – muzike, filmova i društvenih medija – koji dodatno pojačavaju mistiku vatrenog oružja, naročito među mladim muškarcima. Iako neki novinari/ke zagovaraju dekonstrukciju ovih štetnih narativa, suočeni su sa nedostatkom finansijske podrške i nezainteresovanošću publike. U svim jurisdikcijama, novinari/ke su istakli potrebu za ciljanim kampanjama podizanja svesti, boljim obukama za novinare/ke i poboljšanim pristupom podacima koje poseduju nadležni organi. Bez toga, naponi za podsticanje savesnog posedovanja vatrenog oružja ili smanjenje potražnje verovatno neće imati značajniji efekat.

Strategije i stvarna situacija u pogledu sprovođenja zakona u jurisdikcijama

Predstavnici/ce javnih institucija iz Albanije, Srbije, Bosne i Hercegovine, sa Kosova, iz Crne Gore i Severne Makedonije dele posvećenost pooštavanju zakonodavnih okvira koji regulišu posedovanje vatrenog oružja i jačanje mehanizama za sprovođenje zakona kako bi se sprečilo nelegalno nabavljanje oružja. Fokalne tačke za vatreno oružje u svim jurisdikcijama navode da su u postupku izdavanja dozvola predviđene provere krivične evidencije, zdravstvena uverenja i terenske provere (osim na Kosovu). Glavni navedeni razlozi za legalno posedovanje oružja ostaju dosledni: lov, sportsko streljaštvo, nasleđeno oružje i lična zaštita. Ne iznenađuje da zabrinutost koju dele u svim jurisdikcijama jeste dalje širenje nelegalnog oružja, naročito onog zaostalog iz prošlih sukoba ili prepravljanih legalno dostupnih modela. Prema navodima ispitanika/ca, ove izazove dodatno otežava nedovoljno sprovođenje zakona. Međutim, među jurisdikcijama postoje razlike u primeni i strogoći sprovođenja zakona, stepenu poverenja javnosti u institucije i percipiranoj delotvornosti sistema podataka i registara.

U Albaniji i Bosni i Hercegovini postoji snažan fokus na održavanju strogih režima dozvola kako bi se smanjila zloupotreba vatrenog oružja. Albanija ima jedan od najstrožih zakonskih pragova u regionu: podnosioci zahteva moraju imati najmanje 25 godina, biti bez krivičnog dosijea i proći detaljnu proveru i obuku.⁵⁰ U Bosni i Hercegovini, zakoni o vatrenom oružju se blago razlikuju po kantonima, ali rigorozne terenske inspekcije i mogućnost oduzimanja dozvole za manji prekršaj predstavljaju zaštitne mehanizme. Obe jurisdikcije navode da se velika većina krivičnih dela u vezi sa vatrenim oružjem izvršava nelegalnim, a ne registrovanim oružjem, i da mnogi komadi iz prošlih sukoba i dalje cirkulišu. U obe jurisdikcije postoji saglasnost da su kampanje za dobrovoljnu predaju nelegalnog oružja, uz pooštrene kazne i strožu kontrolu uvoza/izvoza, dale pozitivne rezultate.

Na Kosovu i u Crnoj Gori postoje dva suprotstavljena pristupa. Na Kosovu se navodi nedostatak terenskih provera, što je anomalija u regionu, uprkos relativno

---

⁵⁰ Albanske vlasti su 2020. godine usvojile nacrt zakona kojim je minimalna starost za posedovanje oružja smanjena na 22 godine kako bi se zakon uskladio sa pravnim okvirom EU. Videti <https://euronews.al/en/new-law-on-firearms-lowered-age-permit-and-authorization-for-cold-weapons-revoked/>.

pojednostavljenim procedurama i pravnoj usklađenosti sa standardima EU. Iako predstavnici/ce institucija prepoznaju rastuću potražnju za vatrenim oružjem (posebno među povratnicima iz dijaspore), takođe prepoznaju nedostatke u sprovođenju zakona i niske kazne za kršenje zakona. Nasuprot tome, Crna Gora naglašava nedostatke u sprovođenju, uključujući lošu koordinaciju između institucija, nedosledan unos podataka i propuste u zdravstvenim proverama. Ipak, obe jurisdikcije za održavanje potražnje ističu ulogu kulturoloških faktora, kao što je simbolika vatrene oružja za muški identitet i zaštita porodice. Stručnjaci iz Crne Gore dodatno naglašavaju izazov oružja preostalog iz ratova koje doprinosi nezakonitoj trgovini.

Severna Makedonija i Srbija su nedavno uvele regulatorne izmene kako bi suzbile potražnju za vatrenim oružjem i njegovu zloupotrebu. Severna Makedonija je uklonila diskreciono odlučivanje policijskih komisija, čime je stvoren standardizovaniji i transparentniji proces izdavanja dozvola. Međutim, zvaničnici se i dalje u velikoj meri oslanjaju na znanje terenskih službenika/ca kako bi sprečili zloupotrebu, što ističe značaj ljudske obaveštajne procene kao dopune formalnim evidencijama. Srbija je, reagujući na masovne oružane napade iz 2023. godine, uvela privremeni moratorijum na dozvole za ličnu zaštitu i usvojila nove zakonske odredbe usmerene na neregistrovano i prepravljeno vatreno oružje.⁵¹ Predstavnici/ce obe jurisdikcije ističu da vlasnici/ce legalnog vatrene oružja nisu primarni problem. Fokus je zapravo na širenju prepravljene oružja ili oružja iz ratova koje i dalje održava crno tržište i nasilje.

Vlasti naglašavaju da su društveni i kulturni uticaji na potražnju za vatrenim oružjem često isti u različitim jurisdikcijama. Strah, tradicija i muški identitet, bilo da su ukorenjeni u savremenom kriminalu ili istorijskim sukobima, nastavljaju da oblikuju obrasce posedovanja. U svih šest jurisdikcija, i dalje su pretežno muškarci vlasnici oružja, a upotreba vatrene oružja u nasilju u porodici ostaje ozbiljan, iako nedovoljno prijavljiv problem. U Srbiji se oružje povremeno doživljava kao simbol statusa i moći, naročito među imućnijim muškarcima. Slično shvatanje primećuje se i na Kosovu. U Severnoj Makedoniji, mlađe i imućnije osobe sve više privlači vatreno oružje zbog prestiža, a ne zbog zaštite. Svest javnosti o zakonima o vatrenom oružju i bezbednosti ostaje niska u većini jurisdikcija, što dovodi do poziva na edukativne kampanje i rad sa mladima.

Zvaničnici/ce se sve više slažu oko skupa osnovnih preporuka za javne politike: uvođenje redovnih terenskih inspekcija, pooštavanje zdravstvenih i psiholoških provera, jačanje međuagencijske koordinacije i proširivanje napora u edukaciji javnosti. Vlasti takođe ističu značaj regionalne saradnje, posebno u odgovoru na prekograničnu nedozvoljenu trgovinu i usklađivanju standarda sprovođenja zakona. Nekoliko zvaničnika/ca je naglasilo potrebu za ravnotežom između mera odvraćanja i praktičnosti, upozoravajući da bi preterane zakonske prepreke mogle usmeriti stanovnike/ce ka nelegalnom tržištu. Na kraju, iako su zakonodavni alati u velikoj meri već uspostavljeni, glavni izazov koji preostaje jeste njihovo sprovođenje, odnosno osigurati da se pravila primenjuju dosledno, da se kršenja zakona proporcionalno sankcionišu i da se vatreno oružje drži van domašaja onih koji predstavljaju pretnju.

51 Neposredno nakon oružanog napada u školi u maju 2023. godine, vlasti u Srbiji su uvele šestomesečni moratorijum na izdavanje novih dozvola za posedovanje i korišćenje vatrene oružja za stanovnike/ce.

6.

UTICAJI ZAKONA O VATRENOM ORUŽJU NA SUZBIJANJE POTRAŽNJE ZA VATRENIM ORUŽJEM

Moguće je proceniti kako domaće zakonodavstvo koje se odnosi na vatreno oružje i direktive usklađene sa EU mogu uticati na potražnju civilnog stanovništva za vatrenim oružjem u šest jurisdikcija Zapadnog Balkana. Oslanjajući se na desetine zakona i direktiva u vezi sa vatrenim oružjem, usvojenih u periodu od 2012. do 2022. godine, SEESAC je naručio deskriptivnu studiju radi ispitivanja odnosa između tih zakona i različitih pokazatelja potražnje za vatrenim oružjem, uključujući stope izdavanja dozvola, nasilje povezano sa vatrenim oružjem, lične motive i poverenje u institucije. Zbog ograničenih podataka iz vremenskih serija i nedoslednosti u izveštavanju, nije moguće iznositi tvrdnje o uzročno-posledničnim vezama.⁵²

Svih šest jurisdikcija usvojilo je nove zakone o vatrenom oružju ili izmenilo postojeće od 2012. godine, često u pokušaju da ih usklade sa Direktivama EU o vatrenom oružju. Ovi zakonodavni okviri obuhvataju posedovanje, nošenje, čuvanje, registrovanje i trgovinu. Procena se zasniva na više od 31 zakona i izmena i dopuna zakona, kao i na četiri ključne direktive EU, sa fokusom na period od 2012. do 2022. godine. Administrativni podaci o izdavanju dozvola, zaplenama i nasilju u vezi sa vatrenim oružjem preuzeti su iz zvaničnih podataka i otvorenih izvora. Međutim, kvalitet, potpunost i uporedivost ovih podataka značajno variraju među jurisdikcijama i tokom vremena, što ograničava longitudinalnu analizu.

Obrasci izdavanja dozvola za vatreno oružje pokazuju da zakonodavne reforme same po sebi nisu suzbile potražnju za vatrenim oružjem. Naime, institucije u Srbiji, Crnoj Gori i na Kosovu zabeležile su porast broja izdatih dozvola neposredno pre ili nakon usvajanja zakona, što ukazuje na preventivno usklađivanje ili stratešku registraciju. Izuzetak predstavlja Albanija, gde je broj dozvola privremeno opao nakon poslednjih izmena i dopuna Zakona o oružju. Severna Makedonija i Bosna i Hercegovina takođe su zabeležile umeren porast broja novih dozvola. U svim jurisdikcijama, ukupan broj dozvola za vatreno oružje nastavio je da raste. Ovi obrasci sugerišu da civilno stanovništvo možda nastoji da obezbedi pristup pre nego što nove restrikcije stupe na snagu, ili reforme doživljavaju kao legitimizaciju posedovanja vatrenog oružja pod autoritetom institucija.

Preovlađujući motivi za izdavanje dozvola za vatreno oružje ostali su dosledni širom regiona. Dozvole su se pretežno izdavale za ličnu zaštitu, lov i sportsko streljaštvo. U Albaniji je zabeležen porast dozvola za lov nakon usvajanja zakonodavstva, dok su Crna Gora i Severna Makedonija izdavale najviše novih dozvola za ličnu zaštitu i sport. Srbija je zabeležila najveći porast broja dozvola za lov nakon uvođenja novog zakonodavstva. Iako postoje određene varijacije po jurisdikcijama, ukupna potražnja je ostala otporna čak i na strože regulatorne režime.⁵³ To implicira da se vatreno oružje i dalje doživljava kao sredstvo kulturološke vrednosti, lične bezbednosti i rekreacije.

Pored obrazaca izdavanja dozvola, pregled je obuhvatio pokazatelje tržišta, kao što su broj prodavnica oružja i zalihe municije. Osim u Albaniji, gde je broj licenciranih prodavnica oružja blago opao nakon usvajanja zakonodavstva, sve ostale jurisdikcije zabeležile su porast u broju maloprodajnih objekata i prijavljenih zaliha municije u periodu od 2012. do 2022.

52 SEESAC-ov skup podataka o zakonodavstvu i potražnji za vatrenim oružjem

53 Prema administrativnim podacima koje je SEESAC dobio, nastavljen je stabilan rast broja izdatih dozvola za vatreno oružje u više kategorija u svim jurisdikcijama u periodu od 2022. do 2024. godine.

godine. Posebno se izdvaja Severna Makedonija, koja je zabeležila petostruki porast zaliha municije, dok je u Bosni i Hercegovini u istom periodu porastao broj prodavnica oružja. Ovi trendovi dodatno potvrđuju da zakonska ograničenja nisu usporila lance snabdevanja niti smanjila suštinsku potražnju, već su se poklopila sa širenjem tržišta, koje je verovatno podstakla regulatorna jasnoća ili povećano interesovanje.

Zakonodavstvo o vatrenom oružju, u kombinaciji sa kampanjama dobrovoljne predaje, legalizacije i zaplenama, uspešno je doprinelo smanjenju količine nelegalnog oružja u opticaju. Broj komada oduzetog vatrenog oružja zaista jeste značajno porastao u Srbiji, Severnoj Makedoniji i na Kosovu nakon uvođenja novih zakona i reformi usklađenih sa propisima EU. Albanija i Bosna i Hercegovina takođe su izvestile o naporima na prikupljanju oružja povezanim sa zakonodavnim reformama i kampanjama amnestije. U Crnoj Gori je zabeležen porast u broju oduzetog oružja u periodu od 2012. do 2016. godine. Ovi programi doprineli su smanjenju nelegalnih zaliha, iako su veze između izmena zakona i dugoročnog smanjenja nelegalne potražnje nedovoljno potvrđene.

Usvajanje zakona o oružju bilo je široko povezano sa smanjenjem broja ubistava i samoubistava povezanih sa vatrenim oružjem. Albanija i Bosna i Hercegovina zabeležile su prepolovljene stope ubistava u periodu od 2012. do 2022. godine. Srbija, Severna Makedonija i Kosovo takođe su imali opadajuće trendove, dok je Crna Gora ostala stabilna. Slično tome, broj samoubistava i povreda povezanih sa vatrenim oružjem smanjio se u većini jurisdikcija, posebno u Srbiji i Crnoj Gori. Međutim, teško je utvrditi uzročno-posledičnu vezu zbog nedostataka u podacima i verovatnog uticaja drugih društveno-političkih faktora. Ipak, dosledan smer promena u svim jurisdikcijama ukazuje na to da zakonodavstvo može doprineti širim ishodima smanjenja nasilja.

Efekti zakonodavstva na širi kriminalitet povezan sa vatrenim oružjem su različiti. U Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Severnoj Makedoniji, broj krivičnih dela u vezi sa vatrenim oružjem značajno je opao nakon uvođenja zakonodavstva. U Crnoj Gori je, međutim, došlo do rasta u broju krivičnih dela u vezi sa vatrenim oružjem, uključujući provale, čak i nakon usvajanja zakonodavstva. Albanija je zabeležila mešovite rezultate, sa porastom nezakonite proizvodnje i nošenja oružja, ali stabilnim stopama viktimizacije vatrenim oružjem. Ovi različiti ishodi ističu kako različiti zakonodavni okviri mogu potencijalno uticati na šire obrasce kriminaliteta (u vezi sa vatrenim oružjem), iako je potrebno detaljnije istraživanje.

Manje je jasan uticaj zakonodavstva na stavove prema nabavljanju i upotrebi vatrenog oružja. Osim u Albaniji⁵⁴, nivoi posedovanja vatrenog oružja nastavili su da rastu u većini jurisdikcija nakon uvođenja zakonodavstva. Pregled administrativnih podataka sugerise da je rast nastavljen u periodu od 2022. do 2024. godine.⁵⁵ Iako ove brojke treba tumačiti

---

54 Kako se navodi u Muggah (2023), ukupan broj zahteva za izdavanje dozvola za vatreno oružje u Albaniji opao je u periodu između 2012. i 2016. godine – sa 3.600 u 2012. na 1.100 u 2016. godini. Međutim, porast je zabeležen u periodu od 2022. do 2024. godine. Takođe, 2022. godine je samo 4 procenta stanovništva izjavilo da želi da poseduje vatreno oružje, dok je 93 procenta izjavilo da to ne želi. Otprilike 25 procenta je izjavilo da bi prisustvo oružja kod kuće učinilo da se osećaju bezbednije. U poređenju sa time, 2024. godine je 82 procenta stanovnika/ca Albanije izjavilo da ne želi vatreno oružje, dok je 18,3 procenta izjavilo da bi vatreno oružje kod kuće učinilo da se osećaju bezbednije.

55 U Srbiji, na primer, podaci o registrovanom vatrenom oružju u posedu civilnog stanovništva pokazuju da je ukupan broj nosilaca dozvola za vatreno oružje u svim kategorijama dozvola/odobrenja/ovlašćenja među fizičkim licima porastao sa 359.584 u 2022. na 364.958 u 2024. godini. U Albaniji je ukupan broj komada

oprezno zbog neujednačenog izveštavanja i davanja društveno prihvatljivih odgovora u ispitivanjima, one ukazuju na postojanu potražnju za vatrenim oružjem među civilnim stanovništvom. Uticaj porodične tradicije, rekreativne kulture i istorijskih sukoba verovatno takođe doprinosi ovim obrascima.

Iako zakonodavstvo o vatrenom oružju igra važnu ulogu u oblikovanju regulatornog okruženja, ono samo po sebi ne suzbija potražnju među civilnim stanovništvom na Zapadnom Balkanu. Trendovi u posedovanju se nastavljaju, a u nekim slučajevima i rastu uprkos strožim kontrolama, što pokazuje da potražnja manje zavisi od legalne dostupnosti, a više od duboko ukorenjenih percepcija nesigurnosti, ograničenog poverenja u institucije i trajnog uticaja kulturoloških i istorijskih normi. Zakonodavne reforme, iako neophodne, same po sebi nisu dovoljne; moraju biti praćene snažnim radom sa zajednicom, jačanjem institucija i ciljanim inicijativama razoružanja kako bi se potražnja zaista smanjila. Kako bi se obezbedile informacije za ove napore, buduća istraživanja treba da kao prioritet odrede longitudinalne studije koje mogu pratiti kako se menja odnos između regulative, javnog mnjenja i nabavljanja vatrenog oružja.

---

registrovanog vatrenog oružja u svim kategorijama takođe porastao sa 76.928 u 2022. na 82.040 u 2024. godini. U Crnoj Gori je ukupan broj nosilaca dozvola za vatreno oružje u svim klasama porastao sa 3.569 u 2022. na 5.064 u 2024. godini. A na Kosovu je broj komada registrovanog vatrenog oružja u vlasništvu fizičkih lica u svim kategorijama porastao sa 5.589 na 8.532.

7.

POTRAŽNJA ZA VATRENIM ORUŽJEM U DIGITALNOJ SFERI

Studija osluškivanja javnog diskursa u vezi sa potražnjom za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu pratila je javno dostupne platforme na internetu za koje postoji verovatnoća da utiču ili da odražavaju stavove javnosti o pitanjima vezanim za vatreno oružje. Analiza se fokusirala na otvorene platforme, uključujući ključne kanale društvenih medija (npr. X/Twitter, Instagram, Facebook, YouTube, TikTok), nacionalne i lokalne informativne portale, forume na platformi Reddit i internet stranice institucija poput ministarstava unutrašnjih poslova i policijskih uprava. Prikupljanje podataka bilo je zasnovano na ključnim rečima, posebno na platformama X, Instagram i YouTube, bez ciljanog praćenja određenih naloga.⁵⁶ Komercijalni alat za praćenje Synthesio korišćen je za praćenje značajnog korpusa regionalno relevantnih internet stranica označenih po jeziku.⁵⁷

Uprkos širokom obuhvatu, istraživanje se suočilo sa nekoliko metodoloških ograničenja. Najznačajnije je to da nije bilo moguće pristupiti zatvorenim platformama poput aplikacija za enkriptovanu razmenu poruka ili privatnim grupama kao što su WhatsApp i Telegram. Obuhvat izvora bio je nepotpun zbog nepostojanja univerzalnog indeksa svih internet stranica i naloga na društvenim mrežama. Izbor izvora zasnivao se na jezičkom označavanju, a ne na kriterijumu jurisdikcije, što je moglo dovesti do toga da se relevantne diskusije propuste ili pogrešno klasifikuju. Iako su uloženi napor da se obuhvate uticajne i često posećene internet stranice i platforme, analiza pruža samo delimičnu sliku diskursa o vatrenom oružju na internetu. Iako su uvidi kontekstualno utemeljeni, ne mogu se generalizovati za sve digitalne razgovore ili celokupno stanovništvo na Zapadnom Balkanu.

Sveukupno, osluškivanje javnog diskursa sprovedeno između aprila 2022. i februara 2025. godine pokazalo je da je vatreno oružje tema o kojoj se intenzivno diskutuje na platformama na internetu na Zapadnom Balkanu. Naime, tokom trogodišnjeg perioda, zabeleženo je da je vatreno oružje pomenuto više od 3 miliona puta.⁵⁸ Ogromna količina direktnog pominjanja vatrenog oružja, municije i njihovih sinonima ukazuje na značajno interesovanje javnosti, iako korišćena metodologija ne pruža definitivnu referentnu tačku za poređenje. Značajno je da 85 procenata dokumentovanih pominjanja potiče iz informativnih izvora, što potvrđuje dominantnu ulogu tradicionalnih medija u oblikovanju i pojačavanju narativa o vatrenom oružju. Društvene mreže, naročito X (bivši Twitter) i

---

56 Za Facebook, tehnička ograničenja su suzila obuhvat na 53 poslovnih naloga koje je obezbedio UNDP SEESAC ili ih je identifikovao IPSOS; lične stranice i Facebook grupe nisu bile uključene. Podaci sa TikTok-a obuhvatali su približno 92.500 globalnih naloga.

57 Platforma Synthesio je pratila internet stranice na više jezika, uključujući albanski (338), srpski (757), bosanski (2.136), makedonski (400) i crnogorski (134). Ovi podaci ne uključuju naloge na društvenim mrežama ili forume na internetu kao što je Reddit.

58 Većina podataka dolazi iz informativnih izvora, koji su zaslužni za 2,5 miliona pominjanja, odnosno približno 85% svih objava. Platforme društvenih medija imaju sledeći najveći udeo, sa 342.500 pominjanja (12%), pretežno sa platformi X (bivši Twitter) sa 177.600 pominjanja (6%) i YouTube sa 149.700 pominjanja (5%). Mnogo manji udeo dolazi sa foruma, ukupno 85.700 pominjanja (3%), od čega većina (60.500) dolazi sa Reddit-a. Institucionalne medijske platforme imaju čine najmanji udeo, sa samo 19.700 pominjanja (1%).

YouTube, zaslužne su za oko 12 procenata pominjanja, što ukazuje na njihovu dopunsku, ali ne i primarnu ulogu u digitalnom diskursu.

Pojavio se jasan obrazac koji pokazuje da nagli porasti diskusija na internetu imaju veliku korelaciju sa tragedijama povezanim sa vatrenim oružjem. Najizraženiji vrhunac zabeležen je u maju 2023. godine, nakon masovnih oružanih napada u Srbiji, koji su izazvali veliku debatu na internetu i medijsko izveštavanje.⁵⁹ Ovi tragični događaji obično izazivaju i nagli porast u broju pominjanja vatrenog oružja i izraženu promenu u raspoloženju. Analiza raspoloženja pokazuje da su diskusije uglavnom bile negativnog tona: 24 procenata svih pominjanja imalo je negativnu konotaciju prema vatrenom oružju, dok je samo 2 procenta bilo pozitivno. Diskusije na društvenim medijima bile su još polarizovanije, sa 33 procenta negativnog i 4 procenta pozitivnog tona, što odražava emotivne reakcije i podeljena mišljenja u javnom prostoru.

Kvalitativna analiza sadržaja na internetu takođe ukazuje na to da su ljudi širom regiona konstantno izloženi sadržajima koji potencijalno narušavaju njihov osećaj bezbednosti. To uključuje izveštavanje na makro nivou o međunarodnim sukobima, regionalnim tenzijama u vezi sa gomilanjem vojnih snaga, kao i visoku učestalost lokalnih incidenata sa vatrenim oružjem, od ubistava u porodicama do oružanih napada u školama. Uporno izveštavanje o nesigurnosti izazvanom nasiljem verovatno dodatno podstiče zabrinutost javnosti u vezi sa vatrenim oružjem. Emotivno intonirani i alarmantni načini predstavljanja u vestima i na društvenim medijima dodatno pojačavaju osećaj anksioznosti. U tom kontekstu, vatreno oružje se često vidi i kao simptom i kao simbol šire društvene nestabilnosti.

Pet osnovnih tema dominiralo je diskusijama na internetu: ubistva i kriminal povezani sa vatrenim oružjem, legalno i nelegalno posedovanje vatrenog oružja, zaplene vatrenog oružja i amnestije, domaći zakonodavni okvir i regulativa i širi regionalni trendovi u vezi sa naoružanjem. Ove diskusije odražavaju i svakodnevnu bezbednosnu zabrinutost i percipirane strahove u vezi sa militarizacijom na Balkanu. Takođe ističu uključenost javnosti u ključne aspekte upravljanja vatrenim oružjem, uključujući zakonodavne okvire i mehanizme sprovođenja zakona. Značajno je da su se diskusije o nelegalnom posedovanju, amnestijama i zaplenama često preplitale sa javnim debatama o autoritetu institucija, korupciji i delotvornosti intervencija u okviru javnih politika.

Na kraju, postoji i značajan uticaj popularne kulture i influensera u društvenim medijima kada je reč o oblikovanju stavova i podsticanju uključivanja javnosti u teme vezane za vatreno oružje. Stihovi u pesmama koji se odnose na oružje i nasilje, koji se često veličaju u muzičkim spotovima, spadali su u sadržaj sa najviše interakcija. Nekoliko influensera na Instagram-u i YouTube-u odigralo je ključnu ulogu u održavanju vidljivosti narativa o vatrenom oružju, bilo pojačavanjem medijskih priča ili unošenjem ličnih stavova

---

59 Mesečna analiza pominjanja na internetu otkriva generalno stabilne nivoe diskusije o vatrenom oružju, sa značajnim porastima u maju 2023. godine nakon dva masovna oružana napada u Srbiji (u Osnovnoj školi Vladislav Ribnikar i u selima Malo Orašje i Dubona), u septembru i oktobru 2023. godine, verovatno vezi sa incidentom u Banjskoj na Kosovu i početkom sukoba između Izraela i Palestine, te ponovo u januaru 2025. godine nakon masovnog oružanog napada na Cetinju.

u javne debate. Ovi glasovi, namerno ili ne, doprinose normalizaciji i širenju sadržaja o vatrenom oružju, posebno među mlađom publikom, što naglašava potrebu za ciljanim programima jačanja medijske pismenosti i strategijama suprotstavljanja dominantnim narativima.

8.

**NALAZI I
PREPORUKE**

Postoji samo ograničeni broj teorijskih i empirijskih istraživanja o proceni potražnje za vatrenim oružjem. Relativno je mali broj stručno recenziranih studija koje se posebno bave teorijskim razmatranjem potražnje za vatrenim oružjem, a to uključuje i kriminološku literaturu. Zapravo, ne postoji identifikovano empirijsko istraživanje na Zapadnom Balkanu koje ovu temu detaljnije obrađuje. Štaviše, ograničena je količina javno dostupnih podataka koji omogućavaju temeljnu procenu potražnje za nelegalnim vatrenim oružjem. Na primer, procena odnosa između zakonodavstva o vatrenom oružju i potražnje za nelegalnim vatrenim oružjem u svih šest jurisdikcija je otežana zbog neujednačene dostupnosti i kvaliteta podataka, iako su ostvareni određeni napreci. Uprkos naporima organa vlasti u jurisdikcijama Zapadnog Balkana da unaprede podatke i analize u vezi sa vatrenim oružjem⁶⁰, teško je izvesti definitivne zaključke o potražnji na Zapadnom Balkanu.

Ova procena predstavlja novi teorijski okvir za procenu potražnje za vatrenim oružjem. Ova studija uvodi inovativni teorijski model za bolje kvantifikovanje potražnje za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu i šire. Potražnja je funkcija tri međusobno povezana elementa: preferencije, cene i resursa. Na nju takođe utiču faktori rizika i zaštitni faktori na nivou pojedinca, domaćinstva, zajednice i društva. Okvir se može primeniti na procenu potražnje i na legalnim i na nelegalnim tržištima i može pomoći u razumevanju obrazaca nabavljanja i zloupotrebe vatrenog oružja u regionu. Potražnja se ne posmatra kao statično krajnje stanje, već kao dinamično i relaciono stanje na koje utiču životna iskustva, socio-ekonomski uslovi i kulturološke norme.

Studija pokazuje da pristupi kombinovanih metoda mogu doprineti boljem razumevanju i pružiti informacije za praktične politike za smanjenje potražnje za vatrenim oružjem. Studija primenjuje sveobuhvatan, multidisciplinarni pristup koji kombinuje sveobuhvatan pregled literature sa šest ispitivanja u jurisdikcijama, više od 40 intervjua sa ekspertima/kinjama, 18 fokus grupa i 6 deliberativnih kriznih grupa sa stanovništvom. Ove metode su dopunjene intervjui sa ključnim akterima koji su obuhvatali desetine stručnjaka/kinja i deskriptivnim pregledom uticaja 30 zakona o vatrenom oružju (iz perioda 2012-2024. godine) i direktiva EU o vatrenom oružju na potražnju. Metodologija omogućava triangulaciju između kvalitativnih i kvantitativnih podataka i omogućava dublju kontekstualizaciju ponašanja pojedinaca/ki unutar širih društvenih i zakonodavnih okvira.

Ključni nalazi

Ispitivanje otkriva tenzije između percepcija nesigurnosti i potražnje za vatrenim oružjem širom Zapadnog Balkana. Ankete sprovedene u Albaniji, Srbiji, Bosni i Hercegovini, na Kosovu, u Crnoj Gori i Severnoj Makedoniji pokazuju da otprilike trećina svih ispitanika/ca izričito navodi ličnu bezbednost kao glavni razlog za posedovanje oružja, iako polovina stanovnika/ca veruje da posedovanje vatrenog oružja kod kuće ne utiče na njihov opšti osećaj bezbednosti. Pored toga, samo dvoje od deset ispitanika/ca

smatra da bi vatreno oružje zaista povećalo bezbednost domaćinstva, što sugeriše da strahovi javnosti sami po sebi ne dovode automatski do potražnje.

Procena je takođe pokazala da demografske razlike značajno oblikuju stavove prema vatrenom oružju, pri čemu je rod najistaknutiji faktor. Muškarci u celom regionu dosledno imaju pozitivniji stav prema posedovanju i upotrebi vatrenog oružja u poređenju sa ženama; više od polovine svih muških ispitanika izjavilo je da su rukovali vatrenim oružjem, u poređenju sa nešto više od deset procenata žena. Mlađi odrasli muškarci starosti 18-40 godina pokazuju veće interesovanje za posedovanje vatrenog oružja u poređenju sa starijim generacijama, što ukazuje na moguće promene u obrascima potražnje u budućnosti.

Deluje da lični kontakti i socioekonomski status utiču na upoznatost sa vatrenim oružjem. Konkretno, muškarci i osobe iz materijalno bolje stojećih slojeva navode znatno viši procenat poznanstava sa vlasnicima ili korisnicima vatrenog oružja u poređenju sa ženama i stanovnicima iz ekonomski ugroženih slojeva. Varijacije među jurisdikcijama su i ovde izražene: Ispitanici/ce u Crnoj Gori i Srbiji izveštavaju o najvišem stepenu poznanstava sa vlasnicima vatrenog oružja, dok su u Albaniji i na Kosovu ti procenti znatno niži.

Motivi za posedovanje i upotrebu vatrenog oružja značajno variraju među jurisdikcijama. Ispitanici/ce u Crnoj Gori posebno naglašavaju tradiciju kao glavni razlog za posedovanje vatrenog oružja, znatno iznad regionalnog proseka, dok su bezbednosne brige u Crnoj Gori relativno niže. Nasuprot tome, ispitanici u Bosni i Hercegovini veoma ističu bezbednost i zaštitu, znatno više od regionalne norme. U Albaniji se rekreacija pojavljuje kao glavni motiv, dok je i percepcija vatrenog oružja kao statusnog simbola takođe primetno povišena.

Većina ispitanika/ca svesrdno podržava strožu kontrolu vatrenog oružja, uprkos strahovima od kriminala. Više od polovine ispitanika/ca veruje da bi univerzalna dostupnost vatrenog oružja povećala kriminal, a najviše saglasnosti zabeleženo je među grupama starijih i ekonomski ugroženih. Samo manjina, svaki deseti, smatra da bi široko rasprostranjeno posedovanje oružja smanjilo kriminal. Posebno je značajno da tri četvrtine ispitanika/ca u Albaniji predviđa da bi stope kriminala porasle ukoliko bi pristup bio univerzalan, što ukazuje na široko rasprostranjeni skepticizam prema vatrenom oružju kao garantu bezbednosti.

Pojedinačno iskustvo sa vatrenim oružjem takođe jasno utiče na percepciju bezbednosti, legalnosti i dostupnosti. Osobe izložene vatrenom oružju, naročito u nasilnim kontekstima, percipiraju znatno višu stopu posedovanja oružja (33 procenata) i smatraju da je do nelegalnog vatrenog oružja lako doći (41 procenat). U regionu Zapadnog Balkana, više od 60 procenata sadašnjih i potencijalnih vlasnika/ca ima direktno iskustvo sa vatrenim oružjem, čime se naglašava kako lična upoznatost oblikuje potražnju i stavove prema regulativi.

Percipirana rasprostranjenost vatrenog oružja među stanovništvom u regionu i dalje izaziva zabrinutost širom regiona. Skoro dve trećine stanovnika/ca Zapadnog Balkana procenjuje da manje od polovine stanovnika/ca poseduje vatreno oružje, dok značajna manjina veruje da je preko 50 procenata u posedu vatrenog oružja. Ove procene značajno variraju među jurisdikcijama, pri čemu stanovnici/ce Crne Gore i Bosne i Hercegovine najčešće percipiraju visoku stopu posedovanja, što je u oštroj suprotnosti sa nižim procenama iz Srbije, Albanije i sa Kosova.

U regionu postoji snažan zaštitnički instinkt kada je reč o mladima i vatrenom oružju. Više od 80 procenata ispitanika/ca izražava zabrinutost zbog izloženosti mladih nasilnim medijskim sadržajima, a 65 procenata se protivi tome da se deca igraju igračkama u obliku oružja. Ovaj zaštitnički stav naročito je izražen u Albaniji i Bosni i Hercegovini, dok je značajno slabiji na Kosovu i u Crnoj Gori. Istovremeno, velika većina smatra da bi odrasli muškarci trebalo da znaju da rukuju vatrenim oružjem, što ukazuje na nijansirani kulturološki konsenzus koji pravi razliku između primerenosti veštine rukovanja oružjem i samog posedovanja oružja.

Stanovnici/ce generalno percipiraju zakonske procedure za nabavljanje vatrenog oružja kao složene i teško razumljive. Skoro polovina ispitanika/ca smatra da nije dovoljno informisana o procesu legalnog nabavljanja, pri čemu su žene primetno manje informisane od muškaraca. Varijacije među jurisdikcijama dodatno ilustruju različita iskustva: u Crnoj Gori, ispitanici/ce percipiraju proces kao jednostavniji u poređenju sa regionalnim prosekom, dok ispitanici/ce iz Albanije i Srbije u velikoj meri opisuju proces kao komplikovan, čime se naglašava kako nedosledna regulatorna jasnoća može uticati na potražnju i stavove prema legalnom posedovanju vatrenog oružja.

Iako je lična nesigurnost snažni pokretač potražnje za vatrenim oružjem, fokus grupe su ukazale na nijanse u tom odnosu. Iako mnogi učesnici/ce iz različitih jurisdikcija navode strahove u vezi sa kriminalom, organizovanim nasiljem i ličnim pretnjama – naročito u Albaniji, na Kosovu i u Bosni i Hercegovini – drugi ostaju skeptični po pitanju toga da vatreno oružje povećava bezbednost, pozivajući se umesto toga na unapređenje bezbednosti od devedesetih godina prošlog veka. Ispitanice često ističu zabrinutost zbog nasilja u porodici i nasilja u javnosti, posmatrajući vatreno oružje kao sredstvo zaštite, dok druge naglašavaju da odgovornost za posedovanje vatrenog oružja treba da snose javne institucije. Zabrinutosti u vezi sa normalizacijom, slučajnim zloupotrebama i slabim sprovođenjem zakona bile su česta tema.

Kulturološke norme i simboličku vezanost za vatreno oružje učesnici/ce fokus grupa opisuju kao faktore koji u značajnoj meri oblikuju potražnju, naročito među muškarcima. U svim jurisdikcijama lov, porodična tradicija i muški identitet se dosledno pojavljuju kao ključne motivacije za posedovanje vatrenog oružja. Vatreno oružje se često tretira kao dragocena porodična zaostavština koja se prenosi sa generacije na generaciju

i posmatra se kao simbol muške dužnosti da zaštiti porodicu i domaćinstvo. Iako je to tradicionalno povezano sa muškarcima, primećen je porast interesovanja žena za sportsko streljaštvo i samoodbranu, što ukazuje na promene u ustaljenim rodnim ulogama. Ipak, duboko ukorenjene tradicije komplikuju napore na promovisanju odgovorne upotrebe vatrenog oružja i strožih propisa.

Učesnici/ce fokus grupa identifikovali su tradicionalne i digitalne medije kao snažne faktore u oblikovanju pozitivnih stavova prema vatrenom oružju, naročito među mladima. Uočava se da senzacionalističko izveštavanje o kriminalu i nasilju, zajedno sa prikazivanjem vatrenog oružja kao simbola herojstva i moći u popularnoj kulturi, podstiče potražnju. Platforme društvenih medija dodatno normalizuju posedovanje vatrenog oružja među mlađim muškarcima, koji redovno konzumiraju i dele sadržaj koji veliča oružje bez kritičkog konteksta. Ova medijski podstaknuta normalizacija komplikuje napore kontrole vatrenog oružja i ukazuje na potrebu za sofisticiranijim i usmerenijim edukativnim i informativnim inicijativama.

Postojale su oštre razlike među učesnicima/cama kriznih grupa, između onih koji zagovaraju liberalniji pristup vatrenom oružju i onih koji se boje eskalacije nasilja, naročito u kontekstu porodičnih i partnerskih odnosa. Učesnici/ce iz svih jurisdikcija, uključujući Kosovo i Bosnu i Hercegovinu, istakli su potrebu za sveobuhvatnom proverom podnosilaca zahteva za dozvole za vatreno oružje, proverama mentalnog zdravlja i sigurnim čuvanjem oružja i municije. Čak i oni koji podržavaju veći pristup vatrenom oružju priznali su da veći broj oružja u posedu civila može doprineti povećanju broja samoubistava ili slučajnih povreda, naročito među mladima.

Čini se vlasnici/ce vatrenog oružja cene i kontrolu i tradiciju. Konsultacije sa vlasnicima legalnog oružja u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini pokazale su da oni sebe opisuju kao odgovorne, često opterećene preterano restriktivnim ili birokratskim zahtevima. Mnogi su naveli lov, kolekcionarstvo ili emotivnu vezanost za nasleđeno oružje kao motive za nabavljanje i posedovanje vatrenog oružja. Uprkos strogim zakonima o izdavanju dozvola, mnogi vlasnici/ce tvrde da poseduju više komada vatrenog oružja, što sugerise da kulturno nasleđe i zabrinutost za ličnu bezbednost i dalje nadmašuju finansijske i administrativne prepreke.

Lovci i sportski strelci zalažu se za zakonsku pravičnost u primeni kontrole vatrenog oružja. Kao što se moglo i predvideti, lovci i sportski strelci daju ogromnu podršku bezbednoj, uređenoj upotrebi vatrenog oružja. Međutim, nezadovoljstvo zbog percipirane prekomerne regulacije bilo je često, između ostalog u Bosni i Hercegovini, na Kosovu, u Crnoj Gori i Severnoj Makedoniji. Uprkos strogim internim pravilima u okviru lovačkih udruženja, učesnici/ce su kritikovali nedoslednosti u sprovođenju zakona i pozvali na jasnije i srazmernije politike kontrole vatrenog oružja.

Prodavci vatrenog oružja upozoravaju na restriktivne reakcije regulatornih tela i nedostatke na tržištu. Licencirani prodavci vatrenog oružja, naročito u Albaniji, na Kosovu i u Bosni i Hercegovini, navode da strah od kriminala i kulturološka vezanost za vatreno oružje podstiču potražnju. Međutim, prekomerna regulativa, bankarska ograničenja za maloprodajne objekte koji prodaju vatreno oružje i visoki troškovi uvoza opisani su kao faktori koji usmeravaju legitimne kupce ka nelegalnim tržištima. Prodavci na Kosovu, na primer, ističu uticaj rasta cena zbog složenih procedura uvoza. Prodavci iz svih jurisdikcija pozivaju na uravnotežene politike koje omogućavaju legalan pristup, uz istovremeno suzbijanje nelegalne trgovine.

Stručnjaci za rad sa mladima upozoravaju na normalizaciju i emocionalnu distanciranost u vezi sa ekstremnim oružanim nasiljem. Stručnjaci koji rade sa mladima u Crnoj Gori, Srbiji i Severnoj Makedoniji uočavaju sve veće prihvatanje, pa čak i veličanje vatrenog oružja među nekim adolescentima. To je dodatno podstaknuto društvenim medijima, uticajem vršnjaka i izloženošću porodičnim sukobima. Zabrinjava to da stručnjaci u Srbiji izveštavaju o emocionalnoj distanciranosti među učenicima/cama nakon masovnog oružanog napada u školi u Beogradu 2023. godine, što ukazuje na eroziju empatije i zabrinjavajuću promenu u percepciji rizika.

Predstavnici medija pozvali su na promene u narativu kada je reč o izveštavanju o oružanom nasilju i na institucionalni pristup podacima vezanim za vatreno oružje. Novinari/ke iz Srbije, Albanije i sa Kosova kritikovali su nedostatak koherentnih standarda izveštavanja i senzacionalizam u izveštavanju o temama u vezi sa vatrenim oružjem. Rodno obojeni prikazi i ograničen pristup podacima iz policije i pravosudnih institucija ograničavaju izbalansirano izveštavanje. Pored toga, veličanje vatrenog oružja u muzici, filmovima i sadržajima na internetu (posebno zabeleženo u Severnoj Makedoniji i Bosni i Hercegovini) i dalje utiče na percepcije mladih. Postoji široka saglasnost o potrebi za odgovornim izveštavanjem i medijskim obukama.

Nekoliko javnih institucija ukazuje na konstantne nedostatke u sprovođenju zakonodavstva o vatrenom oružju širom Zapadnog Balkana. Zvaničnici/ce iz svih šest jurisdikcija u načelu se slažu da su pravni okviri robusni, ali da na njihovu delotvornost utiče nedosledno sprovođenje zakona, nedovoljna međuinstitucionalna saradnja i fragmentisane institucionalne strukture. Albanija i Bosna i Hercegovina su pohvaljene zbog rigoroznih režima izdavanja dozvola, iako je Albanija prijavila napore u borbi protiv nelegalne trgovine vatrenim oružjem na internetu, a Bosna i Hercegovina protiv viškova oružja iz prošlih sukoba. Za razliku od njih, Kosovo je identifikovano kao jurisdikcija koja se naročito suočava sa izazovima u vezi sa redovnim terenskim inspekcijama i nadzorom nad sprovođenjem zakona. Crna Gora je posebno ukazala na prijavljene slabosti u zdravstvenim i psihološkim proverama podnosilaca zahteva, dok su reforme u Srbiji od 2023. godine bile usmerene na ključna pitanja kao što su prepravljeno oružje i oružje iz perioda ratova, ističući i odgovornost i preostale izazove u regulatornim okvirima. Zvaničnici/ce su naglasili hitnu potrebu za doslednijom primenom zakona, unapređenjem

baza podataka i boljom koordinacijom između jurisdikcija kako bi se na delotvoran način smanjila zloupotreba i nedozvoljena trgovina vatrenim oružjem.

Previše restriktivni zakoni o vatrenom oružju mogu nehotice podstaći nelegalno nabavljanje oružja. Kada se pravne procedure percipiraju kao preterano opterećujuće zbog visokih troškova, birokratskih kašnjenja ili ograničene transparentnosti, stanovnici/ce sa izraženom željom za posedovanjem vatrenog oružja mogu se okrenuti neformalnim kanalima. Učesnici/ce fokus grupa, uključujući legalne vlasnike/ce i licencirane prodavce, primetili su da složena pravila o uvozu, skupi zahtevi usklađivanja sa pravilima i neujednačeno sprovođenje zakona mogu potencijalne kupce usmeriti ka crnom tržištu ili prekograničnim kupovinama. Takvu dinamiku dodatno pogoršavaju regulatorne razlike među jurisdikcijama, koje mogu olakšati nedozvoljenu trgovinu i nabavljanje oružja preko posrednika.

Kriminalne aktivnosti i dalje oblikuju potražnju za vatrenim oružjem. Intervjui sa zvaničnicima i stručnjacima potvrđuju da organizovane kriminalne grupe imaju stabilan pristup vatrenom oružju. Nelegalni lanci snabdevanja opstaju zahvaljujući zalihama iz perioda sukoba, prepravljenom neubojitom oružju i rutama krijumčarenja koje iskorišćavaju prekogranične regulatorne nedostatke. Uprkos zakonodavnim reformama usklađenim sa EU, koje su u toku u svakoj od jurisdikcija, slabosti u sprovođenju zakona i dalje predstavljaju izazov za napore kontrole. Javni zvaničnici/ce iz svih jurisdikcija ukazuju na otpornost ovih mreža, te sugerišu da je delotvorno konvencionalno zakonodavstvo za suzbijanje kriminalne potražnje usko povezano sa unapređenom regionalnom koordinacijom i usklađivanjem.

Zakonodavstvo o vatrenom oružju može oblikovati potražnju stanovništva utičući na preferencije, cene i resurse. Kao što teorijski modeli sugerišu, a regionalni dokazi potvrđuju, regulativa utiče na potražnju za vatrenim oružjem tako što menja preferencije, podiže troškove nabavke i ograničava pristup. Učesnici/ce fokus grupa više puta su navodili visoke troškove, složen proces izdavanja dozvola i administrativnu netransparentnost kao odvrćajuće faktore, dok su ih drugi posmatrali kao pokretače nelegalnog nabavljanja oružja. Iako kulturološka vezanost za vatreno oružje ostaje jaka, zakonodavstvo i dalje može promeniti percepciju legitimnosti. To se vidi u promenama navedenih motiva nakon reforme: motivi zaštite i zastrašivanja porasli su u Severnoj Makedoniji i Bosni i Hercegovini, dok su rekreativni motivi porasli u Albaniji i na Kosovu.

Ipak, novo zakonodavstvo može smanjiti negativne posledice povezane sa oružjem i bez smanjenja ukupnog broja oružja u posedu civila. U celom regionu Zapadnog Balkana, zakonodavne reforme se poklapaju sa smanjenjem broja samoubistava, ubistava i povreda povezanih sa vatrenim oružjem. Međutim, stope legalnog posedovanja nastavljaju da rastu u većini jurisdikcija, što sugeriše da zakoni sami po sebi ne mogu ublažiti potražnju među civilnim stanovništvom. Albanija, koja je uvela strože kontrole,

zabeležila je privremeni pad, čime se naglašava važnost robusnog sprovođenja zakona i kontinuirane javne komunikacije koji prate zakonodavne promene.

Promene u motivima za nabavljanje vatrenog oružja odražavaju simbolički i praktični uticaj zakonodavstva. Podaci iz ispitivanja ukazuju na to da se razlozi za nabavljanje vatrenog oružja među stanovništvom menjaju kao odgovor na zakonodavne promene. U periodima nakon reformi (npr. između 2016. i 2022. godine), motivi kao što su lov i rekreacija dobijaju na značaju u nekim jurisdikcijama, dok motivi samoodbrane postaju izraženiji u drugim. Ovi trendovi sugerišu da zakonodavstvo može usmeravati ne samo ponašanje, već i narative o upotrebi vatrenog oružja, čime se dodatno potvrđuje važnost percepcije za oblikovanje potražnje.

Pouzdana podaci iz vremenskih serija ključni su za delotvorno upravljanje vatrenim oružjem. Pregledom je identifikovan nedostatak standardizovanih, longitudinalnih podataka među jurisdikcijama o izdavanju dozvola, posedovanju vatrenog oružja i oružanom nasilju. Bez doslednog praćenja, teško je proceniti efekte zakonodavstva ili identifikovati nove obrasce potražnje. SEESAC i njegovi partneri su u dobroj poziciji da predvode napore usklađivanja podataka, čime će se omogućiti bolje regionalno upoređivanje, analiza trendova i osmišljavanje politika i programa.

Preporučuju se ciljana istraživanja tržišta radi razumevanja pokretača potražnje na nelegalnom tržištu. Kao dopuna analizama iz ispitivanja i fokus grupa, od ključne je važnosti dublje istražiti dinamiku nelegalnog tržišta. Studije slučaja koje ispituju međusobne interakcije cena vatrenog oružja, njegove dostupnosti i policijskih kontrola između jurisdikcija mogle bi pokazati kako zakonodavni okviri utiču na legalnu i nelegalnu trgovinu. Praćenje fluktuacija u cenama i legalnog i nelegalnog vatrenog oružja pre i posle velikih reformi pružilo bi jasniju sliku o uticaju politika, čime bi se omogućile prilagodljivije intervencije zasnovane na dokazima.

Strateške preporuke

Smanjenje potražnje za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu zahteva sveobuhvatnu strategiju zasnovanu na dokazima koja obuhvata i (nedozvoljeno) nabavljanje vatrenog oružja i njegovu zloupotrebu.

U ovom delu se predstavlja niz preporuka za buduće politike, zasnovanih na nalazima regionalnih ispitivanja, fokus grupa, konsultacija sa ekspertima i analize slučaja. Predlozi su osmišljeni da podrže organe vlasti, organizacije civilnog društva i druge partnere u jačanju upravljanja vatrenim oružjem i smanjenju potražnje kako za legalnim tako i nelegalnim oružjem. Preporuke naglašavaju značaj longitudinalnih sistema podataka, kampanja podizanja svesti javnosti, izgradnje poverenja u bezbednosne institucije, izdavanja dozvola zasnovanog na proceni rizika i koordinisanog regionalnog delovanja.

Integrisanjem preventivnih mera, obrazovnih mera i mera sprovođenja zakona, kao i usklađivanjem odgovora na lokalnom nivou, nivou jurisdikcija i prekograničnom nivou, Zapadni Balkan može napredovati ka sigurnijem, transparentnijem i odgovornijem okviru za kontrolu vatrenog oružja u posedu civila.

Ojačati longitudinalne i usklađene sisteme podataka i istraživanja tržišta radi praćenja potražnje za vatrenim oružjem i njegove zloupotrebe na Zapadnom Balkanu.

Uprkos nedavnim unapređenjima, nedostatak standardizovanih podataka iz vremenskih serija o legalnom i nelegalnom posedovanju vatrenog oružja, izdavanju dozvola, zaplenama i oružanom nasilju smanjuje mogućnost za procenu potražnje i pripreme odgovarajućih intervencija. Regionalne vlasti, uz podršku regionalnih tela kao što je SEESAC, trebalo bi da daju prioritet usklađivanju podataka između jurisdikcija i poboljšanju kvaliteta podataka kako bi se tendencije pratile tokom vremena. Pouzdane metrike su ključne za procenu uticaja zakonodavstva, identifikaciju žarišta nedozvoljenih aktivnosti i usmeravanje ciljanih intervencija.

U saradnji sa lokalnim istraživačkim institucijama, SEESAC bi takođe mogao da predvodi regionalnu inicijativu za mapiranje i praćenje dinamike tržišta vatrenog oružja, uključujući kretanja cena, rute nedozvoljene trgovine i nedostatke u sprovođenju zakona. To bi uključivalo naručivanje ciljanih istraživanja na nivou jurisdikcija, izradu usklađenog okvira za praćenje aktivnosti na crnom tržištu i uspostavljanje centralne baze podataka koja bi pomogla u kreiranju politika zasnovanih na dokazima. Nalazi bi mogli da posluže kao baza informacija za sisteme ranog upozoravanja koji predviđaju promene na tržištu, kao i strateške dijaloge usmerene na usklađivanje zakonodavstva i jačanje prekogranične koordinacije u sprovođenju zakona.

Osmisliti i sprovesti strateške kampanje podizanja svesti i edukativne kampanje.

Kako bi se smanjila društvena sklonost ka vatrenom oružju, vlasti i civilno društvo na Zapadnom Balkanu trebalo bi da razviju ciljne javne kampanje usmerene posebno na mlade i odrasle muškarce (u riziku). Edukativni sadržaji trebalo bi da budu uključeni u školske programe od ranog uzrasta, sa fokusom na rizike za porodicu i prijatelje u vezi sa zloupotrebom vatrenog oružja i opasnim sadržajima na internetu. Trebalo bi uvesti programe medijske pismenosti kako bi se mladima pomoglo da kritički procene veličanje oružja u filmovima, muzici i video igrama. Partnerstvo sa edukatorima, civilnim društvom i omladinskim organizacijama može pomoći da se poruke prenesu na zanimljive i kontekstualno relevantne načine. Javne kampanje bi trebalo prilagoditi konkretnim okolnostima svake jurisdikcije i osmisliti tako da spreče normalizaciju i međugeneracijski prenos pozitivnih stavova prema nedozvoljenom vatrenom oružju i njegovoj zloupotrebi.

Istovremeno, institucije bi trebalo da iskoriste tradicionalne i društvene medije tako što će obučiti novinare/ke o odgovornim praksama izveštavanja i angažovati

influensere i javne ličnosti kako bi oblikovali konstruktivnije narative o vatrenom oružju, između ostalog u vezi sa muškim identitetom, bezbednošću i tradicijom. Ovo bi moglo obuhvatiti zajedničko kreiranje sadržaja sa uvaženim lokalnim ličnostima – sportistima, verskim vođama i umetnicima – kako bi se diskreditovala veza između vatrenog oružja i snage, statusa ili patriotizma. Redovne javne servisne informacije mogle bi da promovišu alternativne ličnoj zaštiti pomoću oružja i istaknu dugoročne društvene i psihološke negativne posledice koje izazva zloupotreba vatrenog oružja. Poruke bi trebalo da budu kontinuirane, vidljive i evaluirane prema uticaju kako bi se obezbedile dugoročne promene u ponašanju i stavovima.

Fokusirati se na unapređenje stvarne i percipirane bezbednosti i jačanje poverenja u institucije.

Rasprostranjena potražnja za vatrenim oružjem često je ukorenjena u osećaju lične nebezbednosti, nepoverenju u javne institucije i dugotrajnim strepnjama povezanim sa trenutnim i/ili prošlim oružanim sukobima. Vlasti moraju preduzeti proaktivne korake radi jačanja javne bezbednosti i mehanizama krivičnog pravosuđa, posebno policijskih jedinica koje su vidljive, inkluzivne i odgovaraju na lokalne probleme. Integrisanje prevencije zloupotrebe vatrenog oružja u šire strategije smanjenja kriminala i nasilja u porodici od ključne je važnosti, jer žene i mladi često navode zaštitu kao glavni razlog za interesovanje za vatreno oružje. Policijske jedinice bi trebalo obučiti o pristupima zasnovanim na razumevanju traume i opremiti ih za rad sa zajednicama koje osećaju posledice ratnog nasleđa, društvene isključenosti ili kriminalnog zastrašivanja.

Pored toga, vlasti bi mogle da prošire i promovišu anonimne, bezbedne mehanizme za prijavljivanje koji stanovnicima omogućavaju da podele zabrinutosti u vezi sa nelegalnim oružjem bez straha od odmazde. Ove sisteme trebalo bi da podrže timovi za brze intervencije sposobni da reaguju na pretnje povezane sa vatrenim oružjem, posebno u porodicama ili školama, pre nego što nasilje eskalira. Pravosudne institucije, sa svoje strane, moraju da obezbede da se kazne za nedozvoljeno posedovanje, nedozvoljenu trgovinu i zloupotrebu primenjuju dosledno i transparentno, između ostalog i u slučajevima kada su zloupotrebe povezane sa akterima iz javnih institucija. Pokazivanjem nepristrasnosti i profesionalizma, sistem krivičnog pravosuđa može postepeno smanjiti valjanost opravdanja za naoružavanje pojedinaca i ojačati oslanjanje javnosti na vladavinu prava. SEESAC može podržati ovu agendu tako što će pomoći u prekograničnom učenju, izraditi indikatore rizika od vatrenog oružja za raspoređivanje policijskih snaga i pružiti podršku u razvoju programa obuka usklađenih sa regionalnim okolnostima.

Ojačati i operacionalizovati sisteme izdavanja dozvola za vatreno oružje kroz pristup zasnovan na riziku i prevenciji

Izdavanje dozvola za vatreno oružje na Zapadnom Balkanu ne bi trebalo da služi samo kao mehanizam kontrole pristupa, već kao proaktivan alat javne bezbednosti usmeren na identifikovanje i isključivanje visokorizičnih pojedinaca. Kako bi se to postiglo, vlasti

mogu unaprediti postojeće sisteme institucionalizovanjem obaveznih, standardizovanih psiholoških procena i značajnim pooštavanjem bezbednosnih provera, posebno u vezi sa istorijatom nasilja u porodici, vezama sa kriminalom, rizičnim ponašanjima i problemima sa mentalnim zdravljem. Nadzor nad privatnim zdravstvenim ustanovama bi se takođe mogao unaprediti kako bi se sprečile površne ili falsifikovane procene. Trebalo bi povremeno ponavljati sprovođenje mehanizama za proveru kako bi se uzele u obzir promene u ličnim okolnostima. Podizanje zakonskog starosnog praga za posedovanje oružja na 25 godina i razmatranje saglasnosti supružnika ili porodice mogli bi pružiti dodatne slojeve zaštite u osetljivim domaćinstvima.

Jednako je važan i robustan sistem praćenja nakon izdavanja dozvole za vatreno oružje. Vlasti treba da institucionalizuju periodične, obavezne terenske kontrole koje sprovode obučeni stručnjaci radi provere bezbednog čuvanja, kontinuiteta posedovanja i podobnosti. Ove provere treba da se zasnivaju na jasnim protokolima, pri čemu bi znaci upozorenja automatski pokretali dodatnu proveru ili oduzimanje dozvole. Znanja lokalne policije, koja se već neformalno koriste na nekim mestima, trebalo bi formalno integrisati u procese donošenja odluka. Baze podataka u jurisdikcijama takođe treba digitalizovati, povezati i učiniti interoperabilnim između sistema policije, pravosuđa i zdravstva kako bi se obezbedila ažurnost u realnom vremenu i automatska upozorenja. SEESAC može podržati ove reforme kroz pomoć u razmeni iskustava na regionalnom nivou, izradu tehničkih smernica i pružanje obuka kako bi se osigurao jedinstveni, na riziku zasnovani pristup izdavanju dozvola za vatreno oružje u svim jurisdikcijama.

Promovisanje odgovornog posedovanja i proširenje legalnih puteva za razoružanje

Smanjenje dostupnosti vatrenog oružja, naročito nelegalnog ili nebezbedno držanog, zahteva održive strategije utemeljene u zajednicama koje kombinuju dobrovoljno razoružanje sa promovisanjem odgovornog posedovanja. Vlasti treba da institucionalizuju redovne amnestije i kampanje, uz vidljivu javnu promociju, medijske poruke i praktične podsticaje poput umanjenja računa za komunalne usluge, lokalnih poreskih olakšica ili pristupa subvencionisanim uslugama. Kao što se pokazalo u prethodnim inicijativama širom regiona, uspeh se uvećava obezbeđivanjem anonimnosti, garancijama da neće biti krivičnog gonjenja i aktivnim uključivanjem ličnosti iz zajednice, opštinskih vlasti i organizacija civilnog društva. U regionima sa nasleđem oružanih sukoba i nepoverenjem u javne vlasti, lokalno prilagođene poruke i rad sa stanovništvom zasnovan na razumevanju traume mogu pomoći u prevazilaženju skepticizma i normalizaciji razoružanja.

Paralelno sa time, mora se izgraditi jača kultura odgovornog posedovanja oružja putem edukacije javnosti i sprovođenja propisa. Zvaničnici bi trebalo da prošire kampanje za bezbedno čuvanje, posebno u ruralnim područjima i područjima sa visokom stopom posedovanja. To se može postići podsticajima poput besplatnih ili subvencionisanih sefova za oružje, dobrovoljnim programima sertifikacije za bezbedno čuvanje i kaznenim merama poput nasumičnih kućnih kontrola nosilaca dozvola. Ove aktivnosti učvršćuju norme javne bezbednosti, dok istovremeno omogućavaju vlastima da identifikuju rizične

uslove pre nego što eskaliraju. Zakonodavni okviri takođe treba da usvoje postepeniji model sprovođenja propisa, u kome se pravi razlika između administrativnih prekršaja (npr. nasleđeno, ali neregistrovano vatreno oružje) i kriminalne upotrebe (npr. oružje korišćeno za zastrašivanje ili napad). Ovakav kalibrisani pristup može podstaći poštovanje zakona bez stvaranje neprijateljskog odnosa sa zakonitim vlasnicima i stvoriti jasnije puteve za dobrovoljnu registraciju ili predaju. SEESAC može imati ulogu katalizatora kroz koordinaciju razmene najboljih praksi, podršku osmišljavanju kampanja i praćenje rezultata u svim jurisdikcijama.

Unapređenje regionalne i institucionalne koordinacije radi smanjenja potražnje za vatrenim oružjem

Nedozvoljena trgovina i nedozvoljeno posedovanje vatrenog oružja na Zapadnom Balkanu imaju međujurisdiksijsku prirodu i ne mogu se efikasno rešavati fragmentisanim naporima na nivou pojedinačnih jurisdikcija. Vlasti moraju ubrzati prelazak sa ad hoc koordinacije na formalizovane, institucionalizovane platforme za razmenu obaveštajnih podataka, operativnu saradnju i zajedničko jačanje kapaciteta. Usklađivanje klasifikacija vatrenog oružja, standarda za izdavanje dozvola i protokola za registre je od ključnog značaja kako bi se uklonili nedostaci u propisima koje krijumčari iskorišćavaju, posebno u jurisdikcijama sa slabijim kontrolama ili nedoslednim sprovođenjem propisa. Razlike u zdravstvenom pregledu, minimalnoj starosnoj granici i praksama terenskih kontrola između jurisdikcija trenutno stvaraju slabosti koje organizovane grupe mogu iskoristiti za namerno biranje povoljnijih jurisdikcija radi zaobilaženja strožih kontrola (tzv. *forum shopping*).

Na nivou jurisdikcija, lokalne vlasti treba da unaprede digitalnu infrastrukturu kako bi se obezbedilo praćenje vatrenog oružja u stvarnom vremenu tokom celog njegovog životnog ciklusa, od uvoza i distribucije do krajnjeg vlasnika i onesposobljavanja. Interoperabilne baze podataka treba da povežu ministarstva unutrašnjih poslova, uprave carina, organe iz zdravstvenog sektora, pravosuđa i organe za sprovođenje zakona. Redovne međujurisdiksijske simulacione vežbe, radionice za razmenu informacija i stručne razmene ne samo da mogu poboljšati kapacitete za sprovođenje zakona, već i podstaći institucionalno poverenje i usklađivanje politika. Uspostavljanje nezavisnog regionalnog nadzornog mehanizma za praćenje pridržavanja zajedničkih standarda i objavljivanje javnih pokazatelja učinka može doprineti jačanju odgovornosti. Koordinisani naponi poput onih koje podržava SEESAC mogu pomoći u razbijanju krijumčarskih mreža, rešavanju nedostataka u sprovođenju zakona i sprečiti podriivanje napora na nivou jurisdikcija usled slabije primene zakona u susednim jurisdikcijama.

Povećanje prisustva na internetu i strateških napora u digitalnoj sferi radi promene preferencija u pogledu vatrenog oružja

Oblikovanje percepcija javnosti i smanjenje potražnje za vatrenim oružjem na Zapadnom Balkanu zahtevaju proaktivnu i koordinisanu strategiju digitalnih medija.

Kada je to moguće, vlasti bi trebalo da sarađuju sa tradicionalnim medijima, medijima na internetu i relevantnim organizacijama civilnog društva kako bi promovisale tačno, odgovorno i nesenzacionalističko izveštavanje o incidentima sa vatrenim oružjem, kako bi suzbile veličanje kulture oružja koju su fokus grupe i stručnjaci za mlade označili kao jedan od glavnih problema. Institucionalna transparentnost i medijske obuke takođe su od ključnog značaja. Istovremeno, mora se raditi sa platformama društvenih medija kako bi se ograničio sadržaj koji fetišizuje upotrebu vatrenog oružja, naročito među adolescentima. Lokalne vlasti, civilno društvo i kreatori digitalnog sadržaja – uključujući muzičare, strimere i kreatore video igara – trebalo bi da budu uključeni i zajedno razvijaju poruke protiv nasilja i ispituju mogućnosti dobrovoljnih kodeksa ponašanja za prikazivanje vatrenog oružja u industriji zabave. Protokoli krizne komunikacije, koji se aktiviraju nakon oružanih napada visokog profila, moraju se ojačati kako bi se predupredile dezinformacije, sveli na minimum rizici od imitatora i pažnja usmerila ka resursima za prevenciju.

Paralelnosatime, trebalo bi integrisati dugoročne digitalne kampanje u institucionalne i donatorske programe kako bi se razjasnila konfuzija u javnosti oko legalnog i nelegalnog posedovanja vatrenog oružja i normalizovala dobrovoljna predaja. Ovi napori treba da odu dalje od reaktivnih odgovora na krize i da umesto toga ponude kontinuirano slanje poruka tokom cele godine koje podvlače odgovornosti posedovanja oružja i naglašavaju rizike od zloupotrebe, naročito u kontekstu porodica i mladih. Podaci iz ispitivanja i fokus grupa naglašavaju da strah od kriminala, lična nebezbednost i osećaj muške dužnosti podstiču potražnju, dok razumevanje zakona u javnosti ostaje na niskom nivou. Kampanje moraju biti prilagođene ovim dinamikama, te uključivati uvide iz osluškivanje javnog diskursa i bihevioralnih istraživanja. Poruke treba da budu usmerene ka mladima, emotivno upečatljive i plasirane putem platformi sa visokom stopom interakcije kao što su TikTok, Instagram i YouTube, kao i da koriste jezik koji odražava lokalne kontekste. U kombinaciji sa inicijativama na nivou zajednice i obrazovanjem u školama, strateški rad u digitalnoj sferi može vremenom promeniti norme i ublažiti potražnju za vatrenim oružjem.

Aneks 1.

Pregled izabranih hipoteza o potražnji za vatrenim oružjem

Hipoteza o potražnji	Mehanizam	Ishod	Zapažanja
Percepcija visoke nesigurnosti povećava potražnju za vatrenim oružjem	Preferencije za veću bezbednost i ličnu zaštitu, zaštitu porodice, doma i imovine podstiču legalno i/ili nelegalno nabavljanje/posjedovanje vatrenog oružja.	Da	Podaci iz ispitivanja i fokus grupa navode da je nesigurnost ključni motiv u svim jurisdikcijama, naročito tamo gde je nizak nivo poverenja u institucije (Albanija, Kosovo, BiH).
Iskustvo viktimizacije povećava potražnju za vatrenim oružjem	Preferencija za sprečavanje ponovne lične viktimizacije, viktimizacije porodice ili drugih jača legalno i/ili nelegalno nabavljanje/posjedovanje vatrenog oružja.	Da	Podaci iz fokus grupa i intervjua pokazuju da su žene i mladi navodili ličnu traumu i nasilje u porodici kao faktore povezane sa potražnjom za vatrenim oružjem.
Norme maskuliniteta jačaju potražnju za vatrenim oružjem	Preferencije za zadovoljavanje potrebe za uticajem, statusom i predstavama o muškosti podstiču legalno i/ili nelegalno nabavljanje/posjedovanje vatrenog oružja.	Da	Podaci iz ispitivanja, fokus grupa i intervjua sa ekspertima snažno potvrđuju ovu tvrdnju u svim jurisdikcijama: uloga zaštitnika i međugeneracijska očekivanja podstiču potražnju.
Tradicionalni običaji povezani sa posjedovanjem utiču na potražnju	Preferencije za očuvanje kontinuiteta sa preovlađujućim normama i očekivanjima podstiču legalno i/ili nelegalno nabavljanje/posjedovanje vatrenog oružja (to uključuje slavljeničko pucanje, predstave o nezavisnosti).	Da	Podaci iz ispitivanja, fokus grupa i intervjua pokazuju da postoje jake kulturološke sklonosti ka vatrenom oružju (posebno za lov), kao i ceremonijalne i simbolične veze (posebno u BiH i Crnoj Gori).
Lov u svrhu egzistencije može oblikovati potražnju za vatrenim oružjem	Preferencije za vatreno oružje mogu biti određene potrebama egzistencije, naročito u vezi sa lovištima.	Delimično	Podaci iz ispitivanja i fokus grupa pokazuju da je lov veliki motiv, premda više iz rekreativnih razloga nego iz egzistencijalnih potreba.

Hipoteza o potražnji	Mehanizam	Ishod	Zapažanja
Laka dostupnost vatrenog oružja pojačava potražnju	Postojana preferencija i sniženi troškovi vatrenog oružja (usled visoke dostupnosti) doprinose legalnom i/ili nelegalnom nabavljanju/posedovanju vatrenog oružja.	Delimično	Iako je uzročna-posledična veza ove tvrdnje složena, anegdotalni dokazi sugerišu da dostupnost ratnih zaliha i slaba primena zakona održavaju potražnju, naročito na nelegalnom tržištu.
Strogi propisi o vatrenom oružju smanjuju potražnju za zakonitim oružjem	Rast troškova za nabavljanje vatrenog oružja usled primene pravila i propisa može smanjiti dodatno zakonito posedovanje.	Ne nužno	Dokazi iz statističkog pregleda pokazuju da strogi zakoni mogu smanjiti štetne posledice povezane sa vatrenim oružjem, ali ne nužno i samo posedovanje u svim jurisdikcijama.
Zakonodavstvo o vatrenom oružju i intervencije mogu uticati na viktimizaciju	Uvođenje i primena zakona o izdavanju dozvola i posedovanju vatrenog oružja potencijalno mogu imati efekat na smanjenje određenih oblika viktimizacije.	Da	Pregled administrativnih podataka pokazuje opšti pad stopa ubistava, samoubistava i drugih krivičnih dela povezanih sa vatrenim oružjem u većini jurisdikcija nakon reformi. Potrebna je detaljnija statistička analiza uzročno-posledičnih veza.
Direktive EU povećavaju potražnju za određenim kategorijama vatrenog oružja	Usklađivanje zakonodavstva o vatrenom oružju sa direktivama EU koje zabranjuju vatreno oružje kategorije A može doprineti većem nabavljanju vatrenog oružja kategorije B. ⁶¹	Nedovoljno dokaza	Iako je u teoriji moguće, nema podataka iz regiona koji podržavaju ovu tvrdnju. Potrebna je dodatna analiza.
Masovni oružani napad može rezultirati smanjenjem potražnje za vatrenim oružjem	Psihološki i emocionalni šok nakon masovnih oružanih napada može promeniti preferencije za vatreno oružje i, ukoliko nakon njih uslede zakonodavna ograničenja, povećati cene. ⁶²	Delimično	Prema podacima iz fokus grupa, privremene suspenzije dozvola i negativna reakcija javnosti dovele su do smanjene prodaje nakon napada 2023. godine u Srbiji. Potrebna je detaljnija analiza kako bi se ovi trendovi potvrdili.

61 Prema direktivi EU o vatrenom oružju (2017), vrste vatrenog oružja se definišu u kategorije A, B i C. Kategorija A je zabranjena osim za određena lica. Vatreno oružje kategorije B zahteva „odobrenje“. Vatreno oružje kategorije C mora biti prijavljeno, ali ne zahteva odobrenje. Vatreno oružje kategorije A uključuje sve automatske i poluautomatske puške i pištolje sa okvirima kapaciteta većim od 10 metaka (za puške) i 20 metaka (za pištolje).

62 Alternativna hipoteza, da masovni oružani napadi mogu povećati potražnju, prisutna je u SAD, što se smatra anomalijom u ovom pogledu.

Hipoteza o potražnji	Mehanizam	Ishod	Zapažanja
Nove tehnologije poput 3D štampanja mogu povećati potražnju	Decentralizovana proizvodnja vatrenog oružja, kao i konkretnih sklopova i delova, mogla bi značajno smanjiti troškove (u stvarnim i relativnim okvirima) i povećati potražnju.	Nedovoljno dokaza	Nema jasnih dokaza u regionu koji bi potvrdili ovu dinamiku, iako je to validan novi rizik.
Veličanje i reklamiranje vatrenog oružja na internetu	Izloženost sajtovima na internetu koji veličaju vatreno oružje može ojačati preferencije, dok pristup vatrenom oružju po sniženim cenama na sajtovima na Darknetu može smanjiti njegovu cenu.	Nedovoljno dokaza	Više fokus grupa je istaklo da normalizacija i veličanje vatrenog oružja u medijima mogu uticati na potražnju. Korišćenje Darkneta je takođe nedovoljno istraženo u regionu.

Aneks 2.

Objašnjenje pokretača izabranih faktora potražnje i zaštitnih faktora

	Faktori rizika i zaštitni faktori	Objašnjenje pomoću teorije potražnje
Pojedinac	Muškarac mlađeg do srednjeg životnog doba (rizik)	Povećava <i>preferenciju</i> za vatreno oružje usled normi maskuliniteta, uticaja vršnjaka/okruženja i kulturoloških asocijacija sa snagom, zaštitom i statusom.
	Percepcija nesigurnosti (rizik)	Povećava <i>preferenciju</i> za posedovanje vatrenog oružja kao mehanizma samoodbrane, naročito tamo gde je poverenje u institucije slabo.
	Iskustvo viktimizacije (rizik)	Pokreće <i>preferenciju</i> kroz traumu, emocionalnu potrebu za kontrolom i strah od ponavljanja incidenata.
	Kriminalni dosije (rizik)	Ograničava legalni pristup (<i>visoka cena</i>), ali <i>povećava preferenciju</i> za nelegalne kanale; često povezano sa potražnjom za oružjem kojem se ne može ispratiti poreklo.
	Uključenost u kriminalne aktivnosti (rizik)	Direktno povećava <i>pristup</i> nelegalnim tržištima i <i>smanjuje troškove nabavljanja</i> , čineći vatreno oružje i poželjnim i dostupnim.
	Žena mlađeg do srednjeg životnog doba (zaštitni)	Smanjuje <i>preferenciju</i> usled kulturoloških percepcija, averzije prema riziku i zabrinutosti zbog zloupotrebe; izuzeci u kontekstima nasilja u porodici.
	Percepcija sigurnosti i bezbednosti (zaštitni)	Smanjuje <i>preferenciju</i> za vatreno oružje, posebno za samoodbranu, kroz veće oslanjanje na zaštitu od strane institucija.
	Viši nivo obrazovanja i/ili prihoda (zaštitni)	Može smanjiti <i>preferenciju</i> kroz povećanu svest, ali <i>povećava resurse</i> za legalno nabavljanje i bezbedno čuvanje.
	Svest o rizicima i obuka o bezbednom rukovanju (zaštitni)	Smanjuje <i>preferenciju</i> i <i>normalizuje odgovorno ponašanje</i> ; zaštitni faktor od impulsivne ili simboličke zloupotrebe.

	Faktori rizika i zaštitni faktori	Objašnjenje pomoću teorije potražnje
Domaćinstvo	Prisustvo vatrenog oružja kod kuće (rizik)	Povećava <i>preferenciju</i> kroz upoznatost i normalizaciju; rizik se pojačava ako se oružje ne čuva bezbedno ili se zloupotrebljava.
	Izloženost međuljudskom nasilju i zloupotrebi psihoaktivnih supstanci (rizik)	Povećava <i>preferenciju</i> zbog pojačanog straha, percipirane nestabilnosti i normalizacije nasilja.
	Nema vatrenog oružja kod kuće (zaštitni)	Smanjuje i <i>preferenciju</i> i <i>pristup</i> , služi kao ograničenje u formiranju potražnje, naročito među mladima.
	Bezbedno čuvanje vatrenog oružja kod kuće (zaštitni)	Smanjuje rizik od zloupotrebe, impulsivnih reakcija ili krađe; smanjuje <i>efektivni pristup</i> uz zadržavanje posjedovanja.
	Pozitivno roditeljstvo i podrška vršnjačke grupe (zaštitni)	Smanjuje <i>preferenciju</i> kroz modelovanje nenasilnog ponašanja i emocionalnu regulaciju; povezano sa smanjenim veličanjem oružja.
	Neodobranje od strane porodice ili partnera (zaštitni)	Smanjuje <i>preferenciju</i> kroz odvrćajuće faktore iz odnosa sa drugima, naročito među neodlučnima ili onima sklonim izbegavanju rizika.
Zajednica	Društvene norme koje normalizuju upotrebu oružja (rizik)	Povećavaju <i>preferenciju</i> kroz kulturnu validaciju (npr. slavljeničko pucanje, imidž „heroja“).
	Nasilje u zajednici i istorijske tenzije (rizik)	Održavaju ili povećavaju <i>preferenciju</i> , naročito u zajednicama sa traumom izazvanom sukobima ili percipiranim etničkim tenzijama.
	Slaba društvena kohezija i efikasnost (rizik)	Povećava <i>preferenciju</i> za strategije samopomoći poput naoružavanja, naročito kada se formalne institucije doživljavaju kao odsutne ili pristrasne.
	Društvene norme koje obeshrabruju upotrebu vatrenog oružja (zaštitni)	Smanjuju <i>preferenciju</i> promovisanjem stigme ili nenasilnog rešavanja sukoba; učvršćuju ih lokalne vođe i institucije.
	Stabilnost okoline i obrazovna postignuća (zaštitni)	Stabilizuje razvojne putanje mladih i smanjuje izloženost rizičnim okruženjima; ograničava formiranje <i>preferencije</i> .
	Mali broj incidenata sa vatrenim oružjem u zajednici (zaštitni)	Stabilizuje razvojne putanje mladih i smanjuje izloženost rizičnim okruženjima; ograničava formiranje <i>preferencije</i> .

	Faktori rizika i zaštitni faktori	Objašnjenje pomoću teorije potražnje
Društvo	Norme maskuliniteta i časti (rizik)	Povećavaju <i>preferenciju</i> za posedovanje, naročito kada su povezane sa zaštitom, nasleđem ili statusom.
	Visoki nivoi nejednakosti (rizik)	Povećavaju <i>preferenciju</i> među marginalizovanim stanovništvom koje vatreno oružje percipira kao sredstvo zaštite ili osnaživanja.
	Nisko poverenje u bezbednosne institucije (rizik)	Podriva oslanjanje na javnu bezbednost, povećava <i>preferenciju</i> za lično vatreno oružje, uključujući nelegalno.
	Nestabilnost nakon sukoba (rizik)	Učvršćuje <i>preferenciju</i> zasnovanu na strahu, često povezanu sa nesigurnošću identiteta i zajedničkom traumom.
	Prisustvo organizovanog kriminala (rizik)	Smanjuje <i>cenu</i> , povećava <i>pristup</i> i povećava <i>preferenciju</i> kroz normalizaciju u kriminalizovanim okruženjima.
	Onlajn i tehnološki podsticajni faktori (rizik)	Povećavaju <i>pristup</i> i smanjuju <i>cenu</i> putem nelegalnih kanala; normalizuju potražnju kroz veličanje u digitalnoj sferi.
	Poverenje javnosti u institucije (zaštitni)	Smanjuje <i>preferenciju</i> za alate za samoodbranu jačanjem poverenja u pravične i pouzdane bezbednosne institucije.
	Norme koje favorizuju rodnu ravnopravnost (zaštitni)	Suprotstavljaju se potražnji podstaknutoj maskulinitetom i smanjuju <i>preferenciju</i> , naročito među mlađim muškarcima.
	Niska nejednakost i društvena ulaganja (zaštitni)	Podstiču stabilnost i smanjuju potražnju zasnovanu na marginalizaciji ili nezadovoljstvu.
	Percepcija delotvornih propisa o vatrenom oružju i njihovog sprovođenja (zaštitni)	Povećava <i>cenu</i> (putem barijera) i smanjuje <i>preferenciju</i> , naročito u kombinaciji sa pravičnim sprovođenjem.

Aneks 3.

Statistička analiza prediktorskih i diskriminacionih varijabli

Prethodna istraživanja ukazuju na to da su pojedinci koji izražavaju želju za posjedovanjem vatrenog oružja i imaju više iskustva u situacijama koje uključuju vatreno oružje skloniji ispoljavanju pozitivnih stavova prema posjedovanju i upotrebi vatrenog oružja. Kako bi ispitao ove pretpostavke, SEESAC je sproveo diskriminacionu analizu – multivarijantnu statističku procenu koja predviđa pripadnost grupi – koristeći rezultate ispitivanja iz svih 6 jurisdikcija.⁶³

Nalazi ukazuju na to da su statistički najrobusniji prediktori potražnje za vatrenim oružjem odobravanje posjedovanja vatrenog oružja⁶⁴, prethodno iskustvo rukovanja vatrenim oružjem i prihvatljivost upotrebe vatrenog oružja u izabranim scenarijima.⁶⁵ Manje robusne veze su uočene u odnosu na percepciju ispitanika/ca o efektima univerzalnog pristupa vatrenom oružju i iskustvu sa vatrenim oružjem u nasilnim kontekstima.

Diskriminacione varijable	Koeficijenti
Odobranje posjedovanja vatrenog oružja	,65
Iskustvo rukovanja vatrenim oružjem	,55
Odobranje upotrebe vatrenog oružja u odabranim okruženjima	,33
Percipirani efekat univerzalnog pristupa vatrenom oružju na stope kriminala	,16
Iskustvo sa vatrenim oružjem u nasilnim kontekstima	,02

63 Analiza je obuhvatila pet specifičnih varijabli: (1) iskustvo rukovanja vatrenim oružjem, (2) iskustvo sa vatrenim oružjem u nasilnom kontekstu, (3) slaganje sa određenim tvrdnjama koje podržavaju posjedovanje vatrenog oružja, (4) nivo prihvatljivosti upotrebe vatrenog oružja u izabranim situacijama i (5) percipirani efekat univerzalnog pristupa vatrenom oružju na stope kriminala.

64 Odobravanje je utvrđeno na osnovu četiri pitanja: svaki odrasli muškarac treba da poseduje vatreno oružje; svaka odrasla žena treba da poseduje vatreno oružje; posjedovanje vatrenog oružja je važan deo nacionalnog identiteta; vaša jurisdikcija treba da usvoji blaže, manje restriktivne zakone o posjedovanju i upotrebi malokalibarskog oružja.

65 Prihvatljivi konteksti uključivali su: tokom proslava, za samoodbranu u slučajevima kada neko drugi prvi napadne, za samoodbranu u slučajevima kada postoji rizik od napada i za pretnju/nanošenje štetnih posledica/kažnjavanje drugih.

Izabrane reference

Abbasi, H. 2021. What's behind far-right trend of using 3D tech to make guns?, Al Jazeera, 31 July. <https://www.aljazeera.com/news/2021/7/31/what-behind-far-right-trend-using-3d-tech-make-guns>

Al Jazeera 2023. Eight children, security guard killed in Belgrade school shooting, 3 May. <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/3/school-shootout-kills-one-injures-five-in-serbias-belgrade>

Arsovska, J. 2015. Decoding Albanian Organised Crime: Culture, Politics, And Globalisation, University of California Press. <https://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt13x1h1s>

Arsovska, J. 2014. Introduction: Illicit Firearms Market in Europe and Beyond. *European Journal on Criminal Policy Research* 20, 295–305. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10610-014-9254-6#cities>

Arsovska, J. 2008. Illicit arms trafficking and the limits of rational choice theory: the case of the Balkans, *Trends in Organised Crime* 11, October 22. https://www.academia.edu/12994251/Illicit_arms_trafficking_and_the_limits_of_rational_choice_theory_the_case_of_the_Balkans

---

Arsovska, J. and Zabyelina, Y. 2014. 'Irrationality, Liminality and the Demand for Illicit Firearms in the Balkans and the North Caucasus'. *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 20, Issue 3, 399-420. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10610-014-9231-0#citeas>

Bennett, C. and Saferworld. 2011. Public perceptions of safety and security in Kosovo: Time to act, May. <https://www.saferworld.org.uk/resources/publications/553-public-perceptions-of-safety-and-security-in-kosovo>

Bice, D. and Hemley, D. 2002. The Market for New Handguns: An Empirical Investigation, *The Journal of Law and Economics* (45) 1. https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-Analysis-Report_NORTH-MACEDONIA.pdf <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/324656>

Boerman, F., et al. 2017. Nationaal dreigingsbeeld 2017: Georganiseerde criminaliteit [National threat assessment 2017: Organised crime], Driebergen: Dienst Landelijke Informatieorganisatie. <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/onderwerpen/nationaal-dreigingsbeeld/2017/nationaal-dreigingsbeeld-2017.pdf>

-
- Borgogna, N., McDermott, R. and Brasil, K. 2022. The precarious masculinity of firearm ownership, *Psychology of Men and Masculinities* 23(2). <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2Fmen0000386>
-
- Brauer, J. and Muggah, R. 2007. Completing the Circle: Building a Theory of Small Arms Demand, *Contemporary Security Policy* 27(1). <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13523260600603279?journalCode=fcsp20>
-
- British Broadcasting Corporation (BBC). 2021. Spain dismantles workshop making 3D-printed weapons, BBC, 19 April. <https://www.bbc.com/news/world-europe-56798743>
-
- Bronic, A. and Vasovic, A. 2023. Man with neo-Nazi symbols kills 8 in second Serbia mass shooting, 5 May. <https://www.reuters.com/world/europe/two-killed-several-injured-serbian-village-shooting-2023-05-04/>
-
- Calcut, R., et al. 2019. Effects of mass shootings on gun sales: a 20-year perspective, *Journal of Trauma Acute Care and Surgery* 87(3). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7369030/>
-
- Carapic, J. 2014. Handgun Ownership and Armed Violence in the Western Balkans, SAS Issue Brief, September. <https://www.smallarmssurvey.org/resource/handgun-ownership-and-armed-violence-western-balkans-av-issue-brief-4>
-
- Centre for Peace and Disarmament Education and Saferworld. 2005. Turning the Page: Small Arms and Light Weapons in Albania, December. <https://www.files.ethz.ch/isn/15132/Albania.pdf>
-
- Chaudhri, V. and Geanakoplos, J. 1998. A note on the economic rationalization of gun control, *Economic Letters* 58. <http://dido.econ.yale.edu/~gean/art/1998-el58.pdf>
-
- Coe, J. and Smith H. 2003. Action Against Small Arms: A resource and training handbook, Oxfam GB. <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/122687/bk-action-against-small-arms-contents-010103-en.pdf?sequence=20&isAllowed=y>
-
- Cohn, A. 2004. Shooters: Myths and Realities of America's Gun Culture. Oxford UP. <https://www.abebooks.com/signed-first-edition/Shooters-Myths-Realities-Americas-Gun-Cultures/31263997716/bd>
-
- Conley, M. 2018. Motivational Influences on the American Gun Debate, PhD Thesis, Columbia University School of Arts and Sciences. <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8698KZM/download>
-
- Cook, P.J. and Ludwig, J. 2019. Understanding Gun Violence: Public Health vs Public Policy, *Journal of Policy Analysis and Management* 38(3). <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/pam.22144>

Cook, P.J. and Pollack, H.A. 2017. Reducing Access to Guns by Violent Offenders, *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, Vol. 3(5), October. <https://www.jstor.org/stable/10.7758/rsf.2017.3.5.01>

Ćopić, S. and Dokmanović, M. 2022. A snapshot of illicit firearm-trafficking and gun violence in Serbia. In: *Pulling the trigger: gun violence in Europe*. Flemish Peace Institute, Brussels, pp. 265-313. ISBN 9789464074192. <http://iriss.idn.org.rs/1100/>

Council of the European Communities. 1991. Council Directive 91/477/EEC of 18 June 1991 on control of the acquisition and possession of weapons, *EUR-Lex*, 18 June. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31991L0477>

Cvetković, V. 2006. Srpsko društvo i „kultura oružja“, *Sociologija*, 48 (1). <https://doiserbia.nb.rs/img/doi/0038-0318/2006/0038-03180601039C.pdf>

Davis, I. 2002. Small arms and light weapons in the Federal Republic of Yugoslavia, *The nature of the problem*, *Saferworld*, May. <https://www.files.ethz.ch/isn/124881/SALW%20Yugo.pdf>

Dent, K., Veilleux-Lepage, Y., and Zuppello, M. 2023. Risks and Challenges in Online Communities for 3D-Printed Firearms Among Extremists and Terrorists, *Global Internet Forum to Counter Terrorism*, 20 September. <https://gifct.org/wp-content/uploads/2023/09/GIFCT-23WG-0823-3DPrinting-1.1.pdf>

Doukas, D. 2010. Targeting the Gun Question: The ‘Culture War’ in Scope. *Anthropology Now* 2(3). <https://anthronow.com/print/targeting-the-gun-question-the-culture-war-in-scope>

Duquet, N. and Auweel, D. 2021. Targeting gun violence and trafficking in Europe. Brussels: Flemish Peace Institute. <https://vlaamsvredesinstituut.eu/wp-content/uploads/2021/12/TARGET-OnlineVersion.pdf>

Duquet, N., and Goris, K. 2018. Firearms acquisition by terrorists in Europe, *Research Findings and Policy Recommendations of Project SAFTE*. https://vlaamsvredesinstituut.eu/safte/files/vrede_syntheserapport_safte_lr.pdf

---

Duquet, N. and Van Alstein, M. 2021. Firearms and Violent Deaths in Europe. Brussels: Flemish Peace Institute. https://vlaamsvredesinstituut.eu/wp-content/uploads/2019/03/firearms_and_violent_deaths_in_europe_web.pdf

---

Duquet, N. and Dressler, M. 2020. Illicit firearms trafficking in Europe during and after COVID-19, *Flemish Peace Institute*. <https://vlaamsvredesinstituut.eu/en/newspost/illicit-firearms-trafficking-in-europe-during-and-after-covid-19/>.

Đurđević-Lukić S. 2014. Small Arms and Human Security in the Western Balkans: Beyond Conflict and Fatal Victims, Paper presented at the Second International Conference on Human Security (Y20HS), 7-8 November. <https://publicpolicy.rs/files/>

Small%20Arms%20and%20Human%20Security%20in%20the%20Western%20Balkans-Svetlana%20Djurjjevic.pdf

---

Erchlich, I. and Saito, T. 2010. Taxing Guns vs Taxing Crime: An Application of the Market for Offences Model, NBER Working Paper 16009. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w16009/revisions/w16009.rev0.pdf

---

EURACTIV. 2022. Europol keeps wary eye on threat from 3D-printed guns, 19 October. <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/europol-keeps-wary-eye-on-threat-from-3d-printed-guns/>

European Commission. 2020. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2020-2025 EU action plan on firearms trafficking, EUR-Lex, 24 July. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0608>

Europol. 2021. Serious and Organised Crime Threat Assessment: A Corrupting Influence: the Infiltration and Undermining of Europe's Economy and Society by Organised Crime. https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf

---

Europol. 2021. Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2021, Publications Office of the European Union. https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/internet_organised_crime_threat_assessment_iocta_2021.pdf

---

Europol. 2017. European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA): Crime in the age of technology. https://www.drugsandalcohol.ie/27012/1/socta_2017.pdf

---

Europol n.d. Illicit firearms trafficking. <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/illicit-firearms-trafficking#:~:text=Illicit%20firearms%20trafficking%20is%20one,of%20organised%20criminal%20groups%20involved>

Faltas, S. 2001. In Search of a 'Best Practice' of Micro-disarmament in Faltas, S. and Di Chiaro, J. (eds) *Managing the Remnants of War: Microdisarmament as an Element of Peacebuilding*. Baden Baden, NOMOS Verlag. https://www.academia.edu/2466731/In_Search_of_a_Best_Practiceof_Micro_disarmament_in_Sami_Faltas_and_Joseph_Di_Chiaro_III_editors_Managing_the_Remnants_of_War_Microdisarmament_as_an_Element_of_Peacebuilding

---

Florquin, N. and Desmarais, A. 2018. Lethal legacies: Illicit firearms and terrorism in France, in: Duquet, N. (Ed.), *Triggering terror: Illicit gun markets and firearms acquisition of terrorist networks in Europe*, Flemish Peace Institute. https://flemishpeaceinstitute.eu/safte/files/project_safte_france.pdf

---

Florquin, N. and Stoneman, S. O. 2004. "A house isn't a home without a gun," SALW Survey, Republic of Montenegro, SEESAC, 31 July. https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/SAS-SEESAC_2004_montenegro_EN.pdf

---

Forum for Civic Initiatives and Saferworld. 2010. A matter of trust: Public perceptions of safety and security in Kosovo, 2009/2010, November. <https://www.saferworld-global.org/resources/publications/491-a-matter-of-trustSEESAC>. 2021. Report on the Gender Analysis of Small Arms Control Legal and Policy Frameworks in North Macedonia. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-Analysis-Report_NORTH-MACEDONIA.pdf

---

Gard, A. 2022. Deadly gun violence, neighborhood collective efficacy and adolescent neurobehavioral outcomes, *PNAS Nexus*, 1(3). <https://academic.oup.com/pnasnexus/article/1/3/pgac061/6633665>

Gensac. 2022. Men and Masculinities: Gender Responsive Small Arms Control, Issue Brief 2, Pathfinders, WILPF and Gensac. https://gensac.network/wp-content/uploads/2022/03/Men-and-Masculinities_final.pdf

---

Goldsmith, A., Halsey, M. and Bright, D. 2020. Taking crime guns seriously: a socio-material perspective, *Criminology and Criminal Justice* (22) 3. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1748895820971319>

Government of Albania. 2019. Small Arms and Light Weapons, Their Ammunition and Explosives Control Strategy, 2019-2024. https://www.seesac.org/f/docs/Albania-1/ENG_Albanian_Strategy_on_Firearms_Control-24-06-2019.pdf

---

Kosovo. 2016. Small Arms, Light Weapons and Explosive Control Strategy and Action Plan, 2017-2021, December. <https://www.seesac.org/f/docs/Kosovo-1/Small-Arms-Light-Weapons-and-Explosive-Control-Strategy-and-Action-Plan-2017---2.pdf>

Republic of Macedonia. 2018. National Small Arms and Light Weapons (SALW) Control Strategy and Action Plan, 2017-2021 (revised version), November. <https://www.seesac.org/f/docs/the-former-Yugoslav-Republic-of-Macedonia/NMK-Strategy-ENG.pdf>

Grillot, S. 2010. Guns in the Balkans: controlling small arms and light weapons in Western Balkans, *Southeast European and Black Sea Studies* 10(2). <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683857.2010.486945?journalCode=fbss20>

Grillot, S., et al. 2004. Traditional patterns of gun ownership and 'gun cultures', *Small Arms Survey*. <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep10730.9.pdf>

Grip, L. 2018. Illegal weapons, gangs and violent extremism in Denmark, in: Duquet, N. (Ed.), *Triggering terror: Illicit gun markets and firearms acquisition of terrorist networks in Europe*, Flemish Peace Institute. https://flemishpeaceinstitute.eu/safte/files/project_safte_denmark.pdf

-
- Gusterson, H. 2013. Making a killing: anthropology and gun violence, *Anthropologist Today* 29(1). https://www.academia.edu/34764437/making_a_killing_anthropology_and_gun_violence_pdf
-
- Hadzovic, D. 2003. Needs Assessment on Small Arms and Light Weapons in Bosnia and Herzegovina, Centre for Security Studies BIH. https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_research02.pdf
-
- Hadzovic, D., i dr. 2012. Istraživanje o malokalibarskom i lakom oružju u Bosni i Hercegovini za period 2010-2011. godine, UNDP, 24. februar. <https://www.undp.org/eurasia/publications/small-arms-survey-2010-2011-bosnia-and-herzegovina>
-
- Hemenway, D. and Miller, M. 2019. Counterpart: Reducing Firearm Violence - why A Public Health Approach Is Helpful, *Journal of Policy Analysis and Management* 38 (3). <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pam.22143>
-
- Hvidemose, D., et al. 2009. Ready or not? Exploring the prospects for collecting illicit small arms and light weapons in Kosovo, July. https://web.archive.org/web/20221202141048/https://www.saferworld.org.uk/downloadfile.php?filepath=downloads/pubdocs/Kosovo_Ready_or_not_%20July09.pdf
-
- Injac Stevović, et al. 2021. Trends in suicide mortality in Montenegro from 2000 to 2018. *Ann Gen Psychiatry* 20, 17. <https://annals-general-psychiatry.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12991-021-00337-3#citeas>
-
- IPSOS. 2025a. Firearms demand and misuse research in the Western Balkans: Perception Survey Report. Belgrade: SEESAC (unpublished).
-
- IPSOS. 2025b. Popular culture online and social listening: a study on shaping firearms demand and risk assessment in Western Balkans. Belgrade: SEESAC (unpublished).
-
- Institute for War and Peace Reporting and Saferworld. 2003. Albania, Kosovo and Macedonia: Armed to the teeth, November. <https://reliefweb.int/report/albania/albania-kosovo-and-macedonia-armed-teeth>
-
- Kadic, O. 2004. Small Arms and Light Weapons Survey (SAS) Bosnia and Herzegovina, Bonn International Center for Conversion (BICC). https://www.academia.edu/665487/Small_Arms_and_Light_Weapons_Survey_SAS_Bosnia_and_Herzegovina
-
- Kalesan, B., et al. 2015. Gun ownership and social gun culture, *BMJ Injury Prevention*, 22(3). <https://injuryprevention.bmj.com/content/22/3/216>
-
- Khakee, A. and Florquin, N. 2003. Kosovo and the Gun: A Baseline Assessment of Small Arms and Light Weapons in Kosovo, UNDP, June. https://www.researchgate.net/publication/238765817_Kosovo_and_the_Gun_A_Baseline_Assessment_of_Small_Arms_and_Light_Weapons_in_Kosovo

---

Koenig, C. and Schindler, D. 2021. Impulse Purchases, Gun Ownership and Homicides: Evidence From a Firearm Demand Shock, *The Review of Economics and Statistics*. <https://direct.mit.edu/rest/article/105/5/1271/107404/Impulse-Purchases-Gun-Ownership-and-Homicides>

Krahe, B., Moller, I., Huesmann R., Kirwil, L., Felber J. and A. Berger. 2011. Desensitization to Media Violence: Links With Habitual Media Violence Exposure, Aggressive Cognitions, And Aggressive Behavior, *Journal of Personal Social Psychology* 100 (4). <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037/a0021711>

Krzalic, A., et al. 2011. Small Arms and Child Safety: Survey on knowledge, attitude and perception on small arms and light weapons and child injuries, Centre for Security Studies (CSS). https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_salw_%20eng_lr.pdf

---

Landerman, J. and Blithe, S. 2018. Culture, Socialization, and Firearms Violence in the United States, *Qualitative Criminology* 7 (1). <https://www.qualitativecriminology.com/pub/v7i1p2/release/1>

Ludwig, J. 2005. Better gun enforcement, less crime, *Criminology and Public Policy* (4) 4. <https://harris.uchicago.edu/files/inline-files/PPP-BetterGunEnforce-2005.pdf>

Ludwig, J. and Cook, P. 2003. Evaluating Gun Policy: Effects on Crime and Violence. Washington DC: Brookings Institute Press. <https://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctvbd8j92>

Matson, K., et al. 2018. Gun Enthusiasm, Hypermasculinity, Manhood Honor and Lifetime Aggression, *Journal of Aggression and Maltreatment and Trauma* 28(2). <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10926771.2017.1420722?journalCode=wamt20>

Mattson, S., Sigel, E. and M. Mercado. 2020. Risk and protective factors associated with youth firearm access, possession or carrying, *American Journal of Criminal Justice* 45. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12103-020-09521-9>

Montenegro. 2018. Strategija za suzbijanje nedozvoljenog posedovanja, zloupotrebe i trgovine malokalibarskim i lakim oružjem i municijom od 2019. do 2025. godine, novembar. <https://www.seesac.org/f/docs/Montenegro-1/MNE-Strategy-and-Action-Plan.pdf>

May, C. 2017. Transnational Crime and the Developing World, *Global Financial Integrity*. https://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2017/03/Transnational_Crime-final.pdf.

McDougall, T., Montolio, D. and Brauer, J. 2020. Modeling the U.S. firearms market: the effects of civilian stocks, crime, legislation and armed conflict, IEB Public Policies Working Paper. <https://ieb.ub.edu/en/publication/2020-6-modeling-the-u-s-firearms-market-the-effects-of-civilian-stocks-crime-legislation-and-armed-conflict/>

Mitrovic, L. 2018. Post-Conflict Societies and Proliferation of Small Arms and Light Weapons, Human Security - Collection of students' papers. https://www.academia.edu/41817162/POST_CONFLICT_SOCIETIES_AND_PROLIFERATION_OF_SMALL_ARMS_AND_LIGHT_WEAPONS_pp_11_23_

Moshary, S., Shapiro, B., and Drango, S. 2022. Preferences for Firearms and Their Implications for Regulation, UC Berkeley Working Paper. <https://www.tse-fr.eu/sites/default/files/TSE/documents/sem2022/io/moshary.pdf>

Muggah, R. 2006. The Other Side of the Coin: Demand for Small Arms, Small Arms Survey, Oxford: OUP. <https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/Small-Arms-Survey-2006-Chapter-06-EN.pdf>

Muggah, R., Atwood, D., and Katz, A. 2016. Demanding Attention: Addressing the Dynamics of Small Arms Demand, Small Arms Survey Working Paper 18. <https://www.smallarmssurvey.org/resource/demanding-attention-addressing-dynamics-small-arms-demand-occasional-paper-18>

Mugumya, G. 2004. From Exchanging Weapons for Development to Security Sector Reform in Albania Gaps and Grey Areas in weapon Collection Programmes Assessed by Local People, United Nations Publication. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=fb853d83710372f12a45744c34f7761698c46de6>

Neville, A. 2022. Understanding EU policy on firearms trafficking, EPRS | European Parliamentary Research Service, February. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698914/EPRS_BRI\(2022\)698914_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698914/EPRS_BRI(2022)698914_EN.pdf)

Oliphant, S., et al. 2019. A scoping review of patterns, motives, and risk and protective factors for adolescent firearm carriage, *Journal of Behavioral Medicine* 42(4). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7182091/>

OSCE. 2022. Perception of the police in Montenegro, 2022. <https://www.osce.org/files/f/documents/a/e/532247.pdf>

Pavlov, T., et al. 2023. Characteristics and prevention of intimate partner femicide-suicide cases committed with a firearm, UNDP. February. <https://www.undp.org/serbia/publications/characteristics-and-prevention-intimate-partner-femicide-suicide-cases-committed-firearm>

Pierre, J. 2019. The psychology of guns: risks, fear and motivated reasoning, *Palgrave Communications* 5(159). <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0373-z>

Politiko. 2022. Forensics expert: It is suspected that 3D weapons are produced in Albania, criminal groups are training in polygons, 5 October. <https://politiko.al/english/e-tjera/eksperti-i-inalistikes-dyshohet-se-ne-shqiperi-po-prodhohen-arme-3d--i468316>

Prezelj, I. 2010. The Small Arms and Light Weapons Problem in the Western Balkans. In: Benedek, W., Daase, C., Dimitrijević, V., van Duyne, P. (eds) Transnational terrorism, organised crime and peace-building. Palgrave Macmillan, London. https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230281479_12

RAND. 2018. The Effects of Minimum Age Requirements, Gun Policy in America series, 22 April. <https://www.rand.org/research/gun-policy/analysis/minimum-age.html>

Persi Paoli, G., Aldridge, J., Ryan, N. and Warnes, R. 2017. Behind the curtain: The illicit trade of firearms, explosives and ammunition on the dark web. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2091.html

---

Rowhani-Rahbar, A. et al. 2023. Income support policies and firearm violence prevention: a scoping review, *Preventive Medicine*, 165. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0091743522001827?via%3Dihub>

Ross, K. et al. 2023. Ecological promotive and protective factors deterring gun carriage for young adults living in communities with high rates of community violence, *Community Psychology*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/jcop.23008>

Saferworld. 2012b. Supply and demand for small arms and light weapons, February. <https://www.saferworld-global.org/downloads/pubdocs/SALW-module-2.pdf>
Savona Ernesto U. and Mancuso Marina (Eds.). 2017. Fighting Illicit Firearms Trafficking Routes and Actors at European Level. Final Report of Project FIRE. <https://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2017/03/FIREFinalReport.pdf>

Schwandner-Sievers, S. and Cattaneo, S. 2005. 'Gun culture' in Kosovo: Questioning the Origins of Conflict, *Small Arms Survey*. <https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/Small-Arms-Survey-2005-Chapter-08-EN.pdf>

Scrivani, M. 2018. Western Balkans: a link between arms trafficking and terrorism, *Sicurezza, terrorismo e società* 7. https://www.sicurezzaeterrorismosocieta.it/wp-content/uploads/2018/05/stampaSicTerSoc_7_2018.pdf#page=118

Securimeter. 2022. Balkan Barometer Public Opinion Survey on Attitudes towards security. Sarajevo: Regional Cooperation Council. <https://www.rcc.int/pubs/141/securimeter-2022>

SEESAC. 2003a. Small arms problems in Belgrade - a survey of young people's knowledge and attitudes, 24 December. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/SALW-and-ChildrenYouth/Small-Arms-Problems-in-Belgrade--A-Survey-of-Young-Peoples-Knowled.pdf>

SEESAC. 2003b. You Have Removed the Devil From Our Door: An Assessment of the UNDP Small Arms and Light Weapons Control (SALWC) project in Albania. Belgrade: SEESAC, 30 October. <https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Awareness-and-Communication/An-Assessment-of-the-UNDP-SALWC-Project-in-Albania-EN.pdf>

SEESAC. 2004a. South Eastern Europe SALW Monitor 2004. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/SEE-SALW-Monitor/South-Eastern-Europe-SALW-Monitor-2004-EN.pdf>

SEESAC. 2004b. Stavovi javnosti o lakom i malokalibarskom oružju i bezbednosti u južnoj Srbiji, 19. januar. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Surveys/Public-Perceptions-of-Small-Arms-and-Security-in-South-Serbia-EN.pdf>

SEESAC. 2004c. „Kuća bez oružja nije dom“, Istraživanje o malokalibarskom i lakom oružju, Crna Gora. Belgrade: SEESAC. https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/SAS-SEESAC_2004_montenegro_EN.pdf

---

SEESAC. 2005. South Eastern Europe SALW Monitor 2005. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/SEE-SALW-Monitor/South-Eastern-Europe-SALW-Monitor-2005-EN.pdf>

SEESAC. 2006a. 'The rifle has the devil inside' Gun Culture in South Eastern Europe, 15 June. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Awareness-and-Communication/Gun-Culture-in-South-Eastern-Europe-EN.pdf>

SEESAC. 2006b. Philosophy and principles of community-based policing, 1 January. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/Community-Policing/Philosophy-and-principles-of-community-based-policing-2003-EN.pdf>

SEESAC. 2006c. Znanje i stavovi dece, mladih i roditelja prema malom oružju u Crnoj Gori (participativno istraživanje), 15. decembar. Belgrade: SEESAC. https://www.files.ethz.ch/isn/27128/2006_12_15_knowledge.pdf

---

SEESAC. 2006d. SALW Survey of Kosovo, SEESAC, 24 August. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Surveys/SALW-Survey-of-Kosovo-EN.pdf>

SEESAC. 2007. Posedovanje vatrenog oružja i nasilje u porodici na Zapadnom Balkanu: Komparativna studija zakonodavstva i mehanizama za primenu. Belgrade: SEESAC. https://www.files.ethz.ch/isn/45839/2007_Domestic_Violence_Firearms.pdf

---

SEESAC. 2015. „Oružje na meti“: Zloupotreba vatrenog oružja u Srbiji. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Awareness-and-Communication/Oruzje-na-metiTargeting-Weapons-EN.pdf>

SEESAC. 2016a. Rod i malokalibarsko i lako oružje u Jugoistočnoj Evropi. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/Armed-Violence/Gender_and_SALW_publication_eng-web.pdf

---

SEESAC. 2016b. Public Opinion Poll in Albania - Perceptions on Firearms, October. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Awareness-and-Communication/Pubic-Opinion-Poll-in-Albania---Perception-on-Firea.pdf>

SEESAC. 2019-2025. Izveštaji o napretku u sprovođenju Mape puta za kontrolu SALW za Zapadni Balkan. <https://www.seesac.org/Roadmap-Monitoring/>

SEESAC. 2019a. Istraživanje o malokalibarskom i lakom oružju u Albaniji za period 2012-2016. godine. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Surveys/web_Albania-SALW-Survey_ENG.pdf

---

SEESAC. 2019b. Rod i malokalibarsko oružje u Albaniji, Ključne činjenice. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-And-Small-Arms_ALBANIA_ENG_WEB_1.pdf

---

SEESAC. 2019c. Istraživanje o malokalibarskom i lakom oružju u Bosni i Hercegovini za period 2012-2016. godine. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Surveys/web_BiH_SALW-Survey_ENG.pdf

---

SEESAC. 2019d. Rod i malokalibarsko oružje u Bosni i Hercegovini, Ključne činjenice. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-And-Small-Arms_BiH_ENG_WEB.pdf

---

SEESAC. 2019e. Istraživanje o malokalibarskom i lakom oružju na Kosovu za period 2012-2016. godine. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Surveys/web_Kosovo_SALW-Survey_ENG.pdf

---

SEESAC. 2019f. Rod i malokalibarsko oružje na Kosovu, Ključne činjenice. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-And-Small-Arms_Kosovo_ENG_WEB.pdf

---

SEESAC. 2019g. Istraživanje o malokalibarskom i lakom oružju u Crnoj Gori za period 2012-2016. godine. Belgrade: SEESAC. <https://docplayer.net/198510529-Montenegro-small-arms-and-light-weapons-salw-survey.html>

SEESAC. 2019h. Rod i malokalibarsko oružje u Crnoj Gori, Ključne činjenice. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-And-Small-Arms_Montenegro_ENG_WEB.pdf

---

SEESAC. 2019i. Istraživanje o malokalibarskom i lakom oružju u Severnoj Makedoniji za period 2012-2016. godine. Belgrade: SEESAC https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Surveys/web_North-Macedonia_SALW-Survey_ENG.pdf

---

SEESAC. 2019j. Rod i malokalibarsko oružje u Severnoj Makedoniji, Ključne činjenice. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-And-Small-Arms_North-Macedonia_ENG_WEB.pdf

---

SEESAC. 2019k. Istraživanje o malokalibarskom i lakom oružju u Srbiji za period 2012-2016. godine. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Surveys/Serbia_SALW-Survey_ENG.pdf

---

SEESAC. 2019l. Rod i malokalibarsko oružje u Srbiji, Ključne činjenice. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-And-Small-Arms_SERBIA_ENG_WEB.pdf

---

SEESAC. 2019m. Muškarci i vatreno oružje u Jugoistočnoj Evropi, SEESAC, Ključne činjenice. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Men-and-Firearms-in-SEE_ENG_WEB.pdf

---

SEESAC. 2019n. Zloupotreba vatrenog oružja u nasilju u porodici u Jugoistočnoj Evropi, Ključne činjenice. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Misuse-of-firearms-in-SEE_ENG_WEB_FINAL_1.pdf

---

SEESAC. 2021. In Focus Armed Violence Monitor: Public Disputes, Issue 10. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/Armed-Violence/In-Focus-AVM-on-Public-Disputes-Involving-Firearms-in-SEE-in-2021.pdf>

SEESAC. 2022. Incidenti sa vatrenim oružjem u kontekstu nasilja u porodici u Jugoistočnoj Evropi u periodu od 2019. do 2021. godine, U Fokusu – Praćenje oružanog nasilja, br.13. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/Armed-Violence/In-Focus-Armed-Violence-Monitor-on-Firearm-Incidents-in-the-Context-of-Dom.pdf>

SEESAC. 2023a. Systematic literature review of firearms demand in the West Balkans. Belgrade: SEESAC (unpublished).

SEESAC. 2023b. Review of firearms laws, acquisition and misuse in the Western Balkans. Belgrade: SEESAC (unpublished).

SEESAC. 2024. Mapa puta za održivo rešenje za suzbijanje nedozvoljenog posedovanja, zloupotrebe i trgovine malokalibarskim i lakim oružjem, pripadajućom municijom i eksplozivima na Zapadnom Balkanu do 2030. godine. Belgrade: SEESAC. www.seesac.org/f/docs/publications-salw-control-roadmap/Western-Balkans-SALW-Roadmap-2025-2030-ENG.pdf

---

SEESAC. 2024. Discussion paper on 3d printing and firearms. Belgrade: SEESAC. https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Marking-and-Tracing-2/Brief02_eng-Web.pdf

---

Smart, R., Morral, A., Murphy, J., Jose, R., Charbonneau, A., and S. Smucker. 2024. The Science of Gun Policy: A Critical Synthesis of Research Evidence on the Effects of Gun Policies in the United States, RAND. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA243-9.html

---

Smith, C. 1998. Light weapons proliferation and misuse of firearms: The Ottawa working group proceedings, Canadian Foreign Policy Journal, 6(1), 91–95. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/11926422.1998.9673165>

Spasić, D., et al. 2017. Zloupotreba oružja i rodno zasnovano nasilje [Misuse of weapons and gender-based violence], Centar, <https://publicpolicy.rs/publikacije/dfc34db7ac4716d34a86798a0c8096e4e235ec75.pdf>

Speyer, A. L. 2006. Small Wars Project: Disarming the Local Population, submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Military Studies. <https://indianstrategicknowledgeonline.com/web/small%20wars%20project%20disarming%20the%20local%20population.pdf>

Stroeve, W., et al. 2017. Is it a Dangerous World Out There? The Motivational Basis of American Gun Ownership, *Personality and Social Psychology Bulletin* 43(8). <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0146167217703952>

Stroud, A. 2012. Good Guys With Guns: Hegemonic Masculinity and Concealed Handguns, *Gender and Society* 26(2). <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0891243211434612>

Tholens, S. 2017. Winning the post-war: norm localisation and small arms control in Kosovo and Cambodia, *Journal of International Relations and Development*, 22(2). https://www.researchgate.net/publication/317974001_Winning_the_post-war_norm_localisation_and_small_arms_control_in_Kosovo_and_Cambodia

---

UNDP. 2020. Analysis of cases of femicide committed with firearms. <https://www.undp.org/serbia/publications/analysis-cases-femicide-committed-firearms-june-2017-june-2020>

UNDP. 2021a. Domestic violence and firearms misuse. Belgrade: UNDP. <https://www.undp.org/serbia/publications/domestic-violence-and-firearms-misuse>

UNDP. 2021b. Small arms and light weapons, gender-based violence and domestic violence. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/rs/undp_rs_SALW_and_DV.pdf

---

UNDP. 2022. Small Arms Control - The Case for Gender Mainstreaming, Experiences from South-East Europe, April. <https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Policy-brief-Small-Arms-Control---The-Case-for-Gender-Mainstreaming.pdf>

UNDP and Saferworld. 2005. Living with the Legacy - SALW Survey Republic of Serbia, March. http://pdc.ceu.hu/archive/00004965/01/SerbianSurvey_eng.pdf

---

United Women Banja Luka, et al. 2020. Review of Cases of Femicide in the Western Balkans Region: 2020 Baseline Report. https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/2020_Review_of_Cases_of_Femicide_in_the_WB_Region.pdf

---

UNODC. 2020a. Global Study on Firearms Trafficking. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Firearms/2020_REPORT_Global_Study_on_Firearms_Trafficking_2020_web.pdf

---

UNODC. 2020b. Measuring Organized Crime in the Western Balkans, UNODC. <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/OC/Measuring-OC-in-WB.pdf>

UNODC Global Firearms Programme (GFP) 2020. Illicit Trafficking in Firearms, their Parts, Components and Ammunition to, from and across the European Union, Regional Analysis Report. https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2020/UNODC-EU-Report-A8_FINAL.pdf

---

Valasek, K. 2008. Security Sector Reform and Gender, DCAF, Geneva. https://www.dcaf.ch/sites/default/files/imce/GSSR%20Toolkit/EN_Tool%201.pdf

---

Van der Graaf, H. J. and Faltas S. 2001. Weapons in exchange for development: An innovative approach to the collection of weapons in Albania, in Faltas, S. and Di Chiaro, J. (eds) *Managing the Remnants of War: Microdisarmament as an Element of Peacebuilding*. Baden Baden, NOMOS Verlag. https://www.academia.edu/2466732/_Weapons_in_exchange_for_development_an_innovative_approach_to_the_collection_of_weapons_in_Albania_in_Sami_Faltas_and_Joseph_Di_Chiaro_III_editors_Managing_the_Remnants_of_War

---

Vrevezovski, Z. 2020. The Role of International Police Organisations in Preventing Illegal Arms Trade in the Western Balkans, Doctoral dissertation, Faculty of Philosophy, Skopje. <https://repository.ukim.mk/bitstream/20.500.12188/9576/1/zvvezovski2020.pdf>

Weiss, T. 2010. A demand-side approach to fighting small arms proliferation, *African Security Review* (12). <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10246029.2003.9627215>

Wintemute, G., Cook, P. and A. Wright. 2005. Risk factors among handgun retailers for frequent and disproportionate sales of guns used in violent and firearm related crimes, *Injury Prevention* 11. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1730299/pdf/v011p00357.pdf>

Wiseman, M. 2006. *Small Arms, Children and Education - What is the Future?*, 30 November. Belgrade: SEESAC. <https://www.seesac.org/f/docs/SALW-and-ChildrenYouth/Small-Arms-Children-and-Education--What-is-the-Future-EN.pdf>

Wisotzki, S. 2021. Efforts to curb the proliferation of small arms and light weapons: from persistent crisis to norm failure? *Zeitschrift für Friedens-und Konfliktforschung*, 10(2), 247-271. <https://link.springer.com/article/10.1007/s42597-022-00073-9>

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

343.54./55(497-15)(0.034.2)
623.44(497-15)(0.034.2)

RAZUMEVANJE faktora koji podstiču potražnju i zloupotrebu vatrenog oružja na Zapadnom Balkanu [Elektronski izvor] : nalazi istraživanja i preporuke / [urednici/ce: Alain Lapon... [et al.]] ; [prevod Dušan Miljković]. - Beograd : UNDP SEESAC, 2025 (Beograd : Bigraf plus). - 1 USB fleš memorija : tekst ; 1 x 3 x 8 cm

Sistemske zahteve: Nisu navedeni. - Nasl. izvornika: The Misuse of firearms in domestic violence in the Western Balkans. - Tiraž 25

ISBN 978-86-7728-398-8

a) Vатрено оружје -- Злоупотреба -- Западни Балкан

COBISS.SR-ID 182508041

